Antichs poetas catalans - Milà i Fontanals

Autor:
Data de publicació: 01-01-2022

Resenya histórica y crítica dels antichs poetas catalans

Manuel Milà i Fontanals

PREMI EXTRAORDINARI DEL ATENEO CATALÁ:

MEDALLA D'OR

Jochs Florals de 1865

(Obra feta per amor de la Medalla) Los Catalanes, Valencianos y aun
algunos del reyno de Aragón fueron
e son grandes oficiales desta Arte.

LO MARQUES DE SANTILLANA. ADVERTENCIA Ó EXPLICACIÓ DE PERQUÉ DINS DEL NOM DE POETAS CATALANS TAMBÉ S'INCLOUEN LOS VALENCIANS
Y MALLORQUINS Y DE PERQUÉ'S DIU CATALANS Y NO
LLEMOSINS.

Entremitj de las famosas llenguas francesa, italiana y castellana hi havia un altre romans molt celebrat que alguna vegada s'anomena llengua d'oc (hoch conforme 'l nostr' estil), per causa de ser esta sa partícula afirmativa. Dita llengua 's partia en dos brancas; la del septentrió dels Pirineus (llevat lo Roselló) y la del mitjorn dels mateixos.

La del septentrió s'anomená comunment provensal; mes lo poeta y gramátich Ramon Vidal de Bezaudú (Besalú), li doná 'l nom de llengua llemosina, sens dupte perque 'ls dos trovadors mes cars tinguts (B. de Born y G. Borneil) eran de la provincia de Limoges. En aquesta llengua cantavan los trovadors mes vells (seggles XII y XIII), ja fossen de la Galia inferior, ja de Catalunya ó de Italia .

La branca del mitjorn dels Pirineus, á mes del nom de romans que era comú á totas las fillas del llatí, rebé aquell que li pertocava, que era 'l de catalá ó catalanesch. Aquest parlar ab las conquestas y novas poblacions passá á las Illas y á Valencia, y fins molt cap ensá sols se conegué en los tres regnes una llengua lliteraria, per mes qu' en l' ús vulgar hi hagués diferencias: las quals diferencias han sigut aprés reconegudas com á

dialectes separats. Y de bon grat confessarem que moltas relliquias del antich parlar perdudas á Catalunya s' han mantingut en los altres dialectes, ademés d' algunas singularitats que aquests ofereixen, com las vocals mixtas ó diptongació en lo mallorquí: fet de importancia en que no fora oportú allargarnos.

Emperó succehí que 'ls poetas y mestres qu' estudiaren las "Razós de trobar" de Ramon Vidal, hi trobaren lo nom de llemosí com lo propi de la llengua que allí s' ensenyava y que 's volia imitar: y eix nom del llibre de Vidal traspassá á algun dels nous tractats que 's compongueren, com aquell que diu:

Tot enaysí com lo rubís
Sobre totas peyras es fis
E l' aurs sobre metals cars,
Sobre tots razonars parlars
Parladura lemoyzina
Es mays avinens é fina.

Est nom fou fortunat. Al comens tingué poch ús, segons apar, entre nosaltres, mes en Castella Villena y Santillana no 'n usaren d' altre; aprés los valencians lo preferiren naturalment al de catalá, y á la fí nosaltres y tot nos en gloriarem, haventse ja perdut l' esme de son orígen; lo qual se cercava molt lluny no sols en historias aprovadas sino també 'n las rondallas d' Otger Cataló. Fins que ara 'n nostres dias, consultant los escrits antichs s' ha pogut declarar lo secret y restituir la veritable denominació.

Donada aquesta explicació y ans de comensar farem un' altre advertencia en que parlam de la mateixa llengua, sino qu' es especial al present dictat, y será la següent: que no haventse may aparellat son autor per escríurer prosa catalana, de cap manera vol posarlo com á mirall de semblant llenguatje, y que 'n punt de l' ortografía li ha aparegut cosa molt pertanyent al cas conformarse en lo essencial ab la que arreglá un dels antecedents Consistoris. Anotacions

Aquí tractám de la llengua galo-meridional en comú sens consideració de sos dialectes, ni de las diversitats entre 'l llenguatge parlat y escrit.

Fins á la terra l' aplicá l' editor de Jacme Roig en lo seggle XVI:
Criat en la patria |que 's diu limosina
No vol aquest libre|mudar son lenguatge.
Sols á las darrerías del seggle XV veyem que alguna vegada los valencians comensan á anomenar valenciana la llengua qu' escrihuen.

III.

CRISI DE L' ESCOLA CATALANA. Trobars es far noel dictatEn romans fi be compassat.Leys d'amors.

Los fonaments de l' escola catalana, segons al comensvejerem, foren la transmissió de la poesía mes antiga y los exemples que 'n sa infantesa 'ns doná la de Tolosa; mes la nostra, encara que filla ó altrament germana mes petita d' aquesta, se feu molt mes gran, y per compte de seguir contemplantla com á mestra, sembla mes aviat que fou estudiada per ella y tingué algun imperi sobre 'ls seus poetas.Lo que no 's pot duptar es

Trobars es far noel dictatEn romans fi be compassat.Leys d'amors.

Los fonaments de l' escola catalana, segons al comensvejerem, foren la transmissió de la poesía mes antiga y los exemples que 'n sa infantesa 'ns doná la de Tolosa; mes la nostra, encara que filla ó altrament germana mes petita d' aquesta, se feu molt mes gran, y per compte de seguir contemplantla com á mestra, sembla mes aviat que fou estudiada per ella y tingué algun imperi sobre 'ls seus poetas.Lo que no 's pot duptar es

Trobars es far noel dictatEn romans fi be compassat.Leys d'amors.

Los fonaments de l' escola catalana, segons al comensvejerem, foren la transmissió de la poesía mes antiga y los exemples que 'n sa infantesa 'ns doná la de Tolosa; mes la nostra, encara que filla ó altrament germana mes petita d' aquesta, se feu molt mes gran, y per compte de seguir contemplantla com á mestra, sembla mes aviat que fou estudiada per ella y tingué algun imperi sobre 'ls seus poetas.Lo que no 's pot duptar es

que per un cantó ó perun altre, alguns dels nostres begueren en las fonts de l' antiga poesía provensal, per mes que no 's veje una imitació seguida y complerta. Y de lo qu' havem assegurat no 'n mancan provas. Deixant apart aquell regust provensal en lo llenguatje que, particularment los mes antichs, donavan á sas obras, trobam unas coblas estranyas que comensan: "Ma dona's indicatiu" fetas per imitació de unas de provensals; una cobla feta ab la mateixa ordenació y los mateixos rims que lo "No sap cantar" de Jaufre Rudel, trovador molt vell, una translació á prosa catalana, feta d' una manera un poch ampla, d' un cert "Castell d' amor" en vers provensal; Sors imita una al-legoria del trobador Pere W. (Willem? erradament cregut Pere Vidal) en la que usa per alabar á Alfonso de Cardona. Ferrer en son Conort inclou una cobla d' un trovador provensal, y Torroella en son Lay n' anomena alguns, posant d' ells sengles coblas; Rocabertí en la "Gloria d' Amor" en fa surtir cinq, parlant d' ells ab termes que mostran coneixement no sols de llurs noms, sino á mes de llurs vidas y obras; Mossen Jordi en son Enuig pren molts conceptes d' una poesía de la mateixa especie del Monge de Montaudó.

Encara 's veu mes clar lo coneixement de las obrasfrancesas

y no cal pas maravellars'en sabent com aque-
llas foren estimadas per tot arreu en la edat mitjana y
considerant lo vehinat de las terras y 'l parentiu que
lligá ad alguns dels nostres reys ab los de Fransa.
Aixís hi ha rahons per pensar que 'ls noms de Lay,
Virolay y Balada devallaren á la nostr' escola de obras
francesas y aixís també Oliver posá en catalá un' obra
d' Alain Chartier; Torroella en lo sobredit Lay posá
lo nom y coblas d' alguns poetas del mateix realme;
Rocabertí n' hi fa entrar tres que no anomena, ficant' hi
á mes paraulas y fins alguns bordons francesos en sa
Gloria d' Amor, que te molta tirada, es ben cert, á la
Divina Comedia, mes també, com adverteix un escrip-
tor alemany, á cert fabliau francés al-legorich. Molts
dels nostres poetas anomenan cavallers dels romans de
asumto bretó que eran francesos ó vinguts de Fransa,
y per acabar, qui voldrá restar sens algun dupte, no
te mes que llegir la llista de las llibrerías del rey En
Martí y del Príncep de Viana, ahont veurá molts llibres
francesos.Los efectes de la poesía italiana los trobam ja enl'

Escondig de Llorens Mallol, se reconeixen en Jordi,
son confessats per Ausías March que imita al Petrarca
y alaba al Dant; Rocabertí segueix las petjadas del
derrer, presenta aquell com vencedor dels francesos;
y com mes va molt mes se declaran dits efectes.Res no direm

de las lletras llatinas que eran llavorslo fonament dels estudis sagrats y profans y poch podem
dir dels efectes de la poesía castellana que sols se deixa
conéixer ab l' adopció d' alguns mots, y després, mes
clarament, d' algunas formas de metrificació.Ay! ay! podria dir algú,

¿com pot ser tantas poesíasque obravanen la nostra? Donchs ¿quina es la origina-
litat d' aquesta? Tot aixó era molt propi del temps y
los mateixos efectes, afegints'hi la de la catalana, trobam
en la castellana del seggle XV. No hi havia á las horas
tants escrúpols en aquesta part y ni s' amagavan de
péndrer paraulas d' altres llenguas [1] y per aixó eran
també originals si hi havia, com havia en la nostr'
escola, vida y saba per ésser-ho.Ja es arribat lo punt en que

podem tractar de la parti-ció d' aquesta escola, seguint la successió del temps, y la
partirem en tres temporadas.La primera compren del rey

En Pere fins als diasen que comensá á trovar Ausías March. La diferencia
d' aquesta ab la segona no es ben declarada sino en lo
llenguatje mes vell y mes ple de provensalismes. Per
ventura 's trobaria també alguna petita distinció li-
teraria.La segona que podem mirar com lo zenit de la nos-tra

poesía es la de Ausías March, so es á saber, los
trenta ó quaranta anys mitjans del seggle XV. Los poetas
d' esta y de la precedent se troban especialment en los
Cansoners de Paris y Saragossa.La tercera que cull lo derrer ters

del seggle XV se sin-guralisa per la adopció del bordó castellá de 12 sílabas,
la reduplicació dels rims en las coblas de 8 bordons
abbaacca) á la manera de l' octava d' art major castella-

na, y per altre part mostra efectes molt determinats del renaixement italiá, los quals se coneixen fins en lo compás mes jambich del bordó de 11 sílabas y en una manera de dir mes culta y llatinisada. Las obras d' aquesta temporada se troban especialment en lo Jardinet de Orats y en los llibres estampats á Valencia.Havent ja vist los parentius

y la partició de la nostr'escola, ja es hora de demanar ¿qué pensarem de sa natura y de son mérit?Si volem donar una resposta considerada,

debem enprimer lloch advertir que aquell' escola no era una poesía popular ó natural, sino una poesía verament artística [2], so es á saber; que miraba molt á la maestría dels poetas ó sia als primors y dificultat en la part d' execució com també á esquivar faltas grossas ó petitas [3]. Aixís es que los mérits principalment s' han de cercar en las bellesas de llenguatje y de metrificació. No voldriam pas dir ab assó que la llengua poética dels nostres trovadors tingués aquella blanura dels provensals que moltas vegadas la feya semblar al art musical, per tal com la d' aquells era, salvant la expressió, mes tibant, y arreglada d' una manera quasi mecánica, mes també és cert que era molt ben ordenada, ben subjecte á determinat compás y sabia dir lo que 'l poeta volia.

La nostra poesía era mes aviat de estudi y de cap,

quede cor y de fantasía, lo qual provenia de sa mateixa natura, dels ayres del temps, y del génit pensatiu y no gaire amich de flochs dels nostres naturals. Encara que 'n aquest punt s' han d' exceptar moltas obras, pus succehia sovint que 'ls afectes trencavan los vincles ab que 'ls subjectaban las prácticas de l' escola.

Si ara consideram la materia ó argument de las obras,

veurem primerament que lo lloch dels veritables afectes era moltas vegadas usurpat per la gentilesa cortesana, aixís en la notr' escola com en moltas d' altres; y en est punt debem advertir qu' encara que no sens rahó doctes escriptors han cregut ser millor aquella gentilesa que l' expressió de grossers apetits propia dels antichs poetas pagans, y encara que 'ls nostes mostran molta mes netedat que 'ls antichs provensals [4], no per assó cal pensar que 'ls usatjes cortesans seguescan sempre la mes dreta via, y no tot lo que recullen los históríchs de la lliteratura se posa com á patró pels jovens que desitjan profitar en la gaya ciencia. - En lo qu' especta á la part lliteraria no 's pot negar que semblant gentilesa produhí mes abundancia d' obras y moltas elegants y primorosas, mes també es cosa reconeguda que multiplicá las de poca importancia y lo que anomena llochs comuns la ciencia dels retórichs.

La poesía moral molt apropiada als estudis, al génity al gust

de l' escola produhí obras de molta substancia y molt ben dictadas, com se pot reconéixer en abdosos los Marchs pare y fill.La poesía religiosa, sempre atractívol

per la impor-tancia y la bellesa del subjecte, no fou tal en los poetas de la nostr' escola que 'n aprofitaran los tresors qu' ella ofereix tant per móurer los afectes, com per exaltar la fantasía.Sembla al primer cop d' ull, y molts en això s' hanenganyat,

que 's deuria trobar abundó la poesía histórica, pus molts dels poetas eran cavallers y feyan actes que ara serveixen de preciosa materia poética; mes no es aixís, y la causa fou que com á nosaltres nos plau recordar en las obras de fantasía aquells temps cavalleresch, ells en sas poesías de cort tractavan de reposar de las armas y de las bregas y fingirse un mon de gentilesa y de costums suaus y benignes. Direm això no obstant, que si en los antichs poetas no trobam, tant com voldriam, la representació d' aquells grans fets de la nostra historia en las illas de Italia y lo realme de Nápols y dels grans actes de coratje que 'ns causan admiració dins de casa nostra, hi ha qualque cosa ahont se reconeix l' esperit militar y patriotich d' aquells temps, y fins se pot observar que 's troban moltas referencias á cosas de marinería.Un' altre, no gaire noble,

representació dels costums,trobam en la poesía satírica, que com te acostumat, es sovint poch vergonyosa y mesurada, mes que altres vegadas plau per sa gracia y lleugeresa y es la que de á las horas fins al temps nostre menos ha mudat de faysó.

Aquestas son las especies mes usadas pels nostresantichs,

y ja per lo que havem dit fa prou de bon coneixer quina opinió tenim de sos mérits, la qual ara declararém mes palesament. La nostr' escola te 'ls defectes de totas las escolas de trovadors, y eixos defectes procehian del fals concepte que s' havian fet de l' essencia de la poesía, las quals fonts buscavan mes aviat en una ciencia mal entesa, en certas ideas convingudas y en un art material, que en lo giny de cadescú y en l' amor de la natural bellesa. Emperó la mateixa escola nos dona á tesa en moltas de sas obras primors de tota mena: sentencias de gran seny y de gravedat, pensaments manifestats ab maestría, colps de viu afecte, elegancia y gentilesa de llenguatje y boniquesas de execució que 'ns recordan que aquell era lo temps del gótich mes florit y del comens de la renaixensa artística. Y per mes que abunden massa certas especies y certas materias, y que per llegirse plegadas moltas obras del mateix temps se troba en algunas excessiva uniformitat, hi ha en altres prou varietat y riquesa. Aixís es que tot ab tot, no cambiariam la nostr' escola per cap altre de trovadors, y encara que no podem ufanarnos de cap Dant, podem proclamar alguns noms, no sols de dextres y ginyosos versificadors, com Valmanya, Sors, Romeu Llull, Gazull y altres, sino de veritables poetas com Pere March, mestre en Moral poesía, Jordi, autor d' algun cant de molt preu, Corella que es el que mes s' acosta al estil de la moderna poesía, y sobre tot Ausías March y Jaume Roig que 'ns demanan mes llarga consideració.Ausías es una notable persona poética.

Lo singularisal' especial accent de veritat que transmeten sas obras,

las quals nos diuhen ab molta vivor y sens fingiment quant ell sentia, fos bo, fos mal. Fins quant nos dona una doctrina teórica d' amor, se veu que no era com molts altres per seguir la costum, sino perque verament hi creya y pensava executarla. Lo defecte de l' obscuritat (que semblava primor als seus admiradors antichs) ve en molta part de que volia aprimar la materia, pensar per sí mateix y dir lo que 'ls altres no havian may sentit ni expressat. Era molt fill de son temps, mes com solen los grans homens, ensemps n' era norma y excepció. No es un poeta complert, mes sí gran, y de pochs se podrán recordar tants bells fracments ó memorables conceptes. Excel-lent en la part intelectual y afectiva, sols li manca aquella fantasía inventiva que de cada objecte representat ó de cada situació del ánima fa un nou ésser poétich; mes no per aixó deixa d' acostarse molt á aquella soberana perfecció, que sols consegueix del tot l' inspiració natural ó l' art mes exquisit. Y res no hi fa que com obra poética 's desitje alguna cosa, que quant Ausías fa eixir certas veus del mes pregon de son cor, llavors no pot hom recordarse de res mes y queda per ell pres y subjectat.Roig es poeta satírich de molt

preu: un dels pochsque saben agafar y apropiarse nous aspectes de la natura (ja sia l' inanimada, ja l' humana, ja pel costat serio, ja pel jocós) y sab també usar ab profit d' aquesta qualitat seva mitjansant la gracia y abundancia en l' expressió. Nos sembla que sa obra fou mare d' una especie de llibres molt celebrats en la lliteratura castellana, so es, de la novela picaresca, per tal com en Roig y en aquesta veyem que lo principal personatje es lo mateix narrador dels fets y lo sol fil que lliga aventuras separadas, y hi ha un minyó pobre y mal tractat pels seus que 's posa á servir diferents amos y que te cambis de fortuna, y en aquella com en ditas novelas se cerca (y massa que 's cerca!) una norma mental, no de pulcritut, sino de lletjesa. S' ha censurat á Roig per excés d' erudició, mes est defecte, comú en los poetas de son temps, no 's repara ó 's repara molt poch en son llibre, y lo que s' ha pres per vocables erudits son paraulas molt familiars y ben fillas de la terra que ixen á doll de sa ploma quant vol calificar ó descriurer.Un dels timbres

que porta l' escola catalana es lohaber obrat especials efectes en la de Castella, y no es cap estranyesa, pus la nostra provenia de mes lluny y estava mes aprop de las fonts en que las duas bevian. No diem pas que totas las semblansas sian imitacions, pus quiscun' escola per son camí venia principalment de la provensal: la catalana servant moltas cosas per esta transmesas y rebent ensenyansas de la de Tolosa, y la castellana naixent tot plegat de l' escola gallego-portuguesa. Aixís es que las duas poesías prop-parentas degueren quedar encantadas de llurs semblansas quant se trobaren en lo palau barcelonés de N' Enrich de Villena, en la coronació de Ferran d' Antequera [5], y després en la cort napolitana de N' Anfós, y finalment á Barcelona y á Valencia en la de Joan II y en la dels Reys Católichs. Mes, com havem dit, la nostra obrá molt sobre la castellana. Aixís se veu que N' Enrich de Villena escrigué un llibre de la Gaya ciencia,

tot ple de cosas tretas dels nostres tractats, la qual doctrina cuidava transmétrer als castellans, y Santillana á qui Villena endressá son llibre y qu' era un altre mestre dels poetas de Castella, no 's cansava d' alabar los nostres y sobretot á Mossen Jordi, y quant li reprenian certs suposats defectes, ell s' escusava ab l' autoritat dels nostres tractas de Gay saber. A mes d' aixó trobam en altres poetas castellans paraulas tretas del nostre llenguatje. Y encara que apar increhible, no 's pot duptar que las nostras dansas tolosanas y catalanas son mes antigas que 'ls villancets y altres semblants coblas retronxadas dels castellans, y que haventhi tanta semblansa, be 's déu créurer que las mes antigas la comunicaren á las mes novellas.Per acabar, recordarém lo

que féren Boscá i GilPolo en la poesía de Castella, que Ausías fou imitat per Garcilaso y traduit per dos poetas castellans, y com conservantse en Valencia la tradició de la poesía catalana, Lope de Vega doná ésser al drama nacional en esta ciutat y rodejat de poetas naturals d' ella; y ab tot aixó tindrem prou qu' exaltar de nostr' escola y de sos efectes inmediats y posteriors, y creurem no haverli fet tort, encara que l' havem calificada sens passió, dient tot lo que dir deviam y

Deixant apart | lo stil dels trobadors
Qui per escalf | trespassen veritat

Anotacions

Aixís prengueren la paraula francesa pris contratria al génit de la llengua de hoch, que tenia pretz ó prets provensal y preu catalá.

Y per so 'n diem escola. Es veritat que habem anomenat alguna poesía anónima mes popular y que 'ls poetas mes artístichs cultivaren especies de usatje popular, mes sempre 's troba la forma artística en lo llenguatje, lo compás mes cert, los rims generalment mes perfets y la absencia de primitiva inspiració.

Aixís veyem en Villena que era remunerada, no la obra de mes preu, sino la que tingués menos defectes y aquestos de vegadas eran de poca substancia; per exemple, Castellnou repren com gran vici lo haberse anomenat Cornet: "Capellá ordenats de San Antoninats," sota per la reduplicació de la lletra n en las sílabas ninats.

"Et en assó re dels antichs trovadors si son pecat."
Leys d' amors.

Lo famós Villasandino que acudí á esta coronació te dos ó

tres bordons catalans en sas obras.

Resenya histórica y crítica dels antichs poetas catalans/Fonaments

FONAMENTS DE L' ESCOLA POÉTICA CATALANA.

Leixant apart |l'estil dels trobadós
Qui per escalf|trespassen veritat....
AUSÍAS MARCH.

No cantavan ja quant arribá 'l seggle XIV, així com abans fer solian, aquells primers trobadors de llengua provensal que eran ensemps autors y cantadors de sas obras y que anavan pel mon y majorment per las corts dels reys y 'ls palaus senyorials cercant dons y honors; mes no per això s'havia perdut lo cultivament de la famosíssima llengua d'hoch, ni en la nostra terra, ni en la d' enllá los Pirineus. No mes lo nom de Ramon Llull ja 'ns demostra ab quina vivor clarejaba nostra poesía al comensar dita centuria y á mes d' ell altres n' hi hagué [1] qu' escrivian obras rimadas. Mes no cal duptar que hi hagué una revivalla poética en lo regnat d' En Pere, anomenat lo del punyalet, pus ell mateix fou poeta, pochs ó moltes poetas visqueren en sa cort, y en son temps s' escrigueren alguns dels tractats de que prengueren norma los práctichs en l' art de trobar. Del regnat d' En Pere proceheix donchs aquella escola poética que tingué mes crit en lo seggle XV, y per tal com avem de parlar d' aquest, no podem callar del precedent.

Poch temps abans de que la ma d' En Pere agafás lo ceptre d'or, uns poetas que s' anomenavan la Sobregaya companyía dels set trobadors de Tolosa, segons la costum que ja era establerta de ajustarse en cert jardí, volgueren convidar als poetas d' altres encontradas ahont se parlava la mateixa llengua á que 'ls transmetessen sas obras, pera premiar las mes dignas ab flors d'or y d' argent, espandint aquell tan famós cartell que comensa dient:

Als honorables é als pros
Senhors, amichs é companhós
A qui es donat lo sabers
Don creis als bons gaug é plazers etc.

La primera d' eixas festas poéticas fou celebrada en 1324, y un poch mes avant, l' any 1356, fou donada al comú de la gent y trasmesa á determinats llochs (aixís es que n' hi ha un trasllat en l' Arxiu de la Corona d' Aragó) un tractat de poesía y gramática ab lo noms de Leys d'amors, que 'n alguna part segueix las petxadas de nostre Ramon Vidal de Besalú. Emperó com aquell llibre fos massa llarch y de dificultosa retenció, se 'n

feren altres de mes xichs y de mes bon tracte, los principals dels quals son los següents:

I. Compendi de la conaxensa dels vicis que poden esdevenir en los dictats del Gay saber, fet per Joan Castellnou, un dels VII mantenedors del consistori de Tolosa de la Gaya Ciencia. Fou endressat al noble En Dalmau de Rocabertí, lo qual arribá al regnat del rey En Joan; mes lo dit tractat sembla haverse fet poch temps aprés de las Leys d' amors (d' algunas de las quals partidas es verament un compendi) si acás no fou molt posterior á la següent obra del mateix Castellnou.

II. Glosa del Doctrinal de Ramon Cornet, feta per Joan Castellnou. Es una anotació dels vicis que aquest troba en lo dictat de Cornet. Fou feta ad honor del Infant En Pere que 's posá á Fra Menor en l' any 1358 y per consegüent ans d' aquest any, pus Castellnou parla d' ell com d' un príncep y no com d' un frare.

III. Mirall de trobar, per Berenguer de Noya, (mallorquí, segons Santillana). Era un tractat de las lletras del a b c y de las figuras poéticas que son també parts de las Leys d' amors.

IV. Declaració de las reglas de trobar de Vidal de Besalú, per Jofre Foxá, (monge negre, segons Santillana).

V. Comensament de la doctrina provincial vera é de rahonable locució - Flors del Gay saber. Obretas trobadas que, segons sembla, seguian la doctrina de las Leys d' amors.

VI. Llibre de las concordances apellat Diccionari ordenat per En Jacme March á instancia del molt alt é poderós Senyor En Pere per la gracia de Deu rey d' Aragó é fon feyt en l' any MCCCLXXI [2]

VII. Torcimany del gay saber. Ací comensa lo prolech del present llibre apellat Torcimany, lo qual tracta de sciencia gaya de trobar, lo qual he compilat Lluis d' Aversó ciutadá de Barcelona [3] per instrucció dels no sabents ne enteses en la dita sciencia.

En aquell temps fou introduit lo nom de Gay Saber ó Ciencia Gaya donada al art de Trobar, y que no 's llegeix en los antichs trobadors, com així mateix lo de llengua llemosina, conforme demunt tenim explicat; y no sols lo nom sino que 'ls poetas, en especial los mes antichs, treballavan de usar paraulas y formas de la

llengua dels trobadors vells ó de la Razós de trobar y Leys d' amors.

Llavors s'introduiren també molts noms propis de la ciencia poética, la mes gran part presa de las Leys d' amors, encara que de vegadas ab alguna variació, afegints'hi després alguns altres no usats per las ditas Leys; y com la coneixensa d' estos noms sia necessaria per compéndrer be aquella antigua escola, posarém aquí l' explicació dels principals, la qual pensam que ad alguns pareixerá fastigosa, pero que plaurá als qui son afectats al estudi de las antiguitats lliterarias.

Tota ratlla mesurada havia nom de bordó, pocas vegades de verset y may ó quasi may de vers, paraula que tenia altre significació.

Los bordons mes usats eran los de 11 sílabas[4] ab accent y pausa á la 4.ª, y los de 9 sílabas. En las Dansas s' usaban los de 8. Mes endevant trobam los de 12, presos de la poesía castellana.

Lo bioch era un tros ó trencat de bordó (altrement un bordó mes curt) y l' ampelt una paraula molt xica concordant ab lo bordó precedent.

L' unió d' alguns bordons pera formar un tot arreglat s' anomenava cobla. Cobla croada era aquella en que concordava ó rimava lo bordó primer ab lo quart y lo segon ab lo tercer y comunment lo quint ab lo vuité y lo sisé ab lo seté; encadenada aquella en que concordava ó rimava lo primer ab lo tercer, lo segon ab lo quart, etc. N' hi havia de mitj croadas y mitj encadenadas.

Appariats eran los bordons que concordavan de dos en dos. Hi havia coblas mitj croadas y mitj appariadas, etc.

Una cobla sola (ab tornada o sense) se deya esparsa.

Las coblas de vegades no estavan agafadas l' una ab l' altre (encara que 'ls rims seguissen lo mateix orde) y llavors l' obra 's deya solta. Mes altres vegadas se renovavan los mateixos rims en totas las coblas y llavors l' obra 's deya unissonant. - Si 'l derrer rim d' una cobla era 'l mateix que 'l primer de la següent, s' anomenavan capcaudadas, aixís com altres vegadas no era 'l primer sino lo segon rim d'una cobla lo qui concordava ab lo precedent. De vegadas eran dos los rims que 's renovavan, lo qual podrém anomenar capcaudadas de dos bordons. Totas estas coblas de que acabam de parlar eran de bordons de 11 sílabas. Hi havia altres menas de coblas de bordons de 11 ó dels mateixos barrejats ab altres de 7, y mes endevant de 5, ab diversas ordinacions en los rims.

Quant no hi havia rims concordants en tota l' obra 's deya estramps ó estrampa (obra ó cobla). Un bordó sens rim (altrement un rim no concordant), ficat entre altres que 'n tenian, se deya bordó ó rim perdut.

Del nom de capcaudada ó sols caudats que 's donava de vegadas als appariats, pensam que devalla lo de codolada, forma molt usada pels nostres antichs (encara que sens lo nom) y servada lo dia de vuy á Mallorca, y que 's composa d' un ó dos bordons llarchs (de 9 sílabas), un de xich, un de llarch y sempre aixís, tots appariats. També de vegadas se troba un altre ordenació, la qual es de dos llarchs, un de xich, dos de llarchs etc. que comensant pel tercer concordan de tres en tres y que anomenarem codolada de dos bordons llarchs. Y encara trobariam algun exemple de codolada de tres bordons llarchs.

Certs regiments de paraulas y rims havian noms especials, com cobla equivocada ahont un rim era usat duas vegadas ab sentit diferent, com fi que vol dir terme y fi que vol dir pulit; cobla derivativa en que hi havia un nom mascle y apres lo mateix nom femení, com fi y fina; cobla capfinida ó capfinit ahont un bordó comensa per la mateixa paraula ab la qual conclou lo precedent. Les altres repeticions de paraulas, com així mateix de bordons, s' anomenavan retronx; mes quant se diu solament qu' hi ha retronx, s' entendrá que á la fi de quiscuna cobla hi ha repetició d' un bordó ó de mes d' un bordó, que es lo corresponent al refrain dels francesos y al estribillo dels castellans.

Las composicions se deyan Obras y de vegadas Vers, sino que hi havia noms mes especials, com lo de Dansa que tenia Respós ó mitja cobla del comensament, la qual donava 'ls rims y moltas vegadas lo retronx pel acabament de las altres coblas y de la tornada; la Cansó que era de bordons de 11 y no tenia respós, mes sí tornada y retronx de dos bordons; la Balada que tenia tres coblas en tot ó en gran part unissonants sens respós ni tornada, mes sí ab retronx d' un bordó; lo Lay que comunment era trist y de vegadas en codolada de un ó dos bordons llarchs. També 's troban los noms de Virolay[5] y de Servent y Serventesch[6].

Hi havia altres noms indicatius de la materia ó d' alguna singularitat de l'obra com Comiat (despediment), Escondig (escusació), Lahors, 'Vers figurat (al-legorich), etc.

La major part de las obras tenian Tornada de 4 bordons concordants ab los 4 derrers de la derrera cobla, ó be sols concordants ab un dels rims (pocas vegadas, fora dels estramps, ab cap), la qual tornada solia portar lo senyal ó divís del poeta y eix senyal veyem que lo mateix poeta l' usaba ab significació sagrada y profana y de vegadas per dues diferents donas. També hi havia moltas vegadas una segona tornada que s' anomenava Endressa pera la persona á qui 's trasmetia la obra. Alguna vegada la tornada ó segona tornada s' anomena Fí.

L' amor dels nostres avis á la gaya ciencia se declará, no sols ab la composició y estima dels llibres doctrinals,

sino també ab una institució semblant, encara que no del tot igual, á la del consistori de Tolosa. Lo rey En Joan I, amador de la gentilesa y del art musical [7], s' havia de trobar ben dispost per acullir ab benevolensa la suplicació á ell feta dels dos entesos en la ciencia, lo cavaller Jacme March y lo ciutadá Lluis d' Aversó (ja abans anomenats), als quals, ab intent de que sos sotsmesos, tan cavallers, com honrats ciutadans y tots los demés poguessen aprofitar en aquella, los anomená mestres y mantenedors en la mateixa pera que quiscun any en la festa de la Beneyta María del mes de Mars ó 'l diumenge prop vinent, poguessen celebrar una festa, cerimonia y solemnitat, donantlos també l' us de sagell, lo dret de jutjar las obras y de concedir títols y joyells, ab los demés privilegis que obtenian los mantenedors de París y de Tolosa [8]. Mes avant hi hagué quatre mantenedors, l' un mestre en Teología, l' altre jurista, l' altre cavaller y lo derrer ciutadá.

De las cerimonias usadas pel Consistori en lo regnat d' En Martí nos restan unas memorias escritas per lo famós N'Enrich de Villena (erradament dit Marqués) que fou president d' aquell: y encara que ditas memorias son molt conegudas y que vajen en castellá, pensam qu 'es obligació nostra transcríurerlas aquí, pus d' altre modo hi farian molta falta.

"En tiempo del rey D.Martín su hermano fueron más privilegiados é acrescentadas las rentas del consistorio [9] para las despensas facederas, así en la reparación de los libros del arte é vergas de plata de los vergueros que van delante de los mantenedores é sellos del consistorio, como en las joyas que se dan cada mes, é para celebrar las fiestas generales; é ficiéronse en este tiempo muy señaladas obras que fueron dignas de corona....."

"Las materias que se proponían en Barcelona estando allí D. Enrique (es á dir, ell mateix), algunas veces loores de sancta María, otras de amores é de buenas costumbres. É llegado el día prefigido congregábanse los mantenedores é trovadores en el palacio donde yo estaba, y de allí partíamos ordenadamente con los vergueros delante, é los libros del arte que traían y el registro ante los mantenedores; é llegados al dicho capitol, que ya estaba aparejado é emparamentado de paños de pared al derredor, é fecho un asiento de frente con gradas en donde entaba D. Enrique en medio é los mantenedores en cada parte, é á nuestros pies los escribanos del consistorio, é los vergueros más abajo, é al suelo cubierto de tapicería, é fechos dos circuitos de asientos donde estaban los trovadores, é en medio un bastimento cuadrado tan alto como un altar cubierto de paños de oro, é encima puestos los libros del arte é la joya, é á la man derecha estaba la silla alta para el rey, que las más veces era presente é otra mucha gente que se ende allegaba; é fecho silencio levantábase el maestro en teología que era uno de los mantenedores, é facía una presuponición con su tema y sus alegaciones y loores de la gaya ciencia é de aquella materia de que se había de

tratar en aquel consistorio, é tornábase á sentar. É luego uno de los vergueros decía que los trovadores allí congregados espandiesen y publicasen las obras que tenían hechas de la materia á ellos asinada; é luego levantábase cada uno é leía la obra que tenía fecha, en voz inteligible, é traíanlas escritas en papeles damasquinos de diversos colores con letra de oro ó de plata, é iluminaduras fermosas lo mejor que cada uno podía; é desque todas eran publicadas, cada uno las presentaba al escribano del consistorio....

"Teníanse después dos consistorios, uno secreto y otro público. En el secreto facían todos juramento de juzgar derechamente sin parcialidad alguna según las reglas del arte, cuál era mejor de las obras allí esaminadas e leídas puntuadamente por el escribano. Cada uno de ellos apuntaba los vicios en ella cometidos, é señalábanse en las márgenes de fuera. É todas así requeridas, á la que era hallada sin vicio, ó á la que tenía menos, era juzgada la joya por los votos del consistorio.

"En el público congregábanse los mantenedores é trovadores en el palacio, é D. Enrique partía dende con ellos como está dicho para el capítulo de los frailes predicadores; é colocados é fecho silencio, yo les facía una presuponición loando las obras que ellos habían fecho, é declarando en especial cuál de ellas merescía la joya, e aquella la traía ya el escribano del consistorio en pergamino bien iluminado é encima puesta la corona de oro y firmábalo D. Enrique al pie, é luego los mantenedores, é sellábala el escribano con el sello pendiente del consistorio é traía la joya ante D. Enrique, é llamado el que fizo aquella obra, entregábale la joya é la obra coronada por memoria, la cual era asentada en el registro del consistorio, dando autoridad é licencia para que se pudiera cantar é en público decir.

"E acabado esto tornávamos de allí á Palacio en ordenanza, é iba entre dos mantenedores el que ganó la joya, é llevábale un mozo delante la joya con ministriles y trompetas, é llegados á palacio hacíales dar confites y vino; é luego partían dende los mantenedores é trovadores con los ministriles é joya acompañando al que la ganó fasta su posada, é mostrábase aquel aventaje que Dios y natura ficieron entre los claros ingenios é los obscuros."

Quant passá d' aquesta vida lo rey En Martí, las discordias per la succesió del regne causaren, segons nos diu lo mateix N' Enrich, la suspensió de solemnitats del Consistori, mes no fou per molt temps, per tal com veyem que lo rey En Ferran, encara que castellá de naixensa, renová (any 1413) lo dó de 40 florins pera los mateixos effectes senyalats per son predecessor [10].

Mes avant se celebraren iguals ó semblants festas, nó en lo convent de Sant Domingo, sino en lo de Fra Menors ó en lo de las monjas de Valldonzella. També do-

naren joyas personas singulars y foren celebradas altres festas poéticas, en especial pera solemnisar la festa d' alguns Sants, ús que veyem aprés conservat en los temps mes famosos de la poesía castellana; y de la qual tradició ha durat, al menys entre nosaltres, alguna petita mostra fins molt prop dels nostres dias [11].

Anotacions

Com frare Romeu Bruguera (1228-1315) que feu una "Biblia rimada en romans", Muntaner que feu "un bell sermó" rimat "en so de Gui Nantull" l'infant En Pere que pera la coronació de son germá N' Anfós III (1327) compongué algunas dansas, un serventesch, una cansó y DCC versos (lo M. S. diu aixís!) rimats.

En alguna cosa 's veu que J. March no segueix las Leys d' amors, aixi com en algun' altre reconeix que 's recordava del tractat de R. Vidal.

L'honorable En Lluis d' Aversó, ciutadá de Barcelona se troba participant en actes de la república l'any 1410 y lo següent.

Seguint lo compte italiá y castellá y no 'l francés que llavors se seguia, y en lo qual, exempli-gracia, lo que diem bordó de 8 sílabas, se diu de 7; lo de 11, de 10, etc.

Lo conegut Virolay de Nostra Dona de Montserrat.

Eixos noms no tenian la significació de cant satírich, com en lo temps dels trobadors provensals. En uns Servents anónims y en lo Serventesch del infant En Pere, sembla que estas paraulas significan poesía moral, útil, que serveix. En P. Puig usa 'l nom de Serventesch, no sabem perqué.

En un llibre intitolat los Trovadors nous podeu llegir un romans compost de fets y paraulas triadas dels antichs registres, ahont se veu l' afició del Rey á 'ls ministrers, y als instruments de novella guisa. Bernat Metje en son Somni, parlant de la visió ahont li compareix lo mateix Rey, lo representa rodejat de cans y portant una rota (instrument musical).

En lo punt de lo que diu Villena del comensament del Consistori barcelonés, veja 's un article estampat en un dels quaderns de "El Arte," lo primer any de la derrera renovació dels Jochs

Florals.

Lo dia 1er de Maig de 1398 lo rey En Martí maná que quis-
cun any per Pentecostés fossen donats quaranta florins als mantene-
dors (los quals havian de premiar las obras in honorem et gloriam
aliqualem et bravium) ab la necessaria condició de que 'ls mante-
nedors devian ésser d' elecció d' ell mateix.

Molt poch temps fa que s' ha publicat una breu noticia del
diploma del rey En Ferran, lo qual, segons en ella 's diu, mana
que 'ls mantenedors no sian mes ni menos dels que llavors eran, sino
per mort ó malaltia d' algun d' ells, en qual cas de 'n deurian ele-
gir d' altres; que no sent ells mes de quatre pugan péndrer adjutori
d' altres personas entesas, y que celebren consistori sempre que
vullan.

Pera trobar noticias ó mes ben dit indicis de semblants fes-
tas veja 's lo que 'n son lloch y temps dihem de Sors, Valmanya,

Ferrando, Puentull, Obres é troves de 1474, Vilaspinosa, Lull, Vinyoles, Loiz Roiz, Solivella

Resenya histórica y crítica dels antichs poetas catalans/Poetas de l'escola catalana (I)

II.
POETAS DE L' ESCOLA CATALANA.

No n'i ach hu qu' ab son senyal
No-m fos present de conaixensa,
Si be n' i viu qu' us fos creença
Que no 'ls conech sino per fama...
Yo fiu mos grats als pus antichs,
E' ls altres tots.....

LO CONORT DE MOSSEN FARRER.

Ara comensarem á parlar de tots los poetas que fins
avuy coneixem poch ó molt, donant per suposat que 'n
aquest dictat escrit ab cuita y pera lloch estret, haurem
d' anar curts en moltas cosas y ométrer coments, auto-
ritats y glosas [1]. A mes eixa part segona ha de ser ex-
positiva ó com ara diuhen ab terme escolástich, objec-
tiva, parlant ben poch lo dictador modern y fent enra-
honar als mateixos poetas. De l' un pendrem un retall,
de l' altre una cobla y de pochs un' obra complerta, y
barrejarem lo que deu ésser anotat per bellesa ab lo que

mostra un' altre qualsevol singularitat, no separant lo sagrat de lo profá, ni la manifestació d' afectes loables de la dels que no ho son tant ó no ho son gens; y aixó derrer advertim per esquivar tot perill als jóvens inexperts si alguns n' hi haurá que vejan esta lligenda. - L' ordenació dels poetas segons sa major ó menor antiguitat, es sols aproximada y moltas vegadas incerta y conjectural.

LO REY EN PERE (III de Barcelona, IV d' Aragó) ademés dels cants d' amor que abans, segons ell nos diu, havia fet, compongué: I.º aquella obra de dos coblas unissonants ab tornada: "Vetlan él lit sui 'n un penser cazut", hont dona consells als que 's farán cavallers, de quí y en quál lloch dehuen rébrer la cavallería; II.º un' obreta de llenguatje familiar: "Mon car fill per Sent Anthoni" qu' escrigué enfadat pel casament de son fill En Joan ab Na Iolanda de Bar, y pot-ser també III.º un rétol metrificat que portava un pago que tragueren á taula lo jorn de la coronació de sa derrera muller Na Sibila.

MOSSEN JACME MARCH. Foren heretats á Valencia per En Jacme lo aventurós Pere y Berenguer March dels quals pot ser molt be que provinguessen tots ó alguns dels quatre poetas de aquest nom [2]. Nostre Jacme March fill tal vegada d' un altre Jacme, senyor d' Alamprunyá, molt estimat del rey En Pere y qu' escrigué una relació de sa propia investidura de cavaller, fou segurament l' utxer del mateix rey y qui sab si lo cavaller, vehí de Barcelona, deputat de la General de Catalunya, de qui en carta escrita l' any 1397 confessa lo Rey En Martí haver rebut una partida de diners, y lo marit de Na Guillermona d' Esplugues, morta ja viuda, y soterrada en un monestir de Valencia l' any 1400; y si verament fos lo derrer, no fora lo deputat pel bras militar en las Corts de 1413. Lo cert es que lo cavaller Jacme March poeta, en l'any 1371 ordená á instancia del rey En Pere lo Libre de Concordances y qu' en lo regnat de Joan I foren ell y Lluis d' Aversó los qui promogueren la fundació del Consistori del Gay saber.

Ademés de las rimas que hi ha en lo Libre de Concordances tenim d' est poeta: I.º Una molt bella obra en coblas de deu bordons: "Quan heu cussir en los fets mundanals" en lo qual després de dir que

Totes les gens
vey regir per fortuna
Segon lo cors
del sol y de la lluna,

te compte de advertir sabiament:

Mas Deu no vol
l' arma sia sotmesa
Forcivolment
aytal astre seguir,
Ans la rahó
pot e deu ben regir
Lo cors, don han
entre si gran comptessa.

Per aquesta obra axí com per lo Libre de Concordances se veu que lo divís ó senyal de J. March era: "Columba pros."

II.º Una cobla conservada en lo lay de Torroella (Tan mon voler): "Un soptós pler m'es vengut per lo veure [3]."

LO REY EN PERE, J. MARCH, LO VESCOMTE DE ROCABERTÍ. Est Vescomte segurament lo mateix á honor del qual escrigué Castellnou son compendi, general de l' estol d' Orient y virey de Atenas y Neopatria, fou molt estimat del infant y després rey En Joan y de sa muller, y aquesta quant lo Vescomte era á França, sempre li demanava novells, lo qual no volia dir, com algú ha cregut, pastorellas de Nadal, sino novas é novellas. - "Questió entre lo Vescomte de Rocabertí e Mossen Jacme March sobre lo departiment del estiu i del ivern: Mossen Jacme si-us platz vullatz triar." Son 13 coblas unissonants ab sols dos rims. "Sentencia dada sobra la dita questió é departiment per lo rey En Pere": 3 coblas ab los mateixos rims.

MOSSEN PERE MARCH tresorer del Duch real de Gandía tenia per muller l' any 1395 á N' Alihanor Ripoll, neta del Senyor de Genovés. En son testament otorgat á Xátiva (1413) anomena com á fill primogénit á Ausías. D' aquell diu Santillana: "Mosen Pere March el viejo, valiente y noble caballero, fizo asaz fermosas cosas, entre las quales escribió proverbios de grant moralidat." Y diu molt be com se pot véurer per las cinq obras totas morals que d' aquell coneixem y com demostra la que anem á transcríurer [4].

(CROADA UNISSONANT.)

Al punt c'om naix | comence a morir
E morint creix | e creixén mor tot dia,
C' un pauch moment | no cessa de far via,
Ne per menjar | ne jaser ne dormir,
Tro per edat | mor e descreix amassa [5]
Tan qu' aysí vay | al terme ordenat
Ab dol, ab guaig | ab mal, ab sanitat;
Mas pus avan | del terme null hom passa.
Trop es cert fayt | que no podem gandir
A la greu mort | e que no-y val metgia,
Força ne giny | ricat ne senyoria,
E trop incert | lo jorn que deu venir,

Com, quant ne hon | que tot arnés trespassa;
E no-y te prou | castell, mur ne fossat,
E tan leu pren | lo neci co 'l senat
Car tots hem uns | e forjats d' una massa.
Be sabem tots | que hich havem de exir
O tart o breu | que no-y val maestria;
Breu es tot cert | qui pensar ho sabria,
Mas lo foll hom | no se 'n dona cossir:
Que remirán | sa carn bella e grassa
E'l front pulit | e lo cors ben tallat,
Ha tot lo cor | e lo sen applicat
Als fayts del mon | que per null temps no-s llassa.
Si be volem | un petit sovenir
Com son tots fayts | d' ávol merxentaria
E 'l sutze loch | hon la mayre-ns tenia,
E la viltat | de que-ns hac a noyrir,
E nexent nos | romás la mayre lassa,
E nos ploram [6] | de fort anxietat
Entram al mon | ple de gran falsedat
Qu' adés alçiu [7] e adés nos abrassa.
O vell poyrit | e que podrás tu dir
Qui-t veus naffrat | tot jorn de malaltia?
Missatje cert | es que la mort t' envia
E tu no vols | entendre ne auzir:
Mas com a porch | qui jats en la gran bassa
De fanch pudent | tu-t bolques en peccat,
Disén, tractán | fassén tot mal barat
Ab lo cor falç | e la ma trop escassa.
De cor pregon | deuriem advertir
En l' estat d'om | qui tot jorn se cambia,
Que 'l ric es baix | e 'l baix pren manantia,
E 'l fort es flac | e 'l flac sab enfortir;
E 'l jove sa | dolor breument l' abrassa
E mor ten leu | co 'l vell despoderat
E 'l vell mesquí | fay lehó de son gat,
E pense poch | en la mort qui 'l manassa.
Deu sap perqué | lexa mal hom regir,
O folls o pechs | e los bons calumpnia,
Que tal es bo | com no te gran batllia
Qu 'es fer e mals | si-u [8] pot aconseguir;
E tal humil | quant es monge de Grassa
Qu 'es ergullós | quant a gran dignitat;
E tal regeix | una nobla ciutat
Fora millor | a porquer de Terraça.
Qui be volgués | a Dieu en grat servir
E z [9] en est mon | passar ab alegria
Tot son voler | a Dieu lexar deuria
E no pas Dieu | a son vol convertir;
Car Dieus sab mils | a que tany colp de massa
Per acabar | o qui tenir plagat,
Per esprovar | o fer sa voluntat
De ço del sieu | e que-s rahó que-s fassa.

TORNADA.

Del Payre Sant | ay ausit quan trespassa
D' aycest exill | al juhí destinat
Que ditz: "er fos | eu un bover estat
Qu' onor del mon | a peccatz embarassa."

ENDRESA.

Heu Peyres March | pregui Deu que luy plassa
Donar-me cor | e voler esforçat
Que s ab plaser | pendrá l' adversitat
E sens ergull | lo be que breument passa.

JACME y PERE MARCH. "Cobla equivocada feta per M. J. M. a M. P. M." "Resposta de M. P. M. a M. J. M."

LORENZ MALLOL. I. [10] (obra croada capcaudada). "Vers figurat fet per Ll. M: "Sobra 'l pus alt de tots los cims d' un arbre." Lo "arbre" es "la vera crotz," lo "auzelet" es "Ihus lo salvaire" etc. Hi ha dos tornadas. Una á la Verge Maria ab lo senyal: "Mon rich thesaur," l' altre als set Senyors del Consistori, lo qual segons nos ensenya N' Enrich de Villena, no 's podia dir parlant del de Barcelona (que tal vegada no era establert quant fou escrita l' obra), sino del de Tolosa.

II. (Obra croada solta). "Escondit fet per Lorenz Mallol. Molt (l.Moltes) de vetz | dompna 'm sui presentatz" en lo qual se plany á una dona de que los "lauzengiers" li han dat entenent qu' ell s' havia alabat d' ésser amat d' ella y sempre repeteix: "Si-u diguí may" que li esdevinga aixó ó aixó altre, que si acudeix á cort de senyor que ningu 'l vulla escoltar, que si juga "á taulas ó á squacxs", tinga mala sort, y altres cosas molt pitjors. Lo senyal es també "Mon rich thesaur."

UNA TROVADORA DESCONEGUDA: te un' obra molt apassionada: "Ab lo cor trist | envirollat l' esmay" per la mort del qui anomena en la tornada: "Mon dols amich."

DOMINGO MASCÓ valenciá, sabi en dret qu' encara l' any 1411 trobam á Barcelona com mitjanser entre los Parlaments d' exia ciutat y de Valencia, escrigué á requesta de la Carrosa, dama del rey Joan, unas "Regles d' amor y (e?) Parlament d' un home y d' una fembra," y fins, segons diuhen, feu representar en lo Palau real de Valencia no res menys que una tragedia anomenada: "L' home enamorat e la fembra satisfeta."

UN POETA DESCONEGUT (mes aviat que dos poetas diferents) compongué dos Novas rimadas ó Appariats, la una contra la vida dels mariners, trasmesa á un tal Vilaruhir que sempre deya que volia deixar esta vida y may ho feya

Nuyl peril aguardant,Sol que vostron infantPugats be aretar,E l' arme infernarFaent bomba e bebany:

y la segona burlantse d' En Berenguer Simon que ab altres ciutadans y ab gent molt grossa havia sigut elegit per provehir als aprests del estol de Sardenya en 1393, dient lo poeta ab molta malicia:

"Qu' exí com solem ferLes áncores de ferEres les fan d' argent,E veg que molta gentNe portan ya al col"

ALTRES POETAS DESCONEGUTS son los autors d' algunas obras que conté un M. S. de la Biblioteca de Carpentrás: Compendi de la historia dels set sabis de Roma en appariats; La relació de las malaventuras amorosas d' un cavaller, escritas segons apar, per ell mateix; Coblas que portan eixa rúbrica: "Com per alguns homs de Mallorca ai estat pregat que fas e ordenás un tractat de la divisió del regne supós que lo meu enteniment es grosser e no sotil en l' art de trobar, emperó per dar alguna satisfacció á lurs precs, he fetes algunas coblas grosseres en parlar catalá, seguns que veurets"; y finalment unes "Cobles fetes per lo preciors cors de Jesu Xrist, per alguns homens de Valencia" que segueixen las usansas de la poesía mes artística d' aquell temps y semblen mes modernas que las altres obras.

BERNAT METGE fou sevidor del rey En Joan y del rey En Martí y estigué algun temps en presó "per la sola iniquitat" dels seus perseguidors ó "per ventura per algun secret juy de Deu." Llavors escrigué un llibre de molta importancia que tracta de la inmortalitat de l' ánima á manera de somni, en que li apareix lo rey En Joan. Ab lo nom de "Historia de las bellas virtuts", tragué de llengua toscana en catalana lo llibre de Valter y Griselda de Francesch Petrarca, lo qual han cregut alguns erradament que era un romans cavalleresch original. No podem donar mostra de sas obras rimadas perque fins ara no las havem vistas.

FRA ANSELM TURMEDA lo frare de Montblanch que, segons se conta, apostatá ab Fra Maginet monge de Poblet, morint los dos penitents y aquell martirisat en Tunis. Es famós y encara hi ha homes jovens que aprengueren á llegir en ell, lo tractat que així comensa:

"En nom de Deu totavia que 'ns vulla guardar ab la Verge Maria; libre fet per frare Encelm Turmeda (lo llibre estampat porta: en altre manera anomenat Abdalá) de alguns bons amonestaments: ja sia qu' ell los haja mal seguits: emperó pensa haver algun mérit per divulgarlos á la gent: prech Deu per ell que 'll deix ben finar."

En nom de Deu Omnipotent
Vull comensar mon parlament:
Qui aprendre voll bon moviment
Aquest saguescha
Primerament pus sies batejat, etc.

Açó fon fet lo mes d' Abril
Temps de primavera gentil
Noranta vuit trescents é mil
Llavors corrien..."

Te á mes un altre tractat: "De les coses que han de esdevenir segons alguns profetes e dits de alguns estrolechs, tant dels fets de la esglesia e regidor de aquella e de lurs terres e provincias" etc. D' aquets pronóstichs y d' alguns altres se valia la Comtesa d' Urgell per escalfar á son malastruch fill En Jaume, aquell que ella volia que fos rey ó res. - Es cosa sabuda que s' estampà ab lo nom de Turmeda un llibre ahont se suposa que l' ase li mou una disputa sobre la natura dels animals.

Se trovan en lo Conort de Mossen Farrer, alguns poetas mes antichs que est autor ("Yo fiu mos grats als mes antichs"), com PAU DE BELLVIURE, anomenat per Santillana y per Ausías March que diu d' aquell "que per amar | sa dona torná foll;" MOSSEN PERE DE QUERALT, segurament lo d' aquest nom, familiar del rey En Martí que l' armá cavaller lo dia de sa coronació y anomenat dretament lo cor de roura, segons mostrá quant era catiu matant un lleó ab son coltell, del qui 's conserva un' obra la qual tornada comensa ab parlar mitológich: "Al dieu d' amor | supley ab reverença;" MOSSEN BERENGUER DE VILARAGUT, MOSSEN PRÓXIDA, FRARE BASSET, y lo MERCADER MALLORQUí, que tots se poden créurer de la mateixa temporada.

MOSSEN ARNAU MARCH: I. (Croada capcaudada) "Cansó d'amor tensonada feta per Mossen A. M. e ha-y sentencia donada per ell mateix, la qual no es ací per manament de la senyora reyna dona Margarida á ell fet. Parle lo seny: Presumtuós | cors ple de venitats." Son lo seny y lo cor que 's barallan. Hi ha 7 coblas ab tornada del seny y tornada del cor. Esta poesía fou escrita despres del casament del rey Martí y dona Margarida en Setembre de 1409 y ans de posarse la reyna a monja lo mes ensá l' any 1420.

II. Mossen A. M. de Nostra Dona: "Qui porá dir | lo misteri tan alt." Cada cobla (en bordons de 7 y II sílabas) acaba ab un verset del Evangeli. La tornada diu:

Verges humils | á vos clam é desir
Qui tota sots | misericordïosa:
Preguets per mi | qu' en la vall tenebrosa
M' arma no-y pas | son costumat martyr.

III. (Croada). vers de la nativitat de Ihxpst per Mossen A. M. seguint lo Evangeli de Sant Joan:

Un novell fruyt | eixit de la rebaça
D'eternitat, | humanal carn vestit,
Lo fill de Deu | nat per aquesta nit
S' es demostrat | en la temporal plasa,
Peregrinant | nostre camí passible,
Lo cors humá | seguint la Deitat,
Perque 'l Satan | ne fos mils enganat
Lo Salvador | s' es fet átots visible.

ENDRESSA

Lo Sperit Sant | prech que mon cor encena,
De gran ardor; | tostemps puxa servir
L' infant qu' es nat | é puis volgué morir
Per nostr' amor | rement l' infernal pena.

IV. (Tant mon voler de Torroella). "Parla Mossen A. M. Tot hom se guart de mí." Cobla molt apassionada.

ARNAU D'ERILL deya sens cap dupte qu' era l' autor de la següent obra lo Cansoner de Saragossa, segons se conclou de las paraulas del qui l' avia vist ans d' ésser retallat [11] y de lo que ara 's pot llegir, encara que no van aquellas y lo últim del tot concordes. Lo cert es que fou escrita contra Roger d' Erill (nebot d' aquell, segons dit Cansoner), del orde de S. Johan y Comenador de Berbens, que veyem anomenat en la historia com á contrari del Comte d' Urgell, ensemps ab sos dos germans Arnau y Franci y que en 1431 ab altres del mateix ordre fou testimoni en lo tractat conclós á Rodas entre 'ls missatjers del rey d' Aragó y 'ls del Soldá de Babilonia y del rey de Xaraf. Lo coern, segons ell mateix s' anomena, fou escrit per un furient enemich de Roger y qui sab si per un partidari del Comte d' Urgell. Cada cobla (que son croadas y appariadas la meytat soltas) comensa dient: "O tu traidor"; com la primera.

O tu traidor | que tan sovint renegues
Jhesuxrist Deu | é senyor eternal

Li diu que te la coha de palla y que a por e temensa després que ha trovat qui li prová sas falsías, que va ab la entresenya de un lleó sens testa (es á dir ab las armas de sa familia escapsadas per infamia) y com, segons apareix, Roger mancá á la paraula de compareixer á la batalla singular que li havia estat oferta per son enemich, est li diu:

O tu traidor | é com poguist donar
Per suspitós | lo príncep de valor?
Car de bondats | es vuy cabdels é flor:
Ta malvestats | te fa guinerdeiar.....

O tu traidor | pus veus que jo-t apell
Per tan vil hom | com no serques senyor
E jutje gran | que-s preu de sa honor
Hon io é tu | provem la nostra pell?
Car jo-t promet | que-t seguiré dins França
Per so qui 'n han | molt millor la usansa
De fayt d' armas | mostrant cavellería,
Per so vull eu | seguir aycella via.
O tu traidor | quant m' aurás agut jutge
E sertament | auré de leys jornada,
No-t falliré | á la taula jurada,
Ans mon martell | ferrá dessús l' enclusa
Ab gran plaer | é z ab trop gran desduyt,
Mas tu m' aurás | tot primer sal-conduyt
E z ab aysó | lo gatge-s cumplirá:
Allí veurem | qui bon dret mantendrá.
E que l' arnés | sia de nostre grat
Sens refusar | é sens tornar á mida,
Lança, coltell, | spasa ben fabrida
Atxe pesant | o que 'n sie laugera....
O tu traidor | be saps que Ferriol
T' a ensenyat | man bel colp e repich,
Mas lo teu cor | flach, cohart e manich
Non ha soffert | c'om ne veses un vol.
Dins lo palau | de la flor Margarita [12]
Gran assaig fist | pero duptant la dita,
No est gosat | exir de Barchinona,
Bacallar fat, | com est tan vill persona.....

Altres cosas li diu que no fan gaire de bon retráurer.

MOSSEN JORDI DE SENT JORDI (ó SAN JORDI, nom de casa que s' ha conservat á Valencia fins el dia d' avuy) cambrer y servidor molt grat al rey N' Anfós V, y la germana del qual recomená ab molta instancia la reyna Maria pera que fos admesa per Monja de la Zaydía, fou cativat en una de las guerras que comensá lo mateix rey en 1416. Santillana qu' escrigué una coronació en llahor de Mossen Jordi quant aquest morí, diu d' ell en son famós Proemi: "En estos nuestros tiempos floreció Mossen Jorde de San Jorde, caballero prudente: el cual ciertamente compuso asaz fermosas cosas, las cuales el mismo asonaba: ca fué músico excelente é fizo entre otras una canción de opósitos que comienza: "Tots jorns aprench e desaprench ensemps." (Es aquella famosa cansó encadenada capcaudada, segons lo poeta "vers revresat d' escriptura" y que's pot mirar "al dret e al revers" y en la qual se troban 3 bordons y 3 mitjos bordons traduits de Petrarca que per esta rahó fou unjustament tingut com imitador de nostre poeta [13]. Fizo la pasion de amor en la cual copiló muchas buenas canciones antiguas así destos que ya dixe (Bergadan, Bellviure, P. March y pot-ser altres, francesos o italians, lo qual prova que esta obra perduda era per l' estil de Conort de Ferrer y del Lay de Torroella) como de otros."

Encara que coneixem d' est autor XV ó XVI obras,

nos contentarem d' anomenar algunas, comensant per
la següent feta en presó que molt be mereix ésser trans-
crita de cap á cap. Es croada unissonant.Desert d' amichs | de bens é de senyor,
En strany loch | e 'n estrany' encontrada,
Luny de tot be, | fart d' enuig é tristor
Ma volentat | é pensa cativada,
Me trob del tot | en tal poder sotzmés.
No veig negú | que de me s' aja cura,
E soy guardats, enclós | ferrats é pres
De qu' en fau grat | á ma trista ventura.
Heu hay vist tems - que no 'm plasia res,
Are-m content | d'acó qui 'm fay tristura,
E los grillons | leugers ara preu mes
Qu' en lo passat | la bella bordadura;
Fortuna vey | qu' a mostrat son voler
Sus me volent | qu' en tal punt vengut sia,
Pero no cur | pus hay fayt mon daver
A tots los bons | que-m trob en companyia.
Car prench conort | de com suy presoner
Per mon senyor | servint tan com podia,
D' armes sobrat | é per major poder
No per deffalt | gens de Cavallaria.
E prench conort | c'om no pot conquerir
Honor en res | sens que treball no senta,
Mas d' altra part | cuyt de tristor morir
Com vey que 'l mon | del revers se contenta.
Tots aquets mals | no son res de sofrir
En esguart d'u | qui del tot me destenta,
E-m fay tot jorn | d' esperansa partir,
C'om no veyrets | que-ns avans d' una spenta
En acunçar | nostre desliurament,
E mes com vey | ço que-ns demana Força
Que no soffer | algun rehonament;
De que lengueix | ma virtut é ma força.
Perque no say | ni vuy res al presen
Que-m puixa dar | en valor d' una scorça,
Mas Deu tot sol | de qui prench fundamen
E de qui fiu | hi 'b qui mon cor s' esforça;
E d' altra part | del bon rey liberal
Qui socorrá | per gentilesa granda,
Lo qui-ns ha mes | del tot en aquest mal
Qu' ell m' en traurá | car suys jus sa comanda.

TORNADA.

Rey virtuós, | mon senyor natural,
Tots al presen | no us fem altra demanda
Mas que-us record | que vostra sanch reyal
May defallí | al qui foy de sa banda.

II. També es molt singular una obra (encara qu'
estrampa, se pot partir com altres de la mateixa espe-
cie, en coblas de vuyt bordons) que comensa aixís:

Jus lo front port | vostra bella semblança
De que mon cors | nit é jorn fa gran festa,
Que remirán | la molt bella figura
De vostre faç | me 's romasa l' emprenta;
Que ja per mort | no s' en partrá la forma,

Ans quant serai | del tot fores d' est segle
Cells qui lo cors | portarán al sepulcre
Sobre me (l. ma) faç | veurán lo vostre signe
Si com l' infant | quan mira lo retaula,
E contemplant | la pintura ab imatges,
Ab son net cort | no lo 'n poden gens partre,
Tan ha plasser | del aur qui-ll environa;
Atressí-m pren | denan l' amorós sercle
De vostre cors | que de tans bens s' anrama,
Que mentre l' vey | ..... lo contemple
Tan hay de joy | per amor qui-m penetre.
Axí-m te pres | é liatz en son carçre
Amors ardens | com si stes en un coffre,
Tancat jus claus | e tot mon cor fos dintre,
On no pusqués | mover per null encontre;
Car tant es grans | l' amor que-us ai e ferme
Que lo meu cor | no-s part punt per angoxa,
Bella, de vos, | ans esay femr com torres
En sol amar | a vos, blanxa colomba, etc...

III. D' un' altre obra encadenada capcaudada que per lo molt respecte ab que parla de la dona lloada se pot créurer fos la mateixa reyna dona Maria, transcriurem la I.ª cobla y la tornada.

Axí com son | sus l' espera los signes
Per instruir | los scientals astrólechs,
Son en mi-dons | totes virtuts insignes
Que divissar | pusquen alguns teólechs;
Les quals hi mes | Dieu que n' a fet retaules
Perqué cascú | mirán sa bella talla
Veja d'onor | cap, pes, mas e z spatlles[14]
E que pensán | en leys ha mes no falla.

TORNADA.

Reyna d'onor | tots hómens tench per nicis
Qui-us vol d' amor | sopplear ne requerre,
Car hom no·s pot | trovar en vos indicis
Perque deiats | causa semblant soferre.

En te un altre de molt y pot-ser massa satírica ahont parla contra un' ávol fembra que anomena "En Cambiador" debaix de l' allegoria de diferents diners (florí de pes, ducat, doble scut, mitx florí, croat, malla, diner; diner jaqués, croat melorquí, diner maluyre, de cap) y qu' es retronxada per dos bordons; altre anomenada "Setje d' amor," altre que comensa com un pregó (Ara hoiats), un Enuig (Enuig enamichs de jovent) y segons un poeta mes modern que la glosá, una cobleta que sembla lo respós d' una dansa.

SERRADELL DE VICH se deya ó s' infingí un poeta qu' escrigué en codolada un "Testament" suposat (any 1419)

comensant així sa obra:

Un jorn cansat de treballar
E desitjós de repausar
Quant vespre fo
Eu retorné a la maysó
Volent sopar.....

Hi ha en l'obra moltas cosas de per ríurer, mes també ni ha de sérias com aquesta gentil representació del Paraís:

La flayra dolça que exirá,
Segons ay dit,
Del [sagrat] cors de Jesuxrist
E d' autres sants
Será plasent als adorants
Axí fortment
Que flors e ambre son nient
A llur esguart;
E dich vos que qui'ls presentás
Tots los joyells,
Viles, ciutats, borchs e castells
Q'om pot mirar,
Ells no porien sepparar
D' aquell esguart
Tan flamegant que tots los art
Per fin' amor, etc.

PERE GALVANY compongué un' obra ahont se mostra molt irós de que 'ls cardenals haguessen fet papa á Martí V y no á Pere de Luna (1417) y comensa dient:

Pus vey lo mon | es vengut en tal cas
Que leyaltat | non es de fill á payre
Pere, Joan | volgr' aver mort son frayre,
E l' ereter | l' aratador al vas.
Antecrist | es qui ve de pas á pas
Guerres bastint, | dols, affanys e desayre:
Deus nos aiut | e la Verge saMayre
Sino del tot | nos te 'l Satan al ras.
Per aquest mals | ha Deus permés lo cas, etc.

Cada cobla retronxa ó repeteix al cap de quiscun bordó las paraulas terminativas de la primera: cas, payre, frayre, etc.

RAMÓN ÇAVALL, com parla dels bandos dels pagesos se podria créurer que escrigué mes endevant, al fort de la guerra dels pagesos de remensa [15], mes aquell nom lo trobam en l' historia de las derrerías del seg-

gle XIV y comens del XV, com embaixador trasmés al Comte d' Urgell y á 'N Ferran d' Antequera. Sa obra unissonant (y singular en l' ordenació dels rims) comensa: "De mal saber | ab verinós coratge" y diu en la segona cobla:

Pensar no pux | que 'ls hómens de peratge
Haguessen rey | si fos á lur voler;
So qu' els fig mes | e'ls fa lo cor doler
Es temps de pau | com non han sous ne gatge;
Los ciutadans fan | stament reyall,
En lur vestit | meten guany e caball [16];
En breu fondrán | e mudarán penatge.

Aprés parla contra 'ls vicis dels diferents estats y en especial dels pagesos que 's donan "a carnatge," que "menan bandositats" y que "Pentinats van | ab los collars brodats" y conclou:

TORNADA.
Dona del mon | qui fes lo pariatge
De Deu e hom | per qui fom reparats,
Pregats per nos | qui som descaminats
Lo vostre fill | qui 'n vos feu son hostatge.

ENDRESSA.
Mete-s cascú | la ma en son coratge
E verá si | d' aycel mal es tocats
E si-u veu clar | lunye-s de tals barats;
Prenets mos dits | per peres é formatge.

TRASFORT Ó TRAFFORT notari compongué un' obra un poch semblant á la de Çavall contra 'ls vicis de son temps:

Gran carrech han | vuy tuit l' hom de peratge
Ver Deu e sants | e la Verges Maria
Qui per mostrar- | se de maior valia
Entre les gents | fan nova ley d' ultratge, etc.

MOSSEN JACME SCRIVA te un' esparsa molt curiosa.

En be fort puny | suy entrat en la cetla
D' amor qui-m bat | ab ses grans disciplines,
Que mon las cors | tota nuyt axí vetle
Que tots les tochs | e retorn de matines
Oig clarament | e 'ls cans que de nuit guayten,
En que (Enquer?) lo guall | qui cantán se desperta
Perque 'n cell punt | tots mos spirits arden
Del foch d' amor | que 'n ma pença deserta.

FRANCESCH LAVIA (ó Laviá) fou poeta d' enginy, pero molt libidinós.

Si com l' infant | quan aprent de perlar
Que no l' enten | mas cella quil nodreix
Que 'ls mots escurs | de sa lengua coneix,
Lo que vol dir | ne que 'l plats demandar,
Atressí-m pren | denant vos bell' aymia
On vau cutxós | mos secrets descobrir,
E quant suy lla | ma paraula 's cambia
Qu' autre mas vos | no coneix que vull dir.

TORNADA.

Purs diamans | de laus ennoblacida,
Pus que sabets | que suy vostre sotsmés
E dir no-us pux | l' amor que-us port complida
Per mercé-us prey | sia per vos deffés.

II. Te un' altre obra (estrampa, menos en lo derrer bordó d' una cobla y primer de la següent), que fora digna de recordació, si la mateixa d' ella fos tan bona com deuria ésser y no es. Comensa: "No fonch donat | tal joy en tot lo segle" y diu mes avant:

Jamés falcó | no vench tan prest al loure
Quant li criden | cassadors ab lur siscle
Com eu quant vi | son cors alt en la torre
E-m feu simbell | d'una alcandora [17] linda, etc.

III. Además fou estampat un "Libre de Fra Bernat compost per Francesch de Lavia per pendre solás" que per la mostra que 'n havem llegit (encara qu' errada en alguns mots) se veu ésser escrita en codolada: "Quant los gats en amor etc."

LLUIS DE VILARASA. Aquest nom de casa que 's troba també en l'historia del Roselló, es molt comú en Catalunya. Com hi hagué un Lluis de Vilarasa l' any 1414 en lo siti de Balaguer y en l' any 1416 en las Corts congregades per N' Anfós V, y en 1420 se troba una carta de la Reyna Dona Maria á un cavaller del mateix nom, y com no tenim cap rahó ben clara per créurer mes modern nostre poeta, lo posam en est lloch.

I. Les V. balades [18]. Donarem la I.ª cobla de la quarta.

Si com lo flach | qui 'n brega no 's estat
Se feny ardit, | crehent que sia tal,
Mes quant s' i veu | en un punt es torbat
Tal que fugir | no 'l sembla cosa mal,

Me pren á mi | qu' áns que tal don' amás
Me fou semblant | que le-y gosás ben dir,
Mes quant e (es?) loch | que la pusch requerir
Li parle d' al | e call-me de mon cas.

II. Dansa retronxada per dos bordons que te respós, 9 coblas de 8 bordons y tornada.

Respós
L' enuig es meu e vostre 'l dan
Si tot me planch e vos riets,
Mas temps será que us plorarets
D' aço qu' enats ara burlán.

III. Te un' altre obra en qu' hi ha una mena de respós y després coblas de 7 bordons ab los quatre últims unissonants ab lo respós y l' últim en llatí es un retronx.

Per ben amar | jo pas lo derrer dan
Perque tots prech | los qui be amarán
Diguen per mi | quant m' enomenarán:
Requiescat in pace.

Hi ha tornada unissonant ab lo respós.

Te també un' altre obra y dos esparsas de las quals la següent no 's pot dir que no sia ben cavalleresca:

Si alguns dits | que sia mal perlán
De don' al mon | de qual estat se sia
Vos dich que ment |e quant dix-ho mentia
E mentirá | si-u dirá deranan;
E si es om | l' apell fals mentidor
E z ab mes mans | son prest fer-lo desdir,
Si dona es | no la vull desmentir
Mas no diu ver | parlant ab sa honor.

N' ANDREU FEBRER, agutzir del rey N' Anfós V. De ell diu Santillana: "Mossen Febrer fiço obras nobles: e algunos afirman haya traido el Dante de lengua florentina en catalan, no menguando punto en la órden de metrificar e consonar." Ara es ben sabut qu' es aixó cert y que la translació fou acabada en 1428, y que ni hagué mes d' una transcripció y encara 'n queda una al Escurial; y no manca qui l' ha copiada de cap á cap. Com cosa original d' est poeta no coneixem mes que 'l comensement d' un Lay, transcrit per Torroella:

O Deu ¿a qui diré (dir?) ma langor?
Qui-s planyerá de mon greu plant,
Qui pendrá part de ma tristor
Será mill tant leyal amant;
Qui de mon xant
Qu' en la mort xant
Mostre semblant
D' aver dolor.

AUSÍAS MARCH [19] cavaller valenciá com ell mateix amostra en dos llochs de sas obras, fill d' En Pere March que l' anomena, com havem dit, en son testament de 1413 y de N' Alihanor Ripoll, casat primer ab N' Isabel Martorell y aprés ab Na Joana Escorna. L' any 1440 habitava á Gandía, y lo 1446 acudí á las Corts de Valencia; fou senyor de Beniarjó prop de Gandía y otorgá testament l' any 1458. Jofre de Blanes ja l' havia heretat en l' any 1462. Ausías sempre ha sigut tingut per cavaller tan práctich en las armas com en las lletras: y algunas de sas obras demostran que havia anat pel mon, y encara per mar, pus usa simils trets de la marinería. N' hi ha d' escritas en "velletat," segons ell mateix nos diu y d' estas foren certament las respostas donadas á Fenollar que arribá el seggle XVI y á la neboda del Pare San Calixto de Borja (1455-58). De ell diu Santillana: "Mossen Ausías March, el cual aun vive, es gran trovador y hombre de asaz elevado espiritu" y segons lo verídich Zurita: "Entre todos los más señalados varones que hubo en España en su tiempo fué por él (pel Príncep Carles de Viana) más estimado y preferido con su amistad y privanza Ausías March, cavallero de singular ingenio y doctrina y de gran espíritu y artificio." Se veu per sas obras que era molt afectat á tota mena d' estudis: aixís es que cita ab molta frecuencia los filosops, en especial los antichs y los escocians; te també coneixement de las fábulas gentílicas, parla del poeta Ovidi y una ó duas vegadas sembla que 'n imita un altre dels clásichs. Fins se nota que havia estudiat la ciencia medicinal, cosa poch usada per cavallers ni poetas. Sobre tot era molt versat en las obras de Petrarca [20] y Dant y segurament en los dels poetas francesos (almenys en los romans d' assumto bretó), en la d' algú dels antichs provenzals y en qualque libre de Castella [21]. Emperó sos mestres mes próxims foren los de la propia terra, majorment Mossen Jordi y 'l seu mateix pare Pere March.

Cantá ab preferencia una noble dona, anomenada Na Teresa Bou, en la partida de sas obras intitulada Cants d' Amor, encara que no en totas (se deu almenys exceptar un de satírich y poch conforme al estil d' Ausías, contra certa Na Monboy). En un d' ells manifesta que havia sigut contrastat per dos amors, ab una bella semblansa d' aquellas (per lo comú mes reflexivas que pictóricas) que li son tan familiars.

Axí com cell | qui desija vianda
Per apagar | sa perillosa fam

E veu dos poms | de fruyt en un bell ram
E son desig | egualment los demanda,
No 'l complirá | fins part haj' elegida
Si que 'l desig | vers l' un fruyt se decant,
Axí m' a pres | dues donas amant,
Mas elegesch | per aver d' amor vida

(Axí com cell.)

Elegí donchs l' amor de Dona Teresa, á la qual serví llarg temps, qu' exaltá ab fervor gran, per mes que altres vegadas se plany d' ella ab molta amargor. Veja 's la representació que fa de sos mérits en aquell cant molt celebrat: "Leixant apart | l' estil dels trobadors," ahont hi ha tant notables conceptes.

2L' ull del hom pech | no ha tant fosca vista
Que vostre cos | no jutje per gentil,
Ne 'l coneix tal | com lo qui es suptil,
Hoc la color | mas no sab de la lista.
Quant es del cos, | menys de participar
Del esperit, | coneix be lo grosser:
Vostre color | y el tall pot be saber
Mas ja del gest | no porá ben parlar.3Tots som grossers | en poder esplicar
Ço que mereix | un bell cos e honest,
Jóvens gentils | ben sabents l' an request:
E famejants | los convench endurar.
Lo vostre seny | fa so qu' altre no-y basta
Que sab regir | la molta sobtilesa;
En fer tot be | s' adorm en vos peresa:
Verge no sou | perque Deu ne volch casta.4Sol pera vos | basta la dona pasta
Que Deu retench | per fer singulars dones,
Fets ne ha 'ssats | molt savïes e bones:
Mas compliment | dona Teresa 'l tasta.
Havent en si | tant gran coneixement
Que res no 'l fall | que tota no-s conega,
Al hom devot | sa bellesa encega:
Past d' entenents | es son enteniment.

(Leixant apart.)

Veja 's també un' altre noble alabansa que fa de la mateixa dona:

Bell 'ab gran gest | portán un esperit
Tan amplament | que no 'l te presoner,
Mas com senyor | usant de son poder
Tenint estret | plaentmen l' apetit.

(Dona si-us am.)

Molts altres llahors fa continuadament de la dona que sempre anomena en las tornadas "Lir entre cars," "Plena de seny" etc. y 's complau en parlar dels "estats de sa vida casta," emperó com solian los trovadors, s' estima mes desfogar sos alterats sentiments que representar la figura del objecte de sos cants; y aixís es que tot arreu nos parla dels delits seus mesclats ab dolor, y sempre plora, tem y espera y requereix mans juntas la pietat de la noble dona. Com en veritat no podem

referir tot quant diu en esta materia, pus per això seria
menester transcríurer mes de la meytat del seu llibre,
nos haurem de contentar d' una quansevol mostra (com
per exemple la següent) de sos plants amorosos:

2Yo viu uns ulls | haver tan gran potença
De dar dolor | e prometre plaher,
Y esmaginant | viu sus mi tal poder
Que 'n mon castell | era esclau de remença.
Yo viu un gest | e sentí una veu
D' un feble cos, | e cuydara jurar
Qu' un hom armat | yo 'l fera congoxar;
Sens rompre-m pel, | yo-m so retut per seu.3Si com l' infant | que sab pel carrer seu
Prou be anar | segons sa poc' edat.
Si en esculls | per cas se veu posar
Está pauruch | no sab hon se te 'l peu;
D' anar avant | perque no-y veu petjada,
Ne vol, ne pot | usar de camí pla;
Tornar no sab | de hon altra 'l portá
Ni menys per si | may feá tal jornada;4Mos ulls d' acó | han feta la bugada
E tots sos senys | si son volguts mesclar;
Yo pena 'n pas | mas no-y puch contrastar
Per qu' algun tant | ab delit es mesclada.
Amor me vol | e fortuna-m desvia,
A tals contrasts | no basta mon poder,
Sens ell al mon | remey no puch aver:
Donchs dir m' eu vos | ja de mí que-us paria?5Dormint vetlan | yo tinch la fantasia
En contemplar | qui am, qui es, que val
E quant mes trob | lavors me va pus mal
Pel pensament | qui-m met en gran follía.
Hoc e tan gran | que yo am son desdeny,
Son poch parlar, | son estat tal que es
Mes que ser Rey | del poble tot francés,
E muyra prest | si 'n mon parlar yo-m feny.

(Lo viscahí.)

Ab aquest tan encés efecte parla Ausiás en molts
cants, trobant sempre nous modos d' expressarlo, mes
si deixant apart per un instant los acostumats sospirs,
volem una invenció ben fantasiada, la trobarem en
aquell cant que comensa dient:

O vos mezquins | qui sots terra jaeu
Del colp d' amor | ab lo cors sanguinent.....
Veniu plorant | ab cabells escampats,
Huberts los pits | per mostrar vostre cor
Com fonch plagat | ab la sageta d' or
Ab que Amor | plaga 'ls enamorats.....

y segueix contant que l' Amor te sagetas d' or, d' argent
y de plom y que

En aquell temps | que primer d' aquest fou
Les fletches d' or | Amor totes lançá
E desmembrat | una s' en aturá
Ab que-m ferí: | de que viur 'abandon....

(O vos mezquins.)

Ausiás estimaba

Sens lo desig | de cosa deshonesta
Don ve dolor | a tot enamorat

(Sens lo desig.)

y en un dels seus cants tracta d' est amor pur y veritable ab paraulas molt nobles y sublimadas:

1Fantasiant | Amor a mi descobre
Los grans secrets | qu' als pus subtils amaga,
E mon jorn clar | als homens es nit fosca,
E visch d' açó | que persones no tastan.
Tan en Amor | l' esperit meu contempla
Que par del tot | fora del cos se aparte,
Car mos desigs | no son trobats en home
Sino en tal | que la carn punt no 'l trobe.

Que-us diré? fins gosa acomparar lo seu efecte ab l' incomparable Amor dels Sants y pensa que li han sigut revelats primors amagats als demés homes.

4Si con los sants | sentints la lum divina
La lum del mon | conegueren per ficta
E menyspreants | la gloria mundana
Puig major part | de la glorïa sentien:
Tot en axí | tinc en menyspreu y fastich
Aquells desigs | que complits Amor minva,
Prenent aquells | qui del esperit mouen
Qui no 's lassat | ans tot jorn multiplica.....
Als naturals | no par que fer-se pusquen
Molts dels secrets | que la Deitat s' estoja
Que revelats | son estats á molts Martres
No tan subtils | com ignorants y aptes.
Axí primors | Amor á mi revela
Tals que 'ls sabents | no basten á compendre
E quant ho dich | de mos dits me desmenten
Dant á parer | que folles coses parle.

(Fantasiant.)

Mes ay! Ausiás volia trobar l' infinitat fora de son veritable centre, y cercava, segons ell mateix nos diu, vida per lo cami de mort; y ja sia perque lo desenganyás algun acte de la dona, ja sia per lo desordre que naix en lo esperít d' un pensament massa constant y perque ell mateix no fos tan bo com s' havia pensat, lo cert es que de dolsos plants y de paraulas humils y sotsmesas, en vingueren á la fi amarchs sanglots y cruels debatiments. Parla llavors Ausiás March com hom fora de seny:

Com viure vull | la mort prench en delit,
Com vull morir | la vida tinch per santa...

(Sobres dolor.)

y en altra part

Colguen les gens | ab alegría festes...
E vaje jo | los sepulcres cercant
Interrogant | animes infernades...

(Colguen les gents.)

Se pensa que la mort lo crida:

Brassos uberts | es exida en carrera
Dient: amich, | ix de casa strangera...

(Quins tan segurs.)

Podriam citar molts altres cants que mirats per eix costat fan de mal llegir, mes prou n' hi haurá ab recordar aquell en lo qual se plany del dolor y encara del fástich que pateix, ab paraulas que semblan propias de 'ls moderns poetas que han estat malalts de cor y de seny, y es lo que comensa: "Retingue-m Deu | en mon trist pensament" y acaba ab la tornada:

Axi despert | dols me sembla l' amarch,
Tan es en mi | enfeccïonat gust:
A temps he cor d' acer | carn he de fust,
Yo so aquell | que-m dich Ausías March.

Mes no creyem que durás gaire en aquest tristíssim estat, sino que cercá lo veritable conort en la cristiana filosofía y en l' Amor divinal, com demostra en sos cants morals y en son únich encara que preciós cant espiritual.

Pera no pecar d' omissió debem donar alguna cobla d' un dels mes notables dels primers, qu' es aquell en que tracta de la forsa de la voluntat y del menyspreu de la mort.

1Pos de pijor | á molts fa pendre mort
Per esquivar | mal esdevenidor:
Si be la mort | resembla cas pijor,
Cell qui la pren | la te per bona sort.
E de açó | Cató mostrá camí
É li mes nom | us de la libertat.
Car de tot als | pot esser l' hom forçat
Sino 'n morir | que 's en nostre juhí.2Algú la pren | é reb nom de mezquí
Fugint perill | qui le 's davant posat,
Altre será | de cor nobl' animat
Que vol morir | per la valor de si.
Venint en mans | d' enemich seu potent
Sobrat lo cors | guerrej' ab lo voler;
De vencedor | encara 's veu poder,
Vol perdre 'l cors | per l' esperit vencent....5Alguns passats | que voluntat iniqua
Los feu morir | ó l' opinió vana
Aquests no llou | mas los de pensa sana
Volent morir | per fer llur arma rica,
Perdent un poch | per l' infinit atendre,
Guaynant lo goig | qu 'al Fill de Deu acosta:
Gran es lo be | segons aquesta costa
Que per la mort | de tal hom s' agués vendre.

(Pos de pijor.)

Aprés estas nobles y altívols paraulas, escoltam los
suaus gemechs del cant espiritual.

1Puig que sens tu | algú á tu no basta
Dona-m la ma | o pels cabells me lleva,
Sino estench | la mia vers la tua,
Quasi forçat | á tu mateix me tira.
Yo vull anar | envers tu al encontre,
No se perqué | no faç lo que volrria,
E no se que | aquest voler enpacha,2Levar mi vull | é prou no mi esforce,
Ço fa lo pes | de mas terribles colpas;
Ans que la mort | lo procés á mi cloga,
Placia-t Deu | puig teu vull ser que-m vulles.
Fes que ta sanch | mon cor dur amolleixca
De semblant mal | guarí ella molts altres:
Yo lo tardar | ta yra-m denuncia,
Ta pietat | no trob' en mi que obre...27Dona-m esforç | que prenga de mi venja:
Yo-m trob' offés | contra tu ab gran culpa,
E si no-y bast | tu de ma carn te farta
Ab que no-m tochs | l' esperit que á tu sembla.
E sobre tot | ma fe que no vacile,
E no tremol | la mia sperança
Puig que no-m fal | caritat, elles fermes,
E de la carn | si-t supplich no m' en hoges.....28O quant será | que regaré les galtes
D' aiga de plor | ab las lágrimes dolces!
Contricïó | es la font d' hon emanen;
Aquell' es clau | que 'l cel tancat nos obre.
D' atricïó | parteixen les amargues
Perque 'n temor | mes que 'n amor se funden;
Mas tals quals son | d' aquestes me abunda
Puig son camí | e via per les altres.

Ja havem arribat á la última part que es la dels
Cants de mort. Morí aquella tan estimada, y tan exal-
tada Teresa, y ¡quánt llastimosa no degué ser la veu
de nostre poeta!

Aquelles mans | que jamés perdonaren
Han ja romput | lo fil tenint la vida
De vos qui sou | de aquest mon exida,
Segons los fats | en secret ordenaren.
Tot quant yo veig | o sent dolor me torna.....
o Deu perqué | no romp l' amarga fel
Aquell qui veu | tot son voler perir?.....
Tu, Pietat, | com dorms en aquell cas?
Que 'l cor de carn | fer esclatar no saps?
No tens poder | qu' en tal temps lo acaps?
Qual tan cruel | qu' en tal cas no't loás?

(Aquelles mans.)

Llavors se recorda de son amor ara purificat per
la Mort:

Axí com l' or | quant de la mena 'l trahen
Está mesclat | d' altres metals sutzeus,
E mes al foch | en fum se va la liga
Leixant l' or pur | no podent-se corrompre;

Axi la Mort | mon voler gros termena,
Aquell fermar | en la part contra sembla
D' aquella que | la Mort al mon l' ha tolta,
L' honest voler | en mi roman sens mescla.

(Puig me trob sol.)

Tremola pensant en la sort eternal de la finada:

Qui será 'quell | del mon superior
Que veritat | de mi á vos recont... etc.

Aqueixos crits de dolor van barrejats de moltas reflexions y de doctrina y á la fi 'l poeta se mostra perfectament resignat:

E tot es bo | puig es obrade Deu.

(Qui será 'quell.)

- Es una viva llástima que Ausías no tractás subjectes historials; solament ho feu una vegada en lo primer cant moral en que lloa a N' Anfós V en estas y altres paraules:

Pahor no sent | que sobres laus [22]me vença,
Loant aquell | qui totes lengues loe (loen?)
Tan son en ell | les virtuts manifestes
Que 's d' yra cech | l' hom qui be no les veja
Per los migs va | que 'n los extrems no toca:
En temps dels Deus | en vida l' adoraren.
E Deu vehent | la prolongada honta
Quels grans senyors | en contra dell cometen,
Tenint ab fraus | e tiranes maneres
Les parts del mon, | los pochs e grans realmes,
Ha dat voler | al justificat home
Que 'n breu espay | haja la monarchia....
D' aquest valent | una gran trompa sona
Que 'ls Indians | ab un poch no exorda,
Oen-la 'quells | qui son a tremuntana,
Y els del ponent | e de levant los Tartres.

(Pahor no sent.)

Fora de la demanda ja recordada y de un' altre obra que no 's troba en los llibres estampats [23],la primera en bordons de 8 y la segona en 9 sílabas; Ausías usá sempre lo bordó de 11, alguna vegada estramps, mes sovint en coblas rimadas de 8 bordons, mes vegadas croadas qu' encadenadas, quasi sempre capcaudadas de 1 ó 2 bordons y alguna vegada unissonants [24]. Te també una cansó. Algunas vegadas las coblas son soltas ab dos bordons appariats al mitj de cobla y cobla, que es ús que veyem en los trobadors mes moderns y en alguns castellans. Ausías te comunment tornada, algunas vegadas endressa com en aquella obra de Mort que comensa: "O quant es foll | qui tem lo forsat cas", escrita segons diu lo M. S. per (es á dir, pera) Mossen Borra (Anthoni Tallander, mes famós ab l' altre nom):

Thoni amich, | vostra carn es ja fem
E sens lagot | aveu bon sperit:
Si no-y pensau | restareu scarnit,
Que per ser fresch | lo cors lo sperit crem.

MOSSEN LEONART DE SORS Ó SOS: cavaller de Barce- lona, fill tal vegada del igualment nomenat, llochtinent en 1412 del maestre racional de la Cort real, fou pro- tegit per Alfonso de Cardona que en 1484 se troba 'n la guerra d' Italia y que com poeta castellá es ja com- prés en lo Cansoner de Constantina (tingut per de las derrerías del seggle XV). I. Obra de bordons diversos en la qual lloa á un sabi foraster que havia fet unas trobas ahont havia parlat molt bé de la nostra terra.Aytal es hom | com se mostra parlant: Comunament | es mitgá que descobre Lo rahonar | cascun sos fets en obre; Per que bondat | os empeny en dir tan Ara 'n lahor | d' aquesta nostra terra En que nasquem, | son nodrits e poblats, Si 'l vostre dit | reporta veritats Nostre pensar | per creur' aço gens erra.... Lahor a Deu | e sobirana gloria S' atribueix: Si l' ángel bo | jamés no-ns derrencleix Per conselar | nostra frévol memoria, Del cel parteix Tot bon consell | que s en la terra val, E d' hom no ve Lo regiment | qu' en bona pau nos te...
II. Obra no breu y de bordons molt diversos en la qual alaba á son protector Alfonso de Cardona.Tant quant me serch e mes veig Mes singular me pareu; En vos no-s troba res leig... Yo m' anaba deportar De fora de la ciutat Un matí, jorn era clar, Passejant per la rosada Mirant com (lo?) forment segat, Pensa tenint ocupada, En vos sert imaginant, Viu endret una pujada Home qui-m feu ressemblant D' aver-me be conegut.Est home li diu que Alfonso de Cardona es amich car de sa germana que l' acompanya. Lo poeta pregun- ta com se diuhen.Ell respos: io so Bon Grat E ma sor es Conexença.Llavors Conexença recita una composició, lo poeta li respon ab un' altre, de que ella queda molt pagada; ell s' agenolla y Bon Grat li diu que pot estar content pus sa sor li dona favor, y després de conversar una bona estona diuhen mes trobas en llahor de D. Alfon- so, que aparellan ab Cesar, Caton, Troilo, Alexandre, Absalon, David, etc.III. Obra també al·legórica molt llarga y partida en capítols á la qual preceheix un' Introducció en prosa dirigida al rey N' Anfós. Lo primer capitol comensa dient:Perque 'ls demés | homens naturalment Desigan molt | que sian estimats, Cupdiciant | viura onradament Volent muntar | dins en majors estats, Per ço 'nprengué | de fer molt gran viatje, Secretament | navegant per la mar...S' embarca y te por, mes se recorda de Régulo, aquell valent romá que volgué morir per consellar dretament sa ciutat, fa una oració, y aprés se dorm. Quant se desperta troba 'l patró que séu al costat del seu trast y li pregunta qui es. Lo patró li respon que tothom li diu Direcció, que 'l seu notxer es Juhí de rahó, los mariners Bons Nodriments y Bons Costums presos en minyonía, los gaubiers Esfors y Gossar, lo gordiá Constant Humanía, los fadrins que 'ls serveixen Bonas Intencions, lo calafat Virtut de paciencia, lo mestre d' axa Pau, l' escribá Liberalitat, que te filla gran qu' es Caritat y dos menors y dos fills que son Pietat y Vera Conciencia y finalment que lo barber es Amor. Lo poeta li respon ab una obra de rims molt treballats (com mol, mel, mal, etc.)Aquí fineix lo segon capítol y comensa 'l següent: "Capitol terç qui tracte que es Veritat e mostrant com deu ésser timoner e guiador en la intenció de nostra conciencia". Segueixen son camí passant la "fos del riu de Roma" y esperan que prest veurán la montanya de Soma (qu' es un dels cims del Vesubi) ahont se troban mes bellas pomas qu' en altre lloch del mon, y 'l poeta dona gracias al patró en una composició que comensa: "Cert, Veritat." Segueix lo "Capítol quart en que es divisat com se causa Amor en nosaltres e com son offici es curar naffres d' iniquitat e per qui (perqué?) los ferits de son ars volenters se pensen e per so es acomparat al barber." Conversa 'l poeta ab l' Amor que li explica com ha de ser l' afecte del qual es ell figura:E presupon | virtut en lo coratge De cadescú | per aver be durada, E cascú deu | aver avans menxada A son gran plaer | de sall una cortera.Lo poeta li respon ab bordons capfinits.Vos feu Amor | l' enamorat amar, Amar pus fort | que si mateix no s' ama etc.Segueix lo "Capítol quint en que 's narrat com la majestat del senyor Rey D' Aragó e de les dues Secilias es fora de Naples per la mortandat e com es dat Pau per guiador al que desiga Honor veure". Ixen de nau.Pau me tragué | de nau no parerós Ben alleugats | en terra de Lavor. Entrenyorí-m | de tots aquells senyors Axi dient | per alleugar dolors:Recita una composició unissonant que comensa "Car es á mi | lo mal que pas d' Amor," repetit "Car es a mi" en los 1rs, 3rs y 5ns bordons. En lo Capítol sisé que ve aprés y "en que es descrit l' estat de la majestat reall e las rahons que son ditas e respostas en aquell dia" recita devant del rey una composició ab coblas deriva- tivas y per fi en lo "Capitol seté qui parle del redupte que 's deu tenir venint devant tan singular Senyor e Príncep transformat en Honor per sos mérits" li fa ho- menatje en altre composició, mostrant temor de parlar,Car veig m' entorn | tan gentil trobador.A mes d' aquestas obras llargas y de molt treball Sors en te diversas altres com una "per la Marquesa d' Oris- tany" que creyem era Na Catarina de Centellas, ger- mana del Comte d' Oliva, abans de passar á Sardenya á víurer ab son marit lo segon fill y successor d' EN Leo- nart Cubello. Totas las coblas comensan: "Esforç me fall" Note 's est concepte:Lo practicar | ab gens feu liberall E no fent peu | de l' estranya bellessa A quants son prop | fuig pensament de mal...TORNADAFi del que pens | si majestat real S' avi 'a dar | per molta gentilesa Ho per bon seny, | besant los peus de sal Diriem tots: | sus! visca la Marquesa!ENDRESSA.Clara com sol | si vos no fosseu tal Qu' en mes lahors | estiguesseu compresa No-m par que-us fos | prou servidor leal; No me 'n engan | per esser parciall, Ni veur' en vos | ma libertat sotsmesa.Un 'obra de Sors porta la rúbrica: "Leonart de Sos gonyá la goya que posá Franci Bussot: Crueltat vol | que gens no sia armat." Diu que lo bon amador es des- amat.Asso vull dir | vehent molt congoxant Franci Bussot | perque vuí ha justada (l. ajustada) Es gent subtil.....Es á dir, que Franci Bussot congregá un consistori perque 'ls poetas planyessen son dolor. Te dos dansas sens retronx y una cansó retronxada ab eixos dos bordons:Si-us he fallit | ni probar m' o podeu Matau-me tost | e no-m fassau penar.Las obras de Sors mostran que fou passionat d' un

afecte quimérich per una donzella que 's feu "saror de Pedralbes" escrivint llavors lo poeta una "Sparsa" ab tornada que deya:Enamorats | qui teniu prim sentit Dieu si-us platz: | ¿podeu metre-m en via D' aquest mon cor | qui m' es poch ha fugit; Car io no 'l trop | tan vo 'l deman tot dia? E donch digau, | si Deu vos prest l' aymia, Car io-us se dir | qu' ell s' es de mi 'bsentat, Huy ha vint jorns | exint jo de ciutat: Qui me 'l retés | bonas novas n' auria. Bons trobadors | qui-m dirá 'l loch on sia Aquest meu cor | ab tota veritat, Yo li daré | una anel smaltat E seré seu | pus haya sa paria.Se troba una resposta de Jacme Safont, altra poeta del temps [25].En Leonard, | si be mon sperit Ha sentit gros, | tots pens divínaria Hont es lo cor | qui axi-us ha fallit E-m fa buscar | en cas 'e fora via. A Pedralves | on tan n' es qui-us desvia Lo trovareu | qui 'l te apresonat; Na Bruguera- | us dirá la veritat Qui-y sap mes qu' om | ne fembra que al mon sia. Mon paradís | mon be, ma bell 'aymia Lo cor e 'l cors | e tot quant Deu m' a dat Coman a vos, | e l' anell esmaltat Será vostre | si En Sos lo m' envia.Acabarem ab lo recort d' una composició de Sors de mes bon seny.1.ª coble. No sab que-s fa | sino cell (aycell?) que prega Devotament | tenint ferma creença: No sab que-s fa |qui en altres fets pença Sino en Deus |en volentat integra. No sab que-s fa | qui del mon ha vuy cura No 'smaginant | en que vendrá la fi, No sab que-s fa | qui te semblant camí Leixant á Deu | per delits de natura.TORNADA.Font de virtuts | mon Deu celestial, A vos suplich | ab cor devotament, Aiau mercé | de mon defalliment E que-m guardeu | del gran foch infernal.

Los documents biográfichs, part los havem cercat y trobat en diversos llibres historials, quasi tots estampats, part los havem presos de Torres Amat (que pensam los rebé de P. Bofarull, Fuster y Cerdá. La major partida de las obras poéticas se trovan en los dos Cansoners dits de París y de Saragossa per custodiarse ara 'n estas ciutats (del primer coneixem las mostras donadas per Tastu apud Torres Amat y Ochoa y alguna de mes, lo segon l' havem examinat personalment) y del altre M.S. intitulat lo Jardinet de Orats, que tenim á Barcelona.- De las faltas de regla en l' ortografía, salvant alguna lliscada que acás tingam, se 'n deu culpar no tant als poetas com als escribans dels cansoners, que posavan, per exemple, a per e en moltas sílabas sens accent ó tó, y s sola á las finals en rs, una cosa y altre conforme á vulgar pronunciació, y també moltas vegadas per contrari excés posavan e per compte de a, y rs quant sols s' havia de posar s. També imitavan malament la s final dels noms singulars del provensal, mes sens distingir, com aquest feya, lo nominatiu dels altres casos. Per llatinisme ó italianisme posavan la s llíquida inicial per compte de es, mes per so 's deya es y 's contava com una sílaba, fins que mes tart (en Jaume Roig), per aquell efecte que á sa tanda produeix en los sons la pintura dels sons, se troba com no valent per sílaba. També usavan ll per l etc. - Nosaltres sols havem volgut mudar la llissó del text en algunas cosas declaradament caligráficas, posant v per u, f per ff al comens de mot, usant ademés d' accents, apóstrofos, ratlletas y signes de pausa y sentit.

Alguns autors valencians, poch satisfets ab la justa restitució feta á sa patria d' Ausias y pot-ser tambe d' algun altre dels Marchs, fins han volgut impugnar l' origen catalá del llinatje, dient que 's troba un March entre 'ls pobladors de Valencia vinguts de Jaca. Mirant lo repartiment del Archiu d' Aragó estampat per lo discret En P. de Bofarull, sols hi trobam en mitj dels de Jaca un J. de Març, lo qual no te pas res que véurer ab los Marchs.

Es cosa digna de notarse que 'n los infinitius que, com aquest, tenen ja una r ans de la e, los antichs M. SS. may hi posan un' altre r final, y est ús se deuria haver seguit, encara que per una errada imitació dels altres infinitius comensen ja á trobarse los en rer en lo seggle XVI.

En la transcripció d' aquesta obra y la que farem aprés d' una de Jordi triam de las variacions del Cansoner de Paris y las del de Saragossa la llissó que 'ns sembla millor.

(a) á massa(?) - Canç. de Sarag. mor, detruix e z amassa.

(b) plorán (?)

(c) alçiu=auciu=occiu

(a) si-n (?)

(b) Aquesta z es eufónica pera esquivar sinalefa ó hiatus. De vegadas posan s de manera qu' esta lletra te tres valors: Ir s (ó z) eufónica, sens significació, 2n -s=se pronom reflexiu; 3r 's=es verb.

(I) Las obras de Mallol, de la trovadora desconeguda y lo departiment del estiu y del ivern (que 's trova també en lo Cansoner de Saragossa) son tretas d' un quadern transcrit pel canonge Ripoll (apud Torres Amat).

Ho fou pochs anys hi ha quant li posaren novas cubertas, de modo que ara moltas obras han perdut lo nom del autor. Nosaltres hem procurat moltas vegadas endevinarlo mirant molt cuidadosament las cuas d' algunas lletras talladas, atenent al senyal ó divís dels poetas, etc.

Lo Palau menor ó de la Comtesa ó Reyna Margarita, so es á saber, lo Palau que no fa gaire ha perdut Barcelona.

No hi ha hagut altre rahó pera fer nostre poeta del segle XIII y per suposar dos Jordis, un antich y anomenat del Rey (Jaume I.r), altre lo del seggle XV. Diuhen que 's troba un Jordi en lo repartiment de valencia, mes fins aixó que res probaria no es veritat si havem sabut mirar be l' edició de Bofarull, ahont sols trobam un A. Jordá.

Lo rim demana "spaules."

Est nom l' han derivat de remanere y de redimere, mes deu devallar de remetiri que fa 'l supí re-mensum.

Lo guany e caball, so es la renda y la mota.

Roba lleugera que 's troba també en algun romans castellá d' aque seggle.

No transcrivim las rúbricas de las Baladas ahont s' explican las ordenacions dels rims, per averhi algun' errada, lo qual demostra que no eran fetas del poeta, sino del escribá.

En lo M. S. Auzías. Fora de dos fragments no estampats y de duas correccionetas que fem, seguim l' edició de Claudi Bornat, Barcelona 1560. Comparantla ab las obras d' Auzías que porta lo Cansoner de Saragossa, se veu que no sempre son ben fidels los llibres estampats. Axis en l' obra: "Ja tots mos cants" lo 4 vers diu: "E si com fals | drut sercaré delit"; lo llibre porta: com fals dient | yo etc., sens dupte per ignorar la significació de drut Un altre cant comensa:" "Pren-m' en axí | com al petit vallet"; en lo llibre esta paraula s' ha modernisada escrivint "vaylet" (altres posan baylet erradament). Finalment posarem en paréntesis alguna variació de dit Cansoner del cant que comensa:

Si com un rey | de tres ciutats senyor (senyor de tres ciutats)
Que tot son temps | l'a plagut guerrejar
Ab l' enemich (inimich) | qui dell no-s pot vantar
May lo vencés | meyns de ser vencedor (d' esser-ne sobrats), etc.

Es cosa coneguda que Ausías se figurava haver estat ferit d' amor

lo jorn que 'l ignocent
Per be de tots | fon posat en lo pal
(Algú no pot)
de la mateixa manera que Petrarca ho expressa en lo soneto: Era 'l giorno etc. També s' han notat altres imitacions del mateix poeta.

Se veu que havia llegit la fabulosa historia del rey D. Rodrigo.

Sobrelaus, es á dir, l' excesiva alabansa d' una persona era un vici inculpat per las Leys d' Amors.

1.ª cobla: Ja no esper | que si' amat
Car mon voler | no-us ve 'n report
Per mon esforç | que no 's tan fort
Que dir que-us am | aja gosat;
Per so mes so | mes en amar
E mon ull | no-m vol descobrir;
Molt menys | ma lengua volrádir
Ço que 'l gest | no gosa mostrar.

TORNADA.
Las donas prech | vullan pensar
Cascun ab quin | esguart la mir
En lo gest | me vull enardir
Puys que amor | m' a tolt perlar.

Se pot notar que la ratlleta pera significar pausa no te en bordons
d' aquesta especie cap regla certa.

Lo cant "Sobres dolor" es de coblas doblas, es á dir que unis-sonan de 2 en 2; las duas derreras coblas y la tornada pertanyen á
aquest cant y no al "Qui será 'quell" ahont se troban afegidas en
algunas edicions, pus ditas coblas no son capcaudadas com deurian
ésser per correspóndrer á est últim cant.

Sors te una cobla poch neta contra est mateix ("per Jacme
Safont") "Tonquets (l. Ronquets) amichs | pus axi s' abandona"
ahont parla del "ferm bombardejar" de Safont.

Resenya histórica y crítica dels antichs poetas catalans/Poetas de l'escola catalana (II)

FRANCESCH FERRER ó FARRER. No sabem si quant par-
ticipá de la defensa de Rodas l' any 1444 era perque
habitás á la illa ó per anar á la galera del cavaller catalá
En Diego de Vilaregut que servia l' Orde de San Joan.

I. Romans dels actes y cosas que l' armada del gran
Soldá feu en Rodas fet per Francesch Ferrer. "Qui veu
pressent | lo que may no ha vist." Es una llarga obra
en rims encadenats ab un verset llatí de tant en tant.
Compta com l' estol del gran Soldá compost de vuitanta
cinch naus fou vist un dilluns matí festa de San Llorens
á deu d' Agost de 1444, ab plors, crits é plans de la
gent sutil (menuda) de Rodas.

Lo mestre gran | sentint un tal desordre
Pren en la ma | lo anyell ab San Johan,
E diu: ó fels | vosaltres ne mon ordre
Deu no permet | que rebe mal ni dan.

Ecce agnus Dei qui tollis peccata mundi.

Compta la defensa que feren los cristians, recordant
de vegadas als de la nostra terra.

Viu los francés | pendre 'l pas e portella
Y als catalans | ab furïa mortal
Per aquell moll | astrassant mameluchs,
Ab gran effors | fent-s' hi molts cavalers.

II. Lo Conort d' EN Francesch Ferrer "O be 's dezpit o gran dolor" (Rims appariats). Surt lo poeta molt enfadat del palau real ahont los cavallers s' alababan de llurs amías y 's gita al llit desconsolat: mes llavors se li presentan molts poetas del seu temps y dels antipassats que 'l conortan, parlant mal de las donas. Lo rey ho sap y 'ls fa agafar com á maldients, mes Bocassi y Servarí (de Girona) los fan trobar gracia devant del rey. Fora de Bernat del Vet Adorn (de Ventadorn) provensal, tots los demés poetas son catalans: Mossen Jordi, Mossen Corella, Ausías March, Mossen Sentellas, Masdovelles, etc.

III. Cobla devinadora de Francesch Ferrer a Valterra: "Huyt letras son | e la meytat vocals" es una endevinalla del nom de Catarina. Hi ha la resposta de Valterra [1].

BERNAT MIQUEL visqué 'n temps de N' Anfós V; no sabem si era lo qui en 1394 fou elegit per la nova reyna com á un dels seus consellers, ó un fill d' aquest.

I. Obra encadenada solta en llahor del rey.

1A Deu primer | qui es causa causant,
Tot comprenent | e per si 'ncomprensible,
Genolls ficats | estich lahors donant
Com ha format | rey tan inconnesible
Sobrepugant | tots los que son mortals,
De seny, saber, | poder e valor tanta,
E de virtuts | que ditas son morals,
Que sols pensar | l' enteniment m' espanta.2Lo septre-us veig | en ma dreta portar
En l' altre part | lo pom d' or qui denota (desvota?)
Lo mon subdit | á vos sens contrestar
Ab rahó gran, | car virtut no-s desnota
De vos hun punt, | avent las cardinals,
Honor amant | com honor amativa
Segons descriu | esser menys principals
Lo Philosof | e per vos les deriva, etc.

II. En te un' altre: "Per molt pensar so en un pensament" etc. unissonant croada, rimant lo 1^r, 4^t, 5^t y 8^é y repetint "Per molt pensar". La senyal es "Prat delitós".

UN POETA DESCONEGUT compongué un "Complant de la presa de Constantinople" ó com diu un' altre rúbrica trencada "...presa a XXVIII de Maig de MCCCCLIII; e a XXVIIII del dit mes e any fonch presa la ciutat d' Empera per lo Turch." (Croada solta.)

Plors, plants, senglots | e gemechs e congoxa
Me rompren tot | e no me 'n maravell
Per lo cruel | é dolorós novell
Don me complanch | ab fort mortal congoxa;

E durs suspirs | del cor van arrenquant
Quand hoi dir: | presa Constantinople
Es pel gran Turch, | e discipat lo poble,
Prínceps, barons | son venuts al encant.

Parlant dels altars diu:

Feyen d' aquells | als cavals abitatge,
Los calzers puys | ompliren de viltats.

Parla després al Papa, Emperador, rey d' Hungría, rey de Polonia, orde de Perusa, Rey de França, Duch de Borgonya, Reys de Castella, Portugal, Navarra, Inglaterra, Escocia, Aragó al qui aprés d' altres cosas diu:

O Potent Rey | en França ni Inglaterra
May rey fo vist | que de ciutats, castels
Ab sfors tal | subjugás los rebels
Rompent las osts | ab tota llur desferra,
Adonchs vullau | molt magnifich senyor
Ab vostre stol | de naus e de galeras,
Personalment | travessar las costeras,
Per adquirir | premi gran ab honor.

Parla també al Duch de Milá, als venecians als qui anomena "gent rica de trezaur ab mesura," als florentins als qui tracta de subtils y sabis, als genovesos y per fi als catalans:

O catalans | de Deu per amor pura
Oy e rencor | e mala voluntat
Foragitats | e amau caritat
Pus fills sou seus | adotius per natura...
O germans cars | per gran devotió
Prenets la creu | de la santa crosada
Que 'l sant Pastor | vos la ha otorgada
E guanyarets | tan singular perdó.

Hi ha tornada á Nostra Dona.

Los germans MOSSEN BERENGUER (ó JOHAN BERENGUER) y PERE y JOHAN MASDOVELLES. Se troba un "Joan Berenguer de Masdovelles" á qui lo rey En Johan II, sitiant en 1464 á Lleida anomena "magnifich, amat fael" y li condona los bens d' un "Anthoni menor de dies.... rebelle."

I. Mossen Berenguer te un' obra (croada capcaudada) per la mort de D. Alvaro de Luna (1453).

Prenguen espill | los curials que son
De grans senyors | e persona cascuna
D' aquell rich hom | don Alvaro de Luna
E com vilment | es exit d' aquest mon,
Segons se diu | per crims executat
En loch publich, | dient aquells ab crida
Fets tots per ell | en lo temps de sa vida
E per los quals | a mort fonch condempnat.

Parla aprés contra tiranía y conclou ab una tornada: "Mon Creador."

II. "Altre (obra croada) per lo dit Johan Berenguer de Masdovelles a lehors de la Marquesa de Doristany (l. d' Oristany) [2]. A vos qui sou | de complida bellesa."

TORNADA.

Urgell pendrá | pertint-ne vos donzella
Tala ten gran | que no 's pot presumir,
Aprés pero | la pendrá sens fallir
Lo regne tot | Portogal e Castella.

III. "Obra feta per Mossen Johan de Masdovelles sobre les (?) morts: Increat Deu sol creador." Son bordons de 9 y de 5 sílabas y aquests van seguits de 3 en 3 y rimant ab lo precedent ó dos precedents de 9.

IV. P. Johan de Masdovelles (Unissonats mitj croada e mitj encadenada): "Dona d' onor | qui viura vol honesta."

TORNADA AB ENDRESSA.

Jo prech a Deu | les qui mal usarán,
Que prestament | les vull' illuminar;
Les honestes | a vos les recoman,
Mare de Deu, | les vullats conservar.

V. En mitj de moltas altres d' un ó d' altre germá hi ha una questió sobre servey de donas ab aquesta rúbrica "Altra sparsa feta per ell mateix (Johan Berenguer) e tramesa a son frare EN P. Johan de Masdovelles: Qui pert lo temps | detrás so que no val." Hi ha "Resposta" y "Replicació" unissonats ab 4 bordons. També hi ha un' altre esparsa en que P. Johan diu que may ha sigut ni jamay será enamorat.

MOSSEN GRALLA es també un poeta de noble llinatje. Hi ha una obra de Johan de Masdovelles ab "Resposta feta a la prop dita obra per Mossen Martí Gralla;" en la tornada anomena á Masdovelles "mon frare".

ANTHONI VALMANYA notari que, com se veu, era un dels mes famosos poetas de Barcelona l' any 1457, encara tingué part en las "Obres e trobes" de Valencia de 1474.

I. "Anthoni Valmanya m' a feta per lo posador de la joya de desconexensa de la enamorada (mitj croada y mitj encadenada)." Al costat de la tornada diu: "Fou posada la joya de desconexensa per En Marti Bellit cirurgiá ciutedá de Barchna al monestir de Fra-Menors (de San Francesch) de la dita ciutat, dilluns a XXIII de Abril de festes de Pascha any MCCCCLVII e la sobredita obra dix lo dit Bellit per honor de la dita

joya." Es á dir que Bellit quan presentá la joya que aprés guanyá Valmanya, recitá esta composició feta per lo mateix poeta: "Anciós tot | del amagat engan": 10 coblas y la tornada.

Retret d' amor | e d' aymi' aborrit
Pus me trop vuy, | e luny de conaxença,
Pris n'e posat | e vostra reverença
Suplich que 'l do | al que mils haurá dit.

II. "L' obra de desconaxensa ab la qual lo predit Valmanya gonyá la joya" (Capfinit ab un ampelt y dos biochs). Al costat de la I.ª cobla diu: "Fou donada la joya de desconaxensa al dit Valmanya per la present obra diumenga a XXIIIJ. de Abril any MCCCCLVIJ a Fra-Menors de Barchna." 10 coblas.

L' ignorant hom | porta 'b si greu dan,
Dan e perills | volent seguir amor,
Amor e grat | no comporten l' engan,
L' engan ne mal | vers leyal amador.
Plor
Jo trist per so | qu' amant vos he servida
Ab form' e gest | de ver enamorat
E mes valer | tostemps be favorida
De les millors | ab cor no verïat,
E mostrant-vos | amor sens fantesiaVos dins un diaNo'b colpa miaAb gran desdeny | m' agués tot avorrit.
Com fals delits | d' aquest mon l' espirit.

Lo senyal es lo mateix, com també d' un' altre obra que s' anomena: "Valmanya per amor de la joya."

III. "Obra intitulada Sort feta per N' Anthon Valmanya notari en lahor de les monges de Valldonzella, hon parle de una desconaxensa a ell feta." Al costat de la I.ª cobla diu: "Fou spandida la present obra per mi Anthoni Valmanya notari en lo cor de Valldonzella hon se tenia consistori diumenga a XXIIIJ. de Maig any MCCCCLVIIJ. Als desigans | aconseguir lo premi". La següent es una de las 18 coblas unissonants en los 6 bordons després del 4rt:

Practicar viu | ab ellas la honesta
Ab ulls inclins | Na Vallsecha Serena,
Prenent sa part | de llur delit e festa
Sens derogar | devocïó que mena;
De totes gents | pot esser reputada
Archa de seny | e monarcha 'n legir.
D' entendre 'n be | vey' aquesta fornir;
Hen Deu lohor | sempr' estar arrepadaE affectada,Santifficada,Son spirit la fará | tan contemple,
Habitar pot | de Cenobi' al temple.

Aixís va comparant quiscuna monja á una dona de l' antiguitat (generalment gentílica) explicant llurs fets en anotacions ahont fa referencias al Infern del Dant, als triunfos del Petrarca, á l' Eneida de Virgili, al llibre dels Treballs de Hércules (pot-ser lo de N' Enrich de Villena) y sobretot á las claras Donas de Bocassi.

Te una "Altra obra de grat e ingrat feta per N' Anthoni de Valmanya per amor de una senyora monja (es a dir que va en nom d' ella) ..... ab rims solts e encadenats", un' altre ab rims solts e croats "en lahor de una monja", un' altre que porta la rúbrica "Anthoni Valmanya notari capcaudada ab rims croats," sempre ab lo senyal: "Retret d' amor....."; "Altra obra contra adversa fortuna per lo dit Valmanya," ab la tornada: "Archiu de seny."

JOHAN ROQUAFORT. Tal vegada lo qui en 1456 se trobava en la cort de Navarra com embaixador del comte de Foix, y contra 'ls desventurats Prínceps.
I. "Johan Roquafort solta e croada" Enamorat | no fou jamés de Isolda. Te tornada y endressa.
II. "Departiment fet per solt e encadenat," sens dupte del mateix, de molt encesa expressió, com se pot véurer per la I.ª y 4.ª cobla:

1Tots mos delits | é pensa ten joyosa
En que mon cor | solia delitar
Me son tornats | en pena dolorosa
E hisch de seny | que-m cuyt desesperar;
No·m veig ni·m hoig | tant es ma vida trista,
Tot mon desig | es que pogués morir,
Ans que jo-m vers | absent de vostra vista
Pel cas cruel | qui-m fa de vos partir.....4Trist dolorós | en mal signe fonc l' ora,
Maleyt lo punt | que mare·m concebé,
Mala nesquí | car vos sou ma senyora
De qui jo-m part | sens que may no-us veuré;
Car en lo punt | qu' absent de vos me senta
Me prendrá mal | qui nunca-m lexará
Fins á la mort | que tots los mals destenta:
En lo terç jorn | lo meu cors finirá.

PERE TORROELLA fou majordom de Carles de Viana, als derrers temps de la vida d' aquest Príncep y mes endevant serví á Joan II.
I. A una comtesa demanantli provisions "per una galiota".

Alta senyora comtesa
Plena de molta bondat.....
Trenta quintás de bescuit
E tres porchs de carn salada
No-m vendrán gens en descuit
Per omplir lo pallol vuyt
De ma fusta desbusada

Demana també una bota de bon vi, una de vinagre, tres quintars de formatje; diu que no te oli, favas, çiurons, alls, çebes, ni un fasol, y que considere:

Quant es mal de praticar
Tots dias lo masçamorro.

II. Obra satírica;

Doleu-vos enamorats

E vestiu tots vos de negre
Car io pens que-us pendrá febre
Scoltán mes veritats,
Vistes no ab ulls tancats
Mes ab clara speriencia:
Los del mon pus aviltats
Praqtican vostra sciencia.

Representa fent lo enamorat un esclau, un mestre de llegir, un jueu convers dels que venian joyas, un mercader florentí, etc., y acaba ab la tornada:

Si degú dels temerosos
Aquest meu açot reçut
En so d' hom qui menja losas (alosas?)
Mostra que-s val del scut.

III. Tant mon voler se 's dat [a] amors (Codolada en la part de Torroella). Es una composició ab retalls de molts pel estil del Conort de Farrer, mes sens cap succehit. Los poetas de qui posa sengles coblas son: De provensals: Pons de Orteffá (Ortafá); Blasquasset (Blacasset); Arnau Deniell (Daniel), Bernat de Ventadorn, Vaqueiras, Guillem de Berguedan; de francesos: Xatier (Chartier), Mixaut (Michaud), Micer Otto de catalans: Mossen Jacme March, Vilarrasa, Martí García, Mossen Arnau March, Mossen Jordi, Francesch Ferrer, Francesch de Mescua [3], Johan de Castellví, Febrer; de castellans: Johan de Torres, Johan de Mena, Johan de Duenyes, Sentaffé [4]. Las coblas son veritablement dels poetas citats, com se veu en que la mes gran part son conegudas per altres cantons.
Te també dos Lays: lo un en bordons de 11 y 7 sílabas sense tornada y l' altre que comensa:

Qui volrá veure un pobre stat
Del pus leyal enamorat
Pus trist e pus desventuratQui jamés fos,Aquest meu lay tint de dolors etc.

Se llegeix una epístola en prosa ab la rúbrica: "Resposta feta per Mossen Torroella al Comanador Rochabertí castellá d' Amposta, ahont hi ha aquest respós de dansa:

Pus no-m consent sperança
Fi de mos mals esperar,
D' asó que no 's pot cobrar
Lo remey es oblidança.

Te moltas obras catalanas, comunment ab lo senyal: "Be de mos mals:" "Lahors de P. Torroella;" "Conort e notificació de la mort de la senyora;" "Complanta de la mort" (fet de trossos de Ausías March). També te diversas composicions en castellá. Algunas vegadas se troba anomenat Pere Torrellas.

PEROT JOHAN es un nom que 's trova entre 'ls catalans de las parts de llevant cap á 1382, mes lo poeta es mes modern com que lloa á la dama d' Anfós V en esta obra: "Per madama Lucrecia (de Lanno o Alanyo)."

En la pus alta fortuna
Próspera e venturosa
Es vuy vostra vida una
Entre la gent no comuna
Mes singular o famosa.
De tantas virtuts complida
Com per meréixer corona, etc.

Te unas altres coblas que comensan "Principi de
malas fadas" y altres "per Nostra Dona."

O mare de Deu Senyora
O Santa o clemens o pia,
O dulcis Virgo Maria,
O digna procuradora
Dels pecadors nit e dia, etc.

TORNADA.

Exemple de castedat
No gordeu les grans erradas,
Mas com per nostre peccat
Sou reyna entre las lloadas.

PEROT JOHAN, FRANCESCH FERRER, DON DIEGO, PERE
TORROELLA se burlan de Bernat, clerge apóstata.

Perot JohanDicatis qui-us ha guinat
De penyar (penjar) en la figuera
Aquel hábit qui-us fo dat
Per seguir la vida clera etc.Francesch FerrerAveu deixat ut re mi fa sol la...
Et finis est convertere Bernat.Don Diego.In illo tiempo pasado
Clérigo erades vos.....

UN POETA DESCONEGUT feu "una obra per (es á dir
pera) lo capellá Sagadell, beneficiat de la çeu de Barch-
na" que pot-ser era lo mateix Bernat (algunas lletras
del principi dels primers bordons s' han de suplir).

No se si s' es mon servell
Transportat de lla ont era
Car no veig ninguna prevera
Que no-m semble Sagadell;
No per grat que tinga d' ell
Ni menys de sa vill manera,
Mas vos dich que-m maravell
Del comport de Na Bruguera.....La Panadera.
Aquest retronx "La Panadera" era moda 'n aquell
temps, pus se troba també 'n coblas castellanas.

JOHAN FOGASSOT notari se singularisa honrosament per
tractar assumptos de la cosa pública.
I. "Johan Fogassot notari en lahors de la venguda
del rey (N' Anfós V) solta ab rims crohats e un perdut:
Rey virtuós | senyor d' insigna terra." Demana que
N' Anfós vingue á son realme:

Metje scient | especulant orina
Jo no contrast | no pugue remey dar,
Pero millor | quant pot lo pols toquar

Ordenará | per cors de medecina;

Representa ab molta vivor las cerimonias de la re-
buda:

Qui pot pensar | de quant honorós acte
Será fornit | l' ora sereu ací!
Donas d' estat | grossa trena d' or fi
Desigant vos | han texi d' ab tal pacte
Quant sereu sus | la real aqua vostre
E lla matrán | ab lo fre magnifich:
Ja son d' acord | alguna no s' i trich [5]
E sus lo fresch | irèu ab bella mostre
E lla destrants | per vos, majestat sacre,
Ja veix reblerts | los carrers e les places
Per vos mirar | d' innumerable gent,
Genolls postrats | en terra prontament,
Plorant de goix | no-y bastarán les masses
Dels porters molts, | uxers, officials
Cridant grans crits: | "Tirar, tirar, feu loch;"
Del poble tot | així 'l gran com lo poch
Cridant irá: | "O remey de tots mals,
Prosper vos Deu | e la vida-us prorroga."

II. Romans fet per Joan Fogassot notari sobre la
presó é detenció (fou á Saragossa lo dia 2 de Desembre
de 1460) del Ilustrissim Senyor Don Karles príncep de
Viena e primogénit d' Aragó lo qual fou fet en la vila
de Bruselles del ducat de Brabant en lo mes de Febrer
any MCCCCLXI.Ab gemechs grans | plors é sospirs mortals
Sentí las gents | dolre-s per les carreres,
Plasses, cantons | en diverses maneres,
Los uylls postrats | están com bestials.
Dones d' estat | viu estar desfressades
Lagremeiant | e batent-se los pits,
Los infants pochs | criden á cruels crits
Vehent estar | llurs mares alterades.
¡O trist de mí | quin fet pot ser aquest!
¿De quant ensá | stá 'xi Barcelona?
L' arm' ab lo cors | de cascú se rahona:
Acte semblant | no crech may sia lest.
Car de lurs uylls | diluvi gran depara
D' aigua tan fort | que per terra 'ls decau.
Ay! ¿que 's axó, | germans, dir me vullau?
Tots estan muts | e guardant-me en la cara.
Creix mon dolor | per tal capteviment,
E de plorar | los fiu prest companyia,
Molts esforçats | perden la homenia,
E cascú diu | gemegant e planyent:
O vos omnes qui transitis per viam etc.III. "Obra feta per lo dit Joan Fogassot sobre la
liberació del dit senyor primogénit: Infinits mals | di-
visïó ns' aporta" (Coblas croadas). Esta lliberació fou
á 25 de Febrer y l' entrada triunfant en Barcelona (de
la qual fa Carbonell una bonica pintura) lo dia 12 de
Mars. Lo poeta sembla que ja s' hi trobá, pus parla
de "la forma de la entrada." Tracta també

Del virtuós | don Karles d' Aragó,
Tan desijat, | detengut en presó
Contra status, | libertats leys e pactes.

del clement rey, de la reyna excelent. Demana la concordia y acaba:

Cantem contens | lo gran alleluyá.

GUILLEM GIBERT. "Complant fet per Guillem Gibert en la ciutat de Barcelona sobre la mort del primogénit d' Aragó don Carles (aliter Karles); obra encadenada solta."

: 1Ab dolor gran | e fora de mesuraVull jo dir part | de una trista mort,Ab dolor gran | abundós en tristura.Vos denunciu | aquesta mala sort.Ab dolor gran | passá d' aquesta vidaLo excellent | príncep d' Aragó (l.de Aragó),Ab dolor gran | lo poble tot jorns cridaMolt fort plorant, | dient Deu li perdó.2Ans que morís|espay de gran estonaEll parlá clar | ab un aire plasent;Ans que morís | á tots de BarchinonaRecomená | son fillet et sa gen.Ans que morís | ab gran humilitatVolgué pregar | tot hom li perdonás,Ans que morís | pres derrer comïatA tots dient | que algú no plorás.3Aprés d' assó | lo cap va inclinarJuntes les mans | loant lo Criador,Aprés d' assó | los ulls li viu tanquarAb un sospir | mirau quina tristor!Aprés d' assó | l' ánima s' apartáDeixán lo cor (cors?) | e montán-s'en a DeuAprés d' assó | tot hom Ihesús pregáDient: "Senyor | es lo servidor teu."
Hi ha 4 coblas mes yTORNADA. Mare de Deu | humil Verge Maria,Acudiu prest | qui-us (al. os) volen pregar,Mare de Deu, | mateu-nos en tal (al. feu vos que 'n esta) viaQu' est mal divis | del tot s' haje apartat. ENDRESSA. Genolls flectats | de fin cor pregariaBons Xpias (Cristians) | la Verge sense par,Genolls flectats | tots jorns reclamariaQue 'n paradis | nos vulla collocar.
"A XXIII de Setembre (Festa de Santa Tecla) any MCCCCLXI reté l' ánima á Deu omnipotent lo Príncep don Carles de gloriosa memoria en lo palau real de la ciutat de Barcelona."

FRA ROCABERTÍ (Hugo Bernat de Rocabertí), amich, com havem vist, de Torroella, fou castellá d' Amposta, comenador del Fambra, y gran creu del orde de San Joan, y en 1461 general del exército de Joan II al qui serví també mes endevant. Fora d' un' estrampa: "Conforms desitgs, ab qualitats diversas" que te per senyal: "Mon claregant" sols li conexem un gran obra, segons dihuen, de 1522 bordons que te aquesta rúbrica: "Comensa lo Cançoner de obres enamorades (Lo Cansoner de Paris) y sagueix lo primer la Gloria d' amor de fra Rocabertí." Després d' una introducció endressada als jóvens, segueix lo 1er cant ahont diu que-s trobá dins d' una vall d' arbres tan dolorosa que desitjá la mort. Demana l' adjutori de Apolo y de Mercuri y segueix planyentse. Se fica mes endins del bosch ahont veu un castell del qual li defen l' entrada una donsella vestida de negre drap y acompanyada de deu infants ab antorxes cantant

Una cansó de dols é plors
Que-m paragué del angoixós.

Acabada la cansó ella respon á sos prechs y li diu que es "Dels amans Conaxensa." Tot lo demés consisteix en lo viatje que fan ensemps responent ella á las demandas del poeta, discorrent del amor y distingint lo veritable del fals y veyent diferents amants, tant de la antiguitat, com italians (históríchs ó romanceschs), francesos de que n' hi ha tres vençuts per Petrarca, un de portugués, y algun catalá, com per exemple lo Príncep de Viana. N' hi ha que viuhen ab goig, altres son atormentats y 'l poeta recorda sos fets ó los interroga á "Conaxensa." Lo mes de la obra que te X cants, es feta en tercets semblants als del Dant, mes no encade-

nats, sino que tenen lo segon bordó perdut. Hi ha altres coblas mes llargas també de bordons de 11 sílabas, apariats de 9 y codoladas de 2 bordons llarchs. Veja 's un retall dels tercets:

:Passat yo viu | Gillem de Capestany,
Vian' ab ells | y París lo segon,
Isol d' aprés | ab lo noble Tristany,Tots arreglats | ab forma de cos altCascú cantant | ab divers' alegria
Ab delit gran | sens enuig e desalt.Vent lur delit | comensí dir en mi:Quant bell delit | e quant bell pensament
Porta 'n aquells | tan delitable fí.Jo piedors | cuitat los fiu mirarE dells aprés | viu ab trista semblança
Ser Capestany | lo primer en cantar.Alsant los ulls | io viu quasi torratD' amor estar | Rimbaux de Vaqueiras,
E Beatriu | nobla de Montferrat etc.

MOSSEN LLUIS DE REQUESENS. Sent lo nom de Lluis tan comú en esta familia, no sabem be de cert quin era lo poeta, que tal vegada fou Lluis fill de Bernat (fill de Lluis gobernador de Catalunya) lo qual Bernat otorga testament en l' any 1469. Aquest Lluis deu ésser diferent d' un del mateix nom, cambrer del rey que 's casá en 1551. Te varias obras de l' especie mes costumada en que 's queixa que no li val saber, y una: "Retorn, retorn | nostra bon' amistat" que 's troba també ab lo nom de Corella. Muda molt de senyals: Margarita; Dona de mi; Mon paradís; Hulls falaguers.

En JOHAN BOSCÁ. No sabem si es lo major ó lo menor dels que trobam congregats ab altres personas del bras militar á 8 de Desembre de 1460 per motiu de la presó de Carles de Viana. Hi hagué també mes avant y ha de ser un dels mateixos, un Johan Boscá que seguia la part del Rey y escrigué unas memorias d' aquella guerra.
Te dos dansas, sino que de la una sols se conserva lo respós. Encara que l' altre ha sigut ja publicada per lo qui mes amplament havia parlat del Cansoner de Saragossa, la posarem tota perqu' es molt ben feteta. "Dansa d' amor feta per en Johan Boscá" (retronxada per dos bordons).

RespósNo sap lo camí d'amor
Lo qui diu per fellonia:
Tal cosa jo no faria
Mostrant lo esdevenidor.I.ª coblaQuant los ulls han presentat
Al entendre lo bon alt,
La voluntat fa lo salt
Esperant lo desigat;
En tal cas es gran error
Dir una semblant follia:
Tal cosa etc.2.ª coblaPerque es veu que dir no-s deu
En tal punt jo no vindré,
Car amor al qui retté
Per (Pot?) manar: assó fareu.
Al qui sent de sa calor
No 'l cresch si dir-li lexia:
Tal cosa etc.3.ª coblaD' ont ve donchs l' enfellonir
Al desitjós pensament
D' esperar estranyament
Lo temps que no deu venir;
Mes ab tot que 's gran error
Jamés algú dir deuria:

Tal cosa, etc

TORNADA

Qui donar vol la favor
Dir no deu devant s' aymia:
Tal cosa, etc.

MARTÍ GARCÍA escuder fou un dels aragonesos que trobaren en catalá; encara que te obras de bordons de 11 sílabas, se veu que era mes amador de la dansas y lais. Son senyals es: "Segurament."
I. (Dansa retronxada per un bordó)

RespósAdeu bon temps e bona sort
Mon ris, mon xant e ma ventura,
Adeu mon solás é confort,
Car mon trist cor se desnatura
Pensant que leix e que m' en port.I.ªcoblaO trist! e no deu sclatar
L' arma per dol de tal partida,
Vent que no pux mes aturar
Ne partir sens lexar la vida;
Ay de quants mals me recort
No trop pus fer del qui m' atura,
En est pas tan estret e fort
De que seré, si pus me dura,Prest foll o mort,Pensant que leix e que m' en port...

II. Lay unissonant:

Desconcertat d' aquell saber
D' aquell art, giny e maestriaAb que soliaVençre l' esfors e lo poder
D' amor e fer ço que tot diaMa (I, Me) favoriaDesgraciat, fat e grosser.....
Certes mon fin cor e voler,
Ma leyaltat e cortesiaDel que-m temiaMuyr per fael e verdader,
E si mils morts per ço preniaAls no diria,Ans ab esfors ferm e senserHo deffendria,Com se pertany d' un escuder.....

MOSSEN RODRIGO DIEZ també aragonés, en las obras d' Ausías March te una resposta (l' altre es de March) á una pregunta de Fenollar. Compongué un' obreta que comensa: "De vuy demá fent via lo temps" en que tots los bordons conclouen ab lo mot "temps", y una dansa que te aquest respós:

Qui per son temps es be orat
E ple de molta grossería;
Aço dich per l' enamorat
Qui desamat ama s' aymia.

MOSSEN NAVARRO també es tingut per aragonés y li donan lo nom de Pedro. D' aquest nom trobam un Navarro á Italia ab Gonzalo de Córdoba, mes sembla que 'l poeta deu ésser mes antich. Te una esparsa y un lay (codolada de dos bordons llarchs).

Si be d' amor me clam sovent
E dits los mals que tots jorns sentPer ben amarNegun no-'s pens que separar, etc.

MOSSEN SUNYER fou á las guerras d' Italia en vers 1454.

I. Dansa retronxada.

RespósMes ameria tenir febre
Que no com sent tal dolorE tristorQui-m fa 'nar vestit de negre.1Nunca viu pus fort ventura
A negú que veig a mi,
Ple d' enuig, dol e tristura
Des que tot mon ben perdí.
Perque no-m do res a cura
Sino plányer ma dolor etc.2Amichs, parens quant avia
He perdut en un moment,
Que no trop res que bo-m sia
A dar-me socorriment,
Ne veure la que solia,
Ne de perdre ma dolor etc.3Solia passar ma vida
Solament prenent deport
Leixant dols qui no s' oblida
Are 'n donar-me la mort,
Des que fon de mi partida
E per qui-m ve la dolor, etc4Acusar vull a quant sien
Que no-m diguen res de pler,
Car tot ço que dir porien
No val res pus que 'l voler,
Seny, saber e cor sentiren (l. sentien),
E sospirar me (l. ma) dolor etc.

TORNADA.

Amors, tots me planyerien
Si sabessen ma dolor etc.

II. Dansa retronxada per dos bordons.

Prou li fassa qui ha dit
Que no compre sens engüany
Que la roba de mal guany
Al (Als?) demés fa mal profit.
No he voler d' esmerçar
En lo que ve de mal just,
Perque 's aximpli vulgar
Torna fust d' allá hon fust [6].
A vos pendre est partit,
Al comprador es afany,
Que la roba etc.

En te una que comensa ab lo respós:

Mal, mal
Deu li do qui-m fa 'quest mal

y en la segona part de las coblas correspont: val, val;
tal, tal; sal, sal. També te dos esparsas.

ALTRES POETAS quasi tots dels cansoners de Paris y de Saragossa: MOSSEN N. AVINYÓ que te 'l senyal: Altas de sort; RAMON BOVER de qui son aquests bordons:

Si com al sol | la estela Diana
Declara 'l jorn | espandent les tenebre;

ANDREU DE BOXADORS que 'n un' esparsa se queixa de

son oncle, segons apar, mariner "Com no tirá | la volta de Berut"; MOSSEN CARDONA PREBERE; PERE DABELLA (d' Abella) que 's queixa d' una dona divulgadora de secrets: "Puix axi-t plau | ta bandera estendre"; Estanya que te en una cansó aqueixos dos bordons retronxats:

Desventurat | e mal content d' amor
Essén jo viu | vos dich que ja so mort;

MOSSEN BERNAT ESTRÚS de GIRONA [7]; FIGUERAS qu' escrigué uns "Lahors de sa senyora" que anomena en lo senyal "Font d' onestat" ab coblas de II bordons de II y de 5 sílabas y un' altre composició ab lo títol: "Obra de Figueras. Ab la sua oració" que comensa: "Temps ha que visch | peccant sens penedir" y diu aprés: "Segueix-se la oració: O sobiran Deu Creador;" y te 110 bordons de 9 y de 5 sílabas. MAESTRO FERRANDO metje, escrigué una "Obra contra adversa fortuna ab la qual guanyá joya," que comensa:

Tal indispost | qual lo novell e tendre
En la gentil | e pulida sciencia.....

y ab la següent tornada:

Mare de Deu | pus de tot be cumplida
Sou en lo cel | qui es bell consistori,
Redressau tost | Barcelona afligida
E no trigueu | en lo seu adjutori [8].

GABRIEL FERRUIX que feu una Requesta d' amor; FRANCI GUERAU autor d' una "Obra feta per F. G.: Leor de la nobla dona Leonor de Cardona. Aqui porá | doncella virtüosa": JOHAN GARAU autor d' una "Obra de nostra dona;" EN DIONÍS GUIOT, notari de Valencia que feu: "Obra figurativa ab rims estramps en lahor del Rey;" N. DEL MONESTIR: "Enamorats | planyeu tots e plorau;" FRANCESCH OLIVER que tragué del francés en catalá "La Requesta d' amor de Madama Sans Merci feta per Mestre Alain Chartier": EN PASTRANA que feu: "Debat del cor e dels cors tot encadenat e unissonant"; EN SIMON PASTOR; MOSSEN P. PUIG cavaller que dona 'l nom de serventesch á un' obra que te 'l respós:

Pus que bondats ne z abtesa
No val tant com la favor,
Vull servir tan gran altesa
E pel mon cridar favor.....

seguit de 5 coblas de 8 bordons los dos derrers retronxats; FRANCI JOHAN PUENTULL que te una "Hobra feta per F. J. P. en lo consistori de Mossen Anton Captana lo que posá una joya á qui millor diguera en laor de la Creu animant los cristians a la croada"; a més en te un' altre al mateix assumpto comensant quiscuna cobla: "Arbre molt sant." En Ramis te un Lay en codolada de 2 bordons llarchs "Oiu de mi quanta dolor" etc.; MOSSEN BERNAT SERRA; BLAS SESELLAS que feu un "Deseximent e comiat d' Amor;" URGELL autor de uns vi-

llacents ó abbades (aubades?); MOSSEN VERDÚ; VILAGUT; UN POETA DESCONEGUT que feu uns consells á son fill en que parla de humilitat, lealtat, veritat, felonía... jutges, frares, reys, barons, cavallers, estudiants, que comensa ab una endressa á un Senyor de Moncada y va seguida d' un "Consell parlant en persona d' un pare al fill" en coblas derivativas, y UN ALTRE Ó DOS ALTRES POETAS DESCONEGUTS que compongueren una Dansa ó Goig de Santa Magdalena y altre de la Verge María:

RespósMolt humil Mare de Deu,
De las Verges la mes bella,
Vos perís restant doncella
A Jhesús Redemptor meu.I.ª coblaConsebés tot nostre be
Sens mácula de pecat
E parí 'l vostra Marcé
Restant la virginitat,
Pus que dignament podeu
Dir que sola sou aquella
Vos perís etc.TornadaDonchs, dolça Mare de Deu,
Pus vos fes tal maravella
Vos perís etc.

Se conservaren també en un altre M. S. unas poesías espirituals que pot-ser alguna fou composta abans del seggle XV, mes que per lo llenguatje que ara mostran semblan d' aquest: "Sobre los set psalms penitentials e primerament de Miserere mei Deus": Coblas de 9 (la primera es de 10) bordons de 14 sílabas ab un mateix rim. - "Saguéixen-se los Goigs de la Verge María beneyta Mare de Deu sacratísima e son los terrenals.- Acabats los terrenals saguéixen-se los espirituals (á manera de dansa) - sagueix-se una cansó de la beneyta Verge María Mare de Deu e cantars (l. canta 's) al so de: Si be-m so mal maridada, Jo me 'n he etc."[9].

JAUME ROIG Valenciá, mestre en medicina, física y arts, metje de Dona María muller del rey N' Anfós V. Fou un dels poetas de las "Obres e Trobes" de 1474 y en lo mateix any y en lo precedent se troba com á examinador de metjes y apotecaris. En 1 d' Abril del derrer any, passejantse ab un fill de Domingo Mascó y alguns hicendats li agafá un' apoplexía de que morí al cap de quatre dias. Lo seu famós "Libre de consells" es un' obra satírica y fingida vida del autor, que si 's prengués al peu de la lletra, á mes de moltas altres cosas increibles, probaria que Roig encara era poeta, examinador y bon caminador, quant tenia mes de cent anys [10]. La sobredita obra está partida en prefaci y quatre llibres, aquell y aquest partits de nou en quatre parts. Al comensament nos diu que com entre las obras pias la millor es doctrinar y dar bon exemplar á la gent novella, ell sent ja molt vell y apartat del mon, desitjós de que 'ls jovens y no pochs vells no 's cremen com á papallons en la flama, escriu lo seu llibre per ús majorment de son amat nebot Balthaçar Bou. Aprés, y no certament per la derrera vegada, se posa á injuriar á las donas, y luego tracta de la natura y regiment de sa obra. En lo primer llibre comensa á parlar dels fets de sa propia vida sent encara infant. Mort son pare, la

mare 'l trau de casa dientli que 's campe la vida fentse bergant del Grau, ó llanterner de cap de guaytas etc. Es robat per un' hospitalera y passa á Cathalunya ahont serveix á un cavaller catalá gran bandoler, que li ensenya de ben servir, seguir armas, cassar, cavalcar, etc. y al qual deu deixar per desamor de la muller. Se fica 'n casa d' un mercader que l' envia á París, ciutat que li plau molt pel tracte pacífich dels ciutadans y ahont veu enforcar algunas donas, una per matadora del marit, altre per vendrer pastissos de carn humana, altre per robar dents de penjats etc. Havent donat fi á sos affers, lluyta ab los francesos contra 'ls inglesos. Torna á Espanya y veu penjar un' altre dona, y un' altre cremada pel seu mateix marit agraviat. En lo llibre segon parla dels seus casaments, lo un ab una donzella que l' empobreix, y aprés li fuig, lo segon ab una mala beguina, lo tercer ab una criada que li fa despendrer molt ab metjes y á la fi 's penja, lo quart ab una criada de monjas tan apassionada del vi novell que s' ofega en un trull. En lo llibre tercer óu les paraules de Salomó que li aconsella que no 's case y segueixen bells llahors de Nostre Senyora. En lo derrer compta lo viatje que feu á la Cartuja de Scala Dei de Catalunya, qu' es lo sol lloch de que tracta ab veneració, y l' ordenació de sa vida, aprés de haber passat cinquanta ó seixanta anys ab penas y treballs.

Veurem per mostra algunas cosas del primer casament, que son de las pocas del segon llibre que qualsevol lector podrá llegir sens avergonyirse.

Li proposan un casament molt singular, d' una donzella ben ensenyada y que ha en dot trenta mil sous y una gran alquería etc. Ell se determina y fa grans compras.Yo provehí Cabotejant
E la rehí E morrejant
Perles, rubins, Ab gran menyspreu,
Velluts, cetins, Dona-y del peu,
Conduyt, marts, vays, Vestir no-u vol,
Vernius, duays, Diu que du dol;
Percots, gonelles, No-y veu brocat
Angles, bruxelles De vellutat;
E bell domás. Hi fall faldetes.....
Arrunça 'l nas

Quant comptaren lo dot, fou "foch de falles [11]", la moneda restá reduida á "trenta mil malles" y las hicendas eren bens hipotecats, confiscats, etc. La novia reya ab tothom, mes quant estaba al seu costat semblava muda. Ell prou li feya novas compras de "alfarda, treça, llistada peça, drap de coll, etc." mes no per assó la contentava, sino que se sentia dir:Dolent, catiu Mas mala-m vist,
Yo mala-t viu, Mala-m prenguist.

Ell, qu' enten son entremés, voldria fer las bodas de matinet y ab poca gent, mes enlla y sos parents volen que 's fassan al bell del dia, que hi vajen nobles, jurats y cavallers, y la noviaYrá honrada Del fre parent,
Alt cavalcada Dels seus potents,
En cosser blanch, Puix prou ne te.
Durán lo banc.

Ella queda tota superbiosa regirant los ulls y mastegantse las unglas dels dits. Ell á 'l últim feu sos comptes

de tenir sas cosas aparelladas al temps de rosas. Lo ters
diumenje 's fa la festa, acudeix tot lo veinat y menjan y
ballan á llur plaer, quedant la tristesa per ell á solas.Dilluns seguent, Al menester
Com fom dinats, Manau de mi."
Los convidats Fan son camí,
Tots s' en partien; Lo novensá
E sols me dien: Deixán mal sa.
"Gracies grans La novensana
E molts infants Romás ufana
Vos done Deu. Com pago vell
Si res voleu Mirán-se bell
Yo so tot vostre; Roda ben alta,
Si be no-u mostre Dels peus la falta
Del que se fer Nunca mirant[12]
Com foren casats, per mes qu' ell s' afanyás per man-
tenir pau y concordia, ella sempre estava mal contenta;
no 's cuidava de clau ni de mesura, sino de tenir plat,
escudella, tassa y sal que ningú hagués tocat; no volia
res del mercat si hi havia home penjat, sino perdius,
conills y francolins vius; tenia en sa cambra foguer y
olleta, dormia fins á las deu, no filava ni cusia, no 's
treya las mans dels guants; mesSols claus tenia Molla de muja
Al seu mig cofre Ab unt de suja
Ple de girofle E de rovell.
E drogueríes.... Ab cer vermell
Pasta de muda, Tret d' escudelles,
D' oli de ruda Morros e celles,
O de ginebre, S' empeguntava.
Pols de gingebre;
En los dias de festa la matinada ja s' afanyaba per
poder ben lluir, entraba á l' igglesia quant era ja co-
mensat lo sermó, s' enfadaba si no s' alsaban las donas,
per lo soroll que feya besant sas amigas, lo predicador
tenia que pararse algun temps y s' estava á la igglesia
fins que la treyan ab anellada. Per l' advent li prenia
molts diners, abana pels mercats y la gent li feyan lloch
com si Mestre Corá mostrás sa destresa y á molts ges-
tils ciutadans los donava ó demanava fira. Anaba 'ls
banys y allí ballava ab sas vehinas y menjava perdius,
gallinas, pollets petits, ous ab gingebre etc. y bevia
grech, clarea y malvesía, ademés de lo que pujava 'l
gasto de l' apotecari y de la banyadora. Tornaba acom-
panyada de cants y brandons. Si ell may gosaba pre-
guntarli d' on venia, ab quina furia responia ella:En la color No sou d' enguany,
No-u coneixeu?... Ja no-us usau...
Content seriau, ¡Hun cos tan bell
Tant amerieu Alt com plançó
Un' aldeana Ab un beçó
Dona serrana Xic, caganiu,
Qui visten capes. Sech, ronadiu,
Del temps de chapes Flach, setmesí...
Sou e d' antany. So emparellada!
Veja 's per acabar la representació d' una tertulia,
segons ara diem, d' aquell temps:En casa mia E-y affegien
Sino junyien Ab molt envits
O no corrien Dels llurs marits
Toros per festa, E se 'n burlaven.
Cascuna sesta Aprés jugaven:
Fins llums enceses, "¿Voleu palleta?-
Moltes enteses Dau-me man dreta,-

(O so cuidaven) Qui te l' anell?-
Les que filaven, Do-us est ramell.
Com diu la gent, Capsa 'b comandes,
Ab fus d' argent Ab ses demandes,
Si ajustaven. Un arbre y cant
També y cridaven Ocell donant."
Jóvens sabits, Mes dir rahons
Ben escaltrits; Desvarïons
Llansats entr' elles E marevelles
A coceguelles De cent novelles
Ells comensaven; E facecíes,
Puix salmejaven Filosophíes
De ses endresses, Del gran Plató,
Teles e peces Tulli, Cató,
Que fan ordir Dant, poesíes
Al bell mentir; E tragedíes.
Puix una clama, Tots altercaven
L' altra difama, E disputaven;
L' altra despita, Qui menys sabia,
L' altra sospita, Mes hi mentia,
Altra flastoma; E tots parlaven,
Conten prou broma, No s' escoltaven.
Tot de mal dien

GAZULL cavaller valenciá, se troba ja anomenat l' any 1457: veja-s mes avall.

MOSSEN JOHAN ROIÇ DE CORELLA cavaller y teólech valenciá sembla que arribá de mes de cinquant' anys al 1500; los poetas del seu temps l' alabaren molt y un no 's deixa de dir "que 'l mateix Virgili de aquell aprenguera." Tingué molt crit com á poeta y autor de prosa elegant, ab la qual escrigué algunas narracions religiosas y altres profanas. Com á poeta n' havem vist fins ara:
I. Lo Cansoner de París li atribueix un' obra que lo de Saragossa (aquest no diu res de Corella) porta com de Requesens y en lo Conort de Ferrer hi surt també un Corella.
II. "Oració á la Senyora nostra tenint son fill Jesús en la falda devallat de la creu:"

Ab plor tan gran | que nostres pits abeura
E greu dolor | que 'l nostre cor squinsa
Venim á vos | filla de Deu e mare,
Que nostra carn | dels ossos se arranca,
Hi 'l sperit | desija l' esser perdre,
Pensant que, mort | per nostres grans delictes,
Ver Deu e hom | lo fill de Deu e vostre
Jau tot stes | en vostres castes faldes.

Esta obra, una de las de mes preu de nostra poesía, se troba en un llibre 'stampat de Corella y ho ha sigut be ó malament en l' estranger; mes nosaltres deixam la preferencia de donarla tota de nou al que per primera vegada la trobá y espandí.
III."Una sou vos | lo remey de ma vida": bordons en que no-s veu cert compás.
IV. Tragedia de Caldesa feta per Mossen Corella. Comensa en prosa molt estudiada alabant lo lloch,

que es la ciutat de Valencia, y lo monarca regnant Rey don Johan y aprés parla d' una bellíssima donzella á la qual vol amar, mes conexent després qui era, li diu ab tremolosa veu que ans de que la torne á servir "los cels caurán á trossos." Ella respon ab un altre trova "ab moltes lágremes e sospirs e senglots:"

Si-us par que y bast | per vostres mans espire,
O si voleu | cuberta de salici
Iré pel mon | peregrinant romera.

V. "Cobles de Mossen Corella á Caldesa: Ma gran caritat | amor e larguesa". Parla mal dels passats d' ella, li diu que la gent son cegas gallinas perque "lo fust e lo fruit | ignoren de vos". Hi ha resposta de Caldesa, una sparsa contra la mateixa y una llista dels set pecats mortals, aplicantlos tots á ella, acabant ab la tornada:

Si 'm leix de mes dir | senyora sabuda
Pensau que no fall | pertret per la obra,
Que tots temps dient | encare me sobra;
Mas vull per honor | ma llengua fer muda.

També escrigué un tractat ara perdut de "Las tres lissons de mort" no sabem si 'n bordons ó en prosa.

JOHAN MORENO notari de Valencia sembla qu' encara era viu en los primers anys del seggle XVI.
I. "Obra feta per JOHAN MORENO en persona de una nobla y devota senyora dona Violant d' Urrea continuat en lo present: Jo si be 'm tinch | per indigna serventa."

TORNADA.

Tots los meus drets, | Mare de Deu serena,
Tinch ja perduts | si vos no m' advocau;
Ab vostre Fill | senyora-m concordau:
Sots lo mantell | cobreu la mia squena.

ANDRESSA ALS JUTGES.

Jutges d' onor | puig que teniu la mena
Del bon saber | he de virtuts la clau,
Aquest mon dir | si en re vos desplau
Jo 'l vos tramet | que y sia feta smena.

II. "Versets fets per Johan Moreno a una filla del Gobernador de Valencia". Encara que hi falta 'l comensament, per un tros de mes avall, veyem que eran bordons de 9 sílabas ab un de 5 cada tres de 9, tots apparriats.
També hi ha en lo Jardinet "Johan Moreno per los vells" en igual ó semblant metrificació.

MOSSEN BERNAT FENOLLAR nasqué de noble familia á Penáguila, fundá un benifet en la capella de S. Llorens, fou domer de la Seu l' any 1503 y en 1510 li donaren la cadira de matemàticas. Ja sabem que havia tractat á Ausías March. Encara que, segons apar, pocas vega-

das trobava sol, te alguna cobla castellana y un' obra que comensa:

Quasi llibert | content de ma ventura
En port segur | novament arribat.....

FENOLLAR Y CORELLA: Demanda de F. ab resposta de C. que lo anomena "Fenoll molt dolç". Segueix una "Obra de Mossen Fenollar trasmesa a Corella que legint-la tota diu mal y legint-la per la mitat diu be" (es á dir que si-s llegeixen los bordons enters son injuriosos per Corella y si-s llegeixen primer los Iers mitjos bordons y aprés los 2ns mitjos l' alaban molt).

N' ARCÍS Ó MOSSEN NARCÍS VINYOLES, assesor de justicia criminal y després en 1492 y 94 jurat de Valencia, no havia mort en 1511. Posá en llengua catalana una gran obra de historia en llatí y en italiá. Era molt amador de la llengua castellana.
I. "Obra de Mossen Vinyoles desdenyat de sa enamorada en lengua valenciana: Pensant en vos | tresor de ma ventura". "Resposta del matix [13] á una senyora que li demanava qual era major dolor, perdre sa 'namorada per mort ó per noves amor".
II. "Cobles en lahor de la gloriosa sancta Catalina de Sena" ajustadas á la vida de la Santa per Miquel Pereç. Estampat en 1494.
III. "Omelia sobre lo psalm del Miserere" mitj en prosa y mitj metrificada. - "Obra feta per lo dit Magnifich Mossen N. V. responent á una joya que-s doná a qui millor diria quina dolor sentí la Mare de Deu etc." Estampat en l' any 1494.

VALMANYA, tots los poetas que acabam d' anomenar de ROIG (inclós aquest) ensá, MARTINEZ, FRANCI DE CASTELLVI, CABALLER, MIGALOT PEREÇ, JOHAN BERDANXA menor de dies, MESTRE JOHAN VIDAL Prebere de la ciutat de Valencia, frare LUIS D' ESPÍ, Mestre de Montesa y Virey de Valencia y molts altres ab los títols de "metje, prebere, notari, escribent, argenter, mestre d' escriure, nahiper etc." y un castellá sens nom tingueren part en l' acte poétich celebrat á Valencia l' any 1474 del qual fou secretari Fenollar, estampantse llurs poesías en lo mateix lloch y ab designació del mateix any ab lo títol: "Obres e trobes les quals tracten de lahors de la sacratísima Verge María". Es tingut per lo primer llibre estampat en Espanya, en res no obstant lo que-s digué d'un cert tractat Pro condenis orationibus.

FENOLLAR, FRANCI DE CASTELLVI, VINYOLES, MIQUEL PEREÇ, JOHAN VERDANXA. En un Cansoner d' Amberes se troba: "Demanda adevinativa de Mossen F. á don F. de C. y a V." y "Respon F. de C." y "Respon V."; y aprés uns bordons d' aquest, y altres fets per tots tres plegats y altre "Demanda de F. á V." ab resposta de aquest. En altre lloch "Demanda feta per M.P. a F.V." y "Resposta de V."

JOHAN ESCRIVÁ, comanador, maestre racional del rey y embaixador dels reys católichs al summo Pontífice.

Hi ha algun' obreta seva castellana en lo Cansoner de Costantina [14].
"Encontra d' amor feta per Mossen Johan Escrivá ab hunes cobles de les Caterines."

Passant jo per l' encontrada
De ma bella enamorada
Viu l' astar molt desdenyosa...
Tenint en la ma sinestra
Un ram poch qui odorave,
De gran tros lluny me mirave...

Segueixen las ditas coblas sens dupte del mateix (lo derrer bordó 's retronxa); eixa es la primera:

Les Catherines
Sembles regines;
Donques veurem
Quines cobles ne farem.
Tota la volem.

També escrigué en prosa lo "Judici de Paris" ab allegoria feta per Mossen Corella.

FENOLLAR ESCRIVÁ. "Cobles fetes de la passió de Jhuxrist per Mossen Fenollar e per Mossen Joan Scrivá cavaller contemplant en Iesús crucificat"

MOSSEN FENOLLAR.

Qui Deu vos contemple | de la creu en l' arbre
Penjant entre ladres | per nostra salut,
Tanchats te los ulls | e lo cor de marbreAb ingratitut,Si tostemps no plore | d' amor gran vençut,
Pensant quina mort | volgués humil pendre
Per sols a nosaltres | la vida donar,
Ab cap inclinat | los brassos estendreMostrant-nos amar;Perque-us desijam | en creu abrassar.

MOSSEN JOHAN SCRIVÁ.

Recort deu tenir | com d' alta cadira
Al mon devallant | de carn vos cobrís,
Y com d' aquell poble | mogut ab gran iraQue sols elegísRebés la mort vos | que dau paraysM
Si donchs be contempla | ab pensa devota,
Com vos Deu e hom | murís ab turmen;
Lo cor te de ferre | si prest no açotaCom ver penidentLa carn pecadora | per tal falliment.

Quiscun te 23 cobles mes.

MIQUEL STELA. "Obre feta per Miquel Stela de Barcelona intitulada comedia de la sagrada passió de Jeshuxrist".

Foch divinal | cremant del mas alt polo
Encés d' amor | infús a poques Muses
Auxili prech | d' aquel primer Apollo
Que m' illumin | les forses molt confuses
En poder dir | lo que desig escriure,
D' un rey molt gran | vingut per amor pobre
La mort del qual | a nosaltres descobre,
Hun clar camí | que-ns don' eternal viure.

Veja-s un altre cobla molt ben feta que 's pot comparar ab las que sols mitj seggle mes tart se feren en la poesía castellana.

Ell es lo gran | artiste de la vida
Aquí los vens | e mon tot obeeix;
Ell es lo Deu | que tot l' univers cride
A que l' infern | terrible revereix;
Ymnes cantant | d' aquest sant patriarcha
L' exército gran | que viu d' angels venir,
Lo trist palau | de Plutó feu obrir
Dient axí | lo divinal monarcha...

Hi ha tornada y endressa á la Mare de Deu.

LO COMANADOR STELA, diferent de Miquel, te altres dos obras espirituals.

PERE VILLASPINOSA notari, arribá al comensament del seggle XVI. "Salve Regina feta per lo discret En P.V. notari de Valencia: la qual ell mateix pera honor del loable consistori lo dia que-s publica la davall escrita sentencia de la damunt dita joya de les lahors de la Verge María aquella spandí e publicá..."
També te uns goigs á la Concepció de Nostra Senyora.

FENOLLAR, JOAN VIDAL, VERDANXA, VILLASPINOSA, MIQUEL STELA, "Questió moguda per Mossen Fenollar prebere a Mossen Joan Vidal prebere a 'N Verdanxa a 'N Vilaspinosa notari, la qual questió es disputada per tots e sentenciat per Miquel Stela."

FENOLLAR Veure

Per tal que lo mon | en tals fets huy sia
No prou favorable | past es singular,
E vist que d' amor | se parla tot dia,
De quatre luquets | saber yo volria
Qual mes la encen | e la fa doblar.
Yo dich que lo Veure | que mostra carrera
A tot quant aprés | se dona combat;
Mossen Vidal veig | del Grat fa bandera;
Verdanxa l' Entendre | diu que la prospera,
E Vilaspinosa | defen Voluntat.

Los altres tres defensan la seva opinió y tots quatre replican quatre vegadas, sempre ab rims unissonants. Fenollar te "conclusió ab electió de jutge." Demana sentencia de Corella y tots l' aceptan ab grans alabansas del mateix. Fenollar fa la presentació del procés al jutge. En fallensa de Mossen Corella prenen nou jutge que es "un altre Stela". Presentan lo procés al jutge Miquel Stela en una codolada. Segueix la sentencia donada per Miquel Stela y encara s' allarga mes la obra seguint altres termes judicials.

ROMEU LLULL fértil poeta barcelonés era conceller en cap quant morí á 14 de Juliol de 1484. Fou soterrat ab molta cerimonia. Trobava en catalá, castellá, italiá y

encara sembla que poch ó molt en francés: alguna de sas obras es endressada al Duch de Cardona y en un' altre castellana respon al Comte d' Oliva.
I. Resposta de Romeu Llull a tres cobles del Senyor Compte d' Oliva qui mes loaria e millor la Sª Na Francina Rossa metent per joya un diamant, responent per los mateixos rims:

Comte senyor | puys virtut es la rama
E de son fruyt | pren tema mon scriura, etc.

Diu que no feren mes que Na Francina, Dido, Saphós, Tiresi, Penelope ni Judit. Hi ha endressa á la dona.
II. "Obra feta per Romeu Llull intitulada lo "Consistori de amor: L' alt triumphant Cupido, deu d' amor." Se troba ab Cupido que primer lo mira irat y aprés li promet posar lo jou al coll de "aquella tan altera." Mes endevant hi ha lo consistori ahont es President Na Pastellosa "per molt saber," Canciller Na Bastida "viuda de pris" etc. Hi ha "endressa á tots los amants virtut."
III. "Cobles de Romeu Llull de hon proceheix amor: Fantesián | molt sovint en amor". Lo senyal es: "Pas e sens par".
IV. "Cobles de Romeu Llull requerint o amonestant certa dona en amar-lo: Leixa-m estar | amor no-m dones pena." Senyal: "Dona sens par."
V. "Obra de Romeu Llull trobant-se fortunat en amor loa e comenda aquell; Si-'n nagun temps | d' amor me so clamat." Senyal: "Par e sens par."
VI. "Cobles de Romeu Llull scusant-se de hun mal dit qu' ere inculpat contra una dama":

Si-us he mal dit | en pensar ni per obre
No-m do Deu be | ni lo que li deman,
Si-us he mal dit | quant fas me vingue dan,
Visque 'n lo mon | trist, mal content e pobre, etc.

Y així segueix fentse altres imprecacions. Lo senyal es: "Par e sens par." Aquesta escusació es la quarta y derrera poesía que trobam de la mateixa especie, comensant per un Escondig del trovador provensal Bertran de Born, seguint per Petrarca y nostre Llorens Mallol y acabant ab Romeu Llull.
VII. "Altres del predit cobles fetes per xelosia de la que en strem amave. Ab gran esfors | quasi forci natura". Senyal: "Par e sens par."
VIII. Cobles de Romeu Llull dolent-se d' una dama qui 'l havia deixat o desdenyat: Puys no-m voleu, | prech la mort prest me vulla." Se veu un joch de paraulas com per exemple en lo vers de la tornada: "Puig no-m voleu | jo vull lo que volguí."
IX. Cobles de Romeu Llull querelant-se del cruel e desconaxent amor: Gloriós es | l' om qui no sent d' amor." La tornada comensa: "Dona cruel."
X. Obre de Romeu Llull contrita fugint a foll e desonest amor: Si 'n temps passat agués agut (l. pogut) conéixer. Lo senyal: "Par e sens par."
XV. "Romeu Llull clamant-se com no pot fugir als lassos del amor: Yo fuig d' amor | per viure 'n liber-

tat." Senyal "Arxiu de seny."
XVI. "Stramps sobre lo desconaxent amor. Mon sentiment | ha perdut del tot l' esme". Senyal: "Par e sens par."
XVII. "Obra feta per Romeu Llull en la mort de la que en estrem amava."

Vingut es temps | que 'n amor daré terme
E mon parlar | mudará novell lay
Puys que la mort | ab s' aspasa tan ferme
Ha convertit | tot mon delit en guay.
Mon cant será | per tot temps cridar ay
Fins aurá fi | ma dolorosa vida,
Ja tarda molt | la dolça departida
Que desig tant | que no-m par vinga may.

Y aixís segueix no indigne de ser comparat á Ausías March.
XVIII. "Obre feta per Romeu Llull responsiva a Nostre Dona en los vint triumphos triumphosa. De la concepció. Misteri gran | e concebimen noble." Y segueix en sengles coblas: "De la nativitat - De la sua desposació ab Josep - De la anunciació - ... - De la ascensió del Fill de Deu - De la Missió del Sperit sant - De la Assumpsió de la Mare de Deu - Endressa de tota la obra a la gloriosa Mare de Deu."
XIX. "Obre de strams feta per Romeu Llull en laors de la gloriosisima Mare de Deu: Per satisfer | al qui tan me obliga."

UN POETA DESCONEGUT. "Colloqui e rehonament fet entre dues dames, la huna dama casada, l' altre de condició beata, al qual colloqui se applicá un' altre dona viuda, lo qual hoit per un vellet fonch descrit per ell lo rahonar de quiscune comensant a parlar ell en stil de semblants paraules."

:Divendres sant
Die honest de dol e de plantDe bon matíDevant mon Deu me presentí, etc.

Obra satírica en codolada.
A mes dels poetas valencians y catalans d' aquest temps en trobam alguns de mallorquins: MOSSEN DESCLÓS compongué un' obra á la Concepció de Maria. FRANCESCH OLEZA feu un Menyspreu del mon per la mort de sa muller:

Ab manto de plors | el cel se cubria
Y tota la terra | mostrava gran dol,
Mirant d' aquest mon | del tot se partia
La qui en virtuts | granment resplandia;
Tristor senyalaba | la lluna y el sol.

Esta obra es endressada al prebere BENET ESPANYOL que li respon ab un' altre, ahont hi ha eixos bordons:

Almoinas, responsos | faré per aquella,
Moltas oracions | per ella diré:
Y ab cremans ciris | en vostra capella,
Ofertas y misas | cantaré per ella,

Y sobre 'l sepulcre | sovint absolré.

Creyem qu' era del mateix nom y de la mateixa familia JAUME DE AULESA de qui trobam:
I. "Obra en rims stramps de trentatres cobles per los trentatres anys de Jhesuxrist tractant de la Incarnació e Passió mes conforme a la sepmana-sancta del any MCCCCLXXX tres per lo de clar enginy Jacme de Aulesa, honrat ciutadá." Comensa l' obra ab "Invocació": "Verb encarnat | dins ventre d' une Verge." La tornada comensa "Crist mort en creu | mes culpes me condampnen." Hi ha una cobla sparsa als jutges: "Jutges molt prudens | de gran dignitat."
II. Una cobla de 10 bordons rimats serveix d' introducció á una "Contemplació de la visió haguda per la Verge María com adorá lo seu gloriós fill tantost que fou nat. Ab goig contemplar | yo vull de Deu mare."
III. "Trimphes de Nostra Dona en cobles capdenals blocades per lo de mirable enginy Jaume de Aulesa ciutadá, compostes et trasmeses a Valencia per la joya será allí mesa al qui mils hi digués." Invocació llatina. "Emperadriu | principi dels bens nostres." Tornant als poetas valencians no farem res mes que anomenar algunas obras estampadas.

FENOLLAR y PERE MARTINEZ. "Historia de la Passió de Nostre Senyor."

FENOLLAR, MORENO, GAZULL, VINYOLES, etc. "Proces de les olives e disputa dels jóvens e dels vells. Lo sompni de Joan Joan." Eixas famosas obras que tractan dels mals que porta la sensualitat y de si son millors per marits los jóvens o los vells, foren comensades per las Demandas y Respostas de Fenollar y Martinez, als qui s' ajustaren aprés un anomenat Sindich dels peixcadors y Vinyoles. Lo sompni es obra de Gazull y te molta vivesa y gracia d' expressió. Hi ha una mena d' octavas, dobles quintillas de bordons dodecasílabos y codolada.

FENOLLAR, ESCRIVÁ... GAZULL. "Obra feta per un deport de l' Albufera" per Fenollar y Escrivá "Brama dels llauradors del orta de Valencia" per Gazull (censura dels vocables vulgars).

LOIZ ROIZ, PERE MARTINEZ, lo (aixís l' anomenan) gran trobador Miquel Miralles: "Obra en lahors del benaventurat S. Christofol": Consistori celebrat en 1498. Roiz guanyá la joya y l' obra de Martinez fou coronada.) També hi ha un' obra de Vinyoles y un altre "d' un home de sciencia, digne persona."

VICENT FERRANDIS brodador, NARCÍS VINYOLES y altres: "Obra feta en lahor de la Seráphica santa Catalina de Sena" 1511.

FERRANDIS, BELTRAN: "Obres contemplatives de molta devoció novament trobades en loor de la SS. Creu." Lo derrer compongué altres obras espirituals [15].

Seguiren las prácticas de l' antiga escola Solivella que "gonyá la praderia" en una justa de 1533; los tres autors del "Procés de viudes y donzelles ordenat per los Magnifichs Jaume Ciurana y Mestre Joan Valentí doctor en Medicina ab una sentencia ordenada per lo honorable y discret Andreu Martí Pineda, notari;" Almodovar que posá trovas sevas al comensament de sa edició de Jaume Roig; Guerau de Montmajor que traduí en llengua llatina y comentá al mateix Roig, del qui seguí l' estil en una sátira que compongué contra 'ls catedrátichs de Valencia que l' any 1586 besaren las mans del Rey; Pujol, mataroní, que compongué un poema de la batalla de Lepant y altres trovas, etc.
En lo meritíssim poeta barcelonés Serafí y en altres de son temps ja 's nota 'l pas de l' antig' escola á l' imitació de la de Castella. Aquell conserva la pausa del vers de 4 sílabas en la 4.ª, l' usatje de Demanda y Resposta, la Tornada y moltas cosas del llenguatje y estil dels antichs. En 1615 trobam encara una imitació d' Ausías March en lo "Cant del canonje Gerónim Ferrer de Guissona a la beata Mare Teresa de Jesus a la imitació y estil dels cants o octavas del antich catalá Ausías March fecundíssim y elegant poeta":

1.ª coblaO gent del mon | obriu los ulls per véurer
Entre sculls | una gran maravella
Qu' a obrat Deu | per una sa donzella
Pera 'l soport | dels que la volen créurer.
Teresa fou | tan sancta y tan prudent
Que meresqué | per sa tanta bondat
Que lo tercer | de l' alta Trinitat
Li abrassás | son cor ab foch lluent . .

Hi ha també tornada com en los antichs.

Anotacions

? Aquest fou segurament Valtierra, poeta natural de Navarra, del qual en un Cansoner castellá hi ha nou obras anomenadas canciones y dezires, sis d' ellas en catalá, una ab lo títol de "Via fora sacramental" y altra ab lo de "La confessió"

? Es la mateixa que lloá Sors.

? Eix poeta en llengua catalana sembla que era del lloch de Mescua ó Amescua del regne de Navarra, y si es aixís, ja 'n tenim dos d' aquest regne (veja 's Valtierra en una nota del article de Ferrer) que usaren lo catalá com llengua poética, a semblansa d' alguns aragonesos.

? Aquest y algun altre de dits poetas en llengua castellana (encara que de vegadas la barrejavan de catalá) eran del regne d' Aragó y han sigut erradament comptats com poetas de llengua catalana, sols per trobarse en aquest' obra de Torroella.

? Estampat erradament cric.

? Aquest proverbi é exemple está fundat sobre las dos significacions del mot fust: 2.ª persona del plural de passat de ésser, y nom (fusta).

? D' aquest poeta, que segurament es de las derrerías del seggle, sols coneixem una mostra que hi ha en lo llibre dels Jochs florals del any prop passat (1864).

? En un paper separat trobam mes novas d' aquest poeta y de la composició: "Vers compost per lo gran phisic mestre Ferrando de Aerbe mestre en arts e en medicina, natural de la vila de Aora del regne de Valencia, e fou fet stant pestilent la ciutat de Barcelona. Es lo present vers scrit en una post ligada en les rexas del altar major de la seu de Barcelona. En lo peu del qual hi trobareu lo nom del Autor en quatre bordons composts e escrits per Pere Michael Carbonell, Archiver del rey nostre senyor e notari públich." Carbonell que visqué á las derrerías del seggle XV y comens del següent compongué moltas obras en prosa catalana y llatina y traduí y allargá una "dansa de la mort" francesa.

? De semblants poesías anónimas y quasi populars, s' en poden citar d' altres, com lo Viatje del venturós pelegrí, un' altre codolada, que 's troba ab un M.S. del complant de Constantinopla, mitj religiosa y mitj satírica etc.

? Cap á la derrería del llibre, Roig dona la clau del enigma, tractant en especial d' esquivar lo dupte en punt de sa mare fingida (de que tant malament parla) y de la verdadera, dient d' aquesta, després de maldir de las donas en comú:

11.En la lur flota Pel marit seu...
Dels arbres vius... "Blanch e vermell"
He-y sols trobat Es lo nom dell....
Hua virtual Fonch ma veina
Arbre fruytal, "Mare" e padrina
Sols singular, E fel amiga,
De virtut clar..... No mass' antiga;
Molt instruida Dona molt clara;
E tal nodrida A mi molt cara

Se veu que ab blanch e vermell vol significar Roig.-Aprés parla be, encara que ab no tan fervor, d' un' altre dona que sembla de-

gué ser sa veritable muller.

? Los fochs de falles de Valencia son mes en gros com las nostras fogueras de San Joan etc.

? Diuhen que 'l pago que tant s' ufana quant aixampla la cua, s' avergonyeix y queda tot arrupit quant se veu las potas tan lletjas.

? Rastre del parlá valenciá.

? També es seva aquella cobla citada en lo Quixote: "Ven, muerte, tan escondida etc."

? No hem parlat á grat-scient d' algunas obras que tenim per apócrifas, com son los vaticinis de Bernat Moguda que suposan del temps del Conqueridor, las trovas dels llinatjes atribuidas á un Mossen Febrer, unas coblas ditas de Llorens de Rosselló pera 'l casament d' una seva tia ab lo Comte de Cardona. Estas ficcions degueren procehir de rahons políticas o nobiliarias, y ser compostas en lo seggle XVI ó XVII. També 'ns sembla sospitós lo Poema de la conquesta de Mallorca per Ramon Llull, mes aixó no es d' aquest lloch ni podem pensar quant se feu l' engany (si verament ho es com nosaltres pensam).

Font: http://ca.wikipedia.org

La llengua d'Oc

Categoria: La llengua catalana Vist: 19659

Occità

L'occità o llengua d'oc (occitan, lenga d'òc) és la llengua romànica pròpia d'Occitània. El domini lingüístic actual de l'occità s'estén per quatre estats:

El terç sud de França
La Vall d'Aran a Catalunya
Les Valls Occitanes, a Itàlia (ço és: una franja del Piemont i un tros de la Ligúria)
El Principat de Mònaco (on l'occità coexisteix amb el monegasc)

Introducció i definició

Bandera d'Occitània

Es denomina occità la llengua romànica que es parla a Occitània. La llarga persecució per part de l'estat francès i la manca d'un estàndard suficientment difòs han exercit una relativa fragmentació de la llengua a nivell dialectal, més forta que en català però menys forta que en francès o en italià. Així una gran majoria de filòlegs especialistes de l'occità no dubten de la unitat d'aquesta llengua, i només una petita minoria la posen en dubte. En l'actualitat s'estima que hi ha entre 2 i 10 milions de parlants nadius[cal citació], i 7 milions de persones que poden entendre'l però no parlar-lo.

L'occità, junt al català, és una llengua occitano-romànica. Juli Ronjat la va caracteritzar així atenent-se a 19 criteris lingüístics: onze de fonètics, cinc de morfològics, un de sintàctic i dos de morfològics. El nom de la llengua, occità, aparegut cap al 1290, ve d'òc (pronunciat [?(k)]) del llatí hoc ("això"), que ve a dir "sí" en occità, i més exactament dels termes següents que Dant va crear a la fi del segle XIII: la "llengua d'oc" (l'occità) en contrast a la "llenga d'oïl" (el francès) i la "llengua de si" (l'italià). Es considera que la variant llenguadociana de l'occità és la parla més propera al català que existeix.

L'occità, junt al català, és una llengua occitano-romànica. Juli Ronjat la va caracteritzar així atenent-se a 19 criteris lingüístics: onze de fonètics, cinc de morfològics, un de sintàctic i dos de morfològics. El nom de la llengua, occità, aparegut cap al 1290, ve d'òc (pronunciat [?(k)]) del llatí hoc ("això"), que ve a dir "sí" en occità, i més exactament dels termes següents que Dant va crear a la fi del segle XIII: la "llengua d'oc" (l'occità) en contrast a la "llenga d'oïl" (el francès) i la "llengua de si" (l'italià). Es considera que la variant llenguadociana de l'occità és la parla més propera al català que existeix.

L'occità, junt al català, és una llengua occitano-romànica. Juli Ronjat la va caracteritzar així atenent-se a 19 criteris lingüístics: onze de fonètics, cinc de morfològics, un de sintàctic i dos de morfològics. El nom de la llengua, occità, aparegut cap al 1290, ve d'òc (pronunciat [?(k)]) del llatí hoc ("això"), que ve a dir "sí" en occità, i més exactament dels termes següents que Dant va crear a la fi del segle XIII: la "llengua d'oc" (l'occità) en contrast a la "llenga d'oïl" (el francès) i la "llengua de si" (l'italià). Es considera que la variant llenguadociana de l'occità és la parla més propera al català que existeix.

Extensió

L'occità no sols es parla als antics territoris de l'Occitània i àrees veïnes, sinó també a altres llocs on van emigrar-hi occitans, a causa de les persecucions religioses (vegeu l'article sobre el catarisme) o per altres motius. A continuació es detalla una llista de les zones on es parla occità dins dels territoris de l'antiga Occitània:

Aquitània: exceptuant-ne la part bascòfona i una xicoteta àrea al nord del departament de la Gironda. Cal fer notar que des de l'edat mitjana les ciutats de Biàrritz, Anglet i Baiona són també occitanòfones, però amb els moviments de població deguts a la revolució industrial i el dinamisme del moviment basc, va passar a predominar-hi el basc.
Migdia-Pirineus.
Llenguadoc-Rosselló: exceptuant-ne la major part dels Pirineus Orientals, ja que es parla català a tot el departament excepte la Fenolleda (en occità Fenolheda).
Provença-Alps-Costa Blava: però en la vall de Ròia (Alps Marítims) hi ha un parlar de transició de l'occità cap al lígur.
Poitou-Charentes. Avui en dia només se n'hi conserva l'ús en la meitat oriental de la Charanta.
Llemosí.
Alvèrnia.
Roine-Alps: exceptuant-ne el Lionès, el Forès i el Delfinat septentrional, que formen part del domini històric del francoprovençal.
Piemont: sols algunes valls altes (conegudes en occità com a les Valadas Occitanas); a la resta de valls es parla italià i piemontès, un dialecte gal·loromànic.
Vall d'Aran.
Mònaco (on l'occità coexisteix amb el monegasc)

En la següent llista es detallen zones on es parla occità o es parlà a causa de la forta emigració d'occitans fora d'Occitània:

El poble de La Gàrdia (Guardia Piemontese en italià), a Calàbria, al sud d'Itàlia.
Sant Sebastià al País Basc. Ací hi desaparegué a començaments del segle XX.
Al voltant de Heilbronn a Württemberg, Alemanya.
Argentina.
Uruguai.

Ortografia

Actualment, hi ha cinc ortografies occitanes, la més utilitzada en tots els dialectes i conciliadora coneguda com la clàssica o alibertina, basada en l'occità medieval i avalada pel Conselh de la Lenga Occitana (i també per l'Institut d'Estudis Occitans); la mistralenca pel provençal (en concurrència amb la clàssica) (també ha existit en gascó amb la seva variant dita febusiana però ara hi ha gairebé desaparegut), creada per Josèp Romanilha, Frederic Mistral i el Felibritge, la bonaudiana, feta per Pèire Bonaud per l'alvernès (en concurrència amb la clàssica), la de l' Escòla dau pò, pel vivaroalpí de les Vallades Occitanes (en concurrència amb la clàssica). La mistralenca (febusiana inclosa) està basada en l'ortografia del francès modern, la bonaudiana té trets francesos, altres de la clàssica i molts de nous i la norma de l'Escola dau Pò és independent amb alguns trets compartits amb la mistralenca i la clàssica. Hi ha alguns conflictes, però no sistemàtics, entre els seguidors de cada sistema.

L'ortografia clàssica té l'avantatge de mantenir la unió entre les primeres etapes de la llengua, i reflecteix el fet que l'occità no és una varietat del francès. Al mateix temps, permet als parlants d'un dialecte escriure d'una manera intelligible als parlants d'altre dialecte. Per exemple, en l'ortografia clàssica la paraula dia s'escriu jorn (i també dia), però en la mistralenca, pot ser jour, joun o journ, en funció de la procedència de l'escriptor. A més, la grafia clàssica té l'avantatge per als catalanoparlants de ser molt més semblant a la grafia catalana. La Wikipèdia occitana és escrita en grafia clàssica.

En canvi, l'ortografia mistralenca té l'avantatge de no forçar els parlants alfabetitzats en francès a aprendre un sistema completament nou. També l'han emprada un gran nombre d'escriptors eminents, particularment en el

dialecte provençal.

Com a mostra de la diferència entre les dues grafies, podem veure un fragment del cant de la Copa Santa, de Frederic Mistral (a l'article Copa Santa hi ha els dos textos complets):

En grafia mistralenca (original): «Prouvençau, veici la Coupo / Que nous vèn di Catalan : / A-de-rèng beguen en troupo /Lou vin pur de noste plan (tornada) Coupo Santo / E versanto / Vuejo à plen bord, / Vuejo abord / Lis estrambord / E l'enavans di fort ! (...)»

En grafia clàssica: «Provençaus, vaicí la copa / Que nos ven dei catalans : / A de reng beguem en tropa / Lo vin pur de nòstre plant ! (tornada) Copa santa, / E versanta, / Vueja a plen bòrd, / Vueja abòrd / Leis estrambòrds / E l'enavans dei fòrts ! (...)»

L'adaptació de la grafia mistralenca al bearnès i al gascó en general s'anomena grafia febusiana i va ser establerta a final del segle XIX; actualment ha reculat força davant la norma clàssica.

Lèxic

Taula de comparació de llengües romàniques:

Llatí

Francès

Italià

Castellà

Occità

Català

Português

Romanès

Sard

Cors

Francoprovençal

clave

clef

chiave

llave

clau

clau

chave

cheie

crae

chjave/chjavi

clâ

noctem

nuit

notte

noche

nuèch (nuèit)

nit

noite

noapte

notte

notte/notti

nuet

cantare

chanter

cantare

cantar

cantar (chantar)

cantar

cantar

cânta

cantare

cantà

chantar

capra

chèvre

capra

cabra

cabra (chabra, craba)

cabra

cabra

capra

cabra

capra

cabra / chiévra

lingua

langue

lingua

lengua

lenga

llengua

língua

limb?

limba

lingua

lenga

platea

place

piazza

plaza

plaça

plaça

praça

pia??

pratza, pratha

piazza

place

pons

pont

ponte

puente

pont (pònt)

pont

ponte

pod

ponte

ponte/ponti

pont

ecclesia

église

chiesa

iglesia

glèisa (glèia)

església

igreja

biseric?

creia, cresia

ghjesgia

églésé

hospitalis

hôpital

ospedale

hospital

espital (espitau)

hospital

hospital

spital

ispidale

spedale/uspidali

hèpetâl

caseus
llatí vulgar formaticum

fromage

formaggio

queso

formatge (hormatge)

formatge

queijo

ca?

casu

casgiu

tôma / fromâjo

Diferències amb el català

S'ha dit que en els primers estadis de la llengua, l'occità i el català es podrien considerar la mateixa llengua, però el fet que s'escrivís exclusivament en llatí en aquest estadi fa impossible refutar-ho o no. En tot cas, els primers texts en llengües vulgars, per bé que molt semblants ja mostren diferències, les quals es van accentuar a mitjan segle XII, a causa de les pressions d'aïllament polític i geogràfic. El gascó fou considerat com a un dialecte occità, mentre que el català, més proper al llenguadocià des d'un punt de vista lingüístic, que d'altres dialectes occitans fou considerat com a una llengua diferent. En l'obra del filòleg del segle XIX Friedrich Christian Diez es manté la consideració del català com a part integrant de l'occità, anomenat encara provençal; tanmateix n'assenyala les diferències.

L'occità i el català es distingeixen també per la manera d'escriure la llengua (grafia). Els parlants actuals de l'occità han escollit majoritàriament la grafia clàssica, derivada de la llengua medieval, encara que d'altres han preferit usar les seues pròpies grafies (els provençals avinyonesos, l'escola lingüística Gaston Febus de Gascunya, etc.). Mentre que el català ha escollit una grafia basada en la manera de pronunciar. També varia molt la pronunciació. Per exemple,

L' "o"/"ó" es pronuncia sempre com a [u], excepte quan té accent greu "ò": [?] (pònt -pont-: /p?nt/, onze: /'unze/, antropologia: /antrupulu'd?i?/)

Quan un mot finalitza amb -a, o porta accent tancat, "á", aquesta es pronuncia com a [o]/[?] (plaça: /plás?/, sentiái -jo sentia-: /sentj'?j/) excepte quan té accent greu "-à": [a].

L'occità (sobretot el llenguadocià) evita la pronunciació de dues consonants seguides, sovint no pronunciant la primera i reforçant la segona (abdicar es diria "addicà", tot i que "cc" es pronuncia "ts" en llenguadocià i occitan es pronuncia "utsità").

En l'occità la síl·laba tònica de les paraules tendeix a ser propera al francès i existeixen molt poques paraules esdrúixoles (algunes acabades en -ia -enciclopédia, història, occitània-). La majoria de les esdrúixoles en català canvien a planes a l'occità (MÚsica (cat) ? muSIca (oc), PÀgina (cat) ? paGIna (oc), boTÀnica (cat) ? botaNIca (oc)...).

Pels catalanoparlants, la grafia clàssica té l'avantatge d'assemblar-se força a la catalana, en bona part perquè els treballs d'actualització i fixació d'aquesta grafia, culminats per Loís Alibèrt el 1937, van seguir uns criteris molt semblants als seguits per Pompeu Fabra pel català. També perquè ambdós es van van basar en la grafia medieval, formada quan totes dues llengües es trobaven més properes als seus orígens comuns i a més els contactes eren més intensos (la poesia a Catalunya es va fer principalment en provençal fins entrat el segle XIV). amb tot, hi ha algunes diferències que cal tenir en compte per llegir amb facilitat els textos occitans:

Es conserva la n final de les paraules agudes, tot i que a la majoria de dialectes no es pronuncia (les excepcions són el provençal, i el gascó, que inclou l'aranès). Exemples: occitan, concepcion.
La h no s'escriu quan no es pronuncia (que sol coincidir amb quan es posa h en català): i a un òme (cat: hi ha un home). Quan es posa h és en gascó per indicar que es pronuncia aspirada, habitualment substituint una f de la resta de dialectes i del català. Exemple: en gascó hèsta, en els altres dialectes fèsta, en català festa.
Els dígrafs lh, nh i sh corresponen als catalans ll, ny i ix. El dígrafs lh i nh foren adoptats des de l'edat mitjana per les normes portugueses i modernament en la grafia romànica de la llengua vietnamita.

L'aspecte polític, cultural i religiós és important també. Catalunya, contràriament a l'Occitània, ha gaudit d'una major independència estatal i un fort desenvolupament econòmic. A més a més, des del moment que la majoria dels territoris de llengua catalana estan englobats dins Espanya i Occitània dins França, el català segueix una tendència a castellanitzar-se, mentre que l'occità la té gallicitzar-se.

Per a concloure cal dir que l'occità i el català no són tan diferents. Existeix una bona intercomprensió entre catalanoparlants i occitanoparlants, i a més, el nombre de contactes històrics, culturals i amicals són nombrosos.

Dites en occità

Un dels passatges més notables en occità en la literatura occidental, es troba en el 26è cant del Purgatori de Dante, en què el trobador Arnaut Daniel respon al narrador:

«Tan m'abelhis vostre cortes deman, / qu'ieu no me puesc ni voill a vos cobrire. / Ieu sui Arnaut, que plor e vau cantan; / consiros vei la passada folor, / e vei jausen lo joi qu'esper, denan. / Ara vos prec, per aquella valor / que vos guida al som de l'escalina, / sovenha vos a temps de ma dolor»

I traduït al català modern:

«Tant m'abelleix la vostra cortesa demanda, / que no puc ni vull amagar-me de vós. / Jo sóc Arnaut, el que plora i va cantant; / consirós veig la passada follia, / i joiós veig el que esperava el dia després de mi. / Ara us pregue, per aquell valor / que vos guia al cim de les escales, / assegureu-vos-en del meu dolor»

També als articles de la categoria de trobadors es poden trobar nombroses composicions en occità amb les seues traduccions al català modern.

Pronúncia de l´occità

Article principal: Pronúncia de l'occità

Article principal: Característiques fonètiques de l'occità

La pronunciació de l'occità, en norma clàssica occitana, es fa segons regles de lectura constants i regulars, amb ben poques excepcions. A continuació hi ha un breu resum de la pronúncia de l'occità llenguadocià, considerat la base de l'occità estàndard. A banda de les lletres bases, l'occità té símbols modificadors que canvien la pronunciació de certes lletres o simplement marquen la tonicitat de la paraula sense haver de canviar la pronunciació com: l'accent tancat (´), l'accent obert (`) i la dièresi (¨).

Vocals

a:

-a-, a- i à es pronuncia [a].
-a final àtona es pronuncia [? / o?].
á final es pronuncia [?].

e:

e o é es pronuncia [e].
è es pronuncia [?].

i o í es pronuncia [i] o [j].
o

o o ó es pronuncia [u] o [w].
ò es pronuncia [?].

u es pronuncia [y] o [?] en posició semivocàlica excepte quan va després d'una vocal [w].

Consonants

b: [b]/[?]

c: [k]. [s] davant "e" i "i". Quan és doble cc, [ts].
ch: [t?]
ç: [s]
d: [d]/[ð]
f: [f]
g: [g]/[?] davant "a", "o", "u". [d?] davant "e" i "i". Quan és final, es pronuncia [k] i en certs mots [t?]. gu davant "e" i "i" és [g]/[?]
h: muda, [h] en gascó
j: [d?], [dz]
k: [k]
l: [l]. Quan és doble ll, es pronuncia [ll].
lh: [?], a final de paraula [l].
m: [m], a final de paraula [n]. Quan és doble mm, [mm].
n: [n]. Muda a final de paraula. [m] davant "p", "b" i "m". [?] davant c/qu i g/gu. [?] davant "f". nd i nt [n]
nh: [?]. En posició final [n]
p: [p]
qu: [k] davant "e" i "i". [kw] la resta.
r: [r] i [?]. En posició final és muda en la majoria de mots. rn i rm [?].
s: [s]. [z] entre vocals. ss és [s].
t: [t]. tg/tj és [t?]. tl és [ll]. tn és [nn]. tm és [mm]. tz és [ts]
v: [b]/[?], [v] en nord-occità i occità oriental
w: [w], [b]/[?]
x: [ts], [s] davant una consonant.
y: [i]/[j]
z: [z], [s] en posició final.

Fonologia

Aquesta és una presentació simplificada. Per a més detalls, vegeu en occità: oc:Fonologia de l'occitan.

L'accent tònic té una mobilitat limitada: només pot tombar

sobre la darrera síl·laba (mots oxítons o aguts)
sobre la penúltima síl·laba (mots paroxítons o plans).
Tanmateix, en niçard, i més rarament en cisalpí (Valls Occitanes), l'accent tònic pot tombar també sobre l'antepenúltima (mots proparoxítons o esdrúixols).

VOCALS
EN GENERAL

anteriors

centrals

posteriors

no
arrodonides

arrodonides

no
arrodonides

arrodonides

tancades

/i/

/y/

/u/

semitancades

/e/

semiobertes

/?/

/?/

obertes

/a/

Regionalment, existeixen també els fonemes /œ/ i /?/.

Cal assenyalar el fenomen de l'alternància vocàlica, prou similar al que passa en català. En posició àtona, certes vocals són impossibles i es transformen en vocals més tancades:

La vocal tònica /?/ es transforma en la vocal àtona /e/.
La vocal tònica /?/ es transforma en la vocal àtona /u/.

CONSONANTS
EN GENERAL

labials

dentals i
alveolars

palatals

velars

sordes

sonores

sordes

sonores

sordes

sonores

sordes

sonores

oclusives

/p/

/b/

/t/

/d/

/k/

/g/

fricatives

/f/

(/v/)

/s/

/z/

(/?/)

africades

/ts/

(/dz/)

/t?/

/d?/

nasals

/m/

/n/

/?/

laterals

/l/

/?/

vibrants

/r/

batudes

/?/

semiconsonants

/w/, /?/

/j/

Remarca - S'ha de notar que els fonemes /r/ (vibrant) i /?/ (batuda), notats així segons les habituds de les publicacions catalanes, solen ésser notats /rr/ (vibrant) i /r/ (batuda) respectivament en les publicacions científiques occitanes.

Regionalment, existeixen també els fonemes /?/, /h/ i /?/.

La distinció entre /v/ i /b/ és general en provençal, vivaroalpí, alvernès i llemosí. En canvi, en llenguadocià i gascó, els fonemes /b/ i /v/ s'han neutralitzat en /b/ (doncs /v/ hi ha desaparegut).

Dialectes de l´occità

Els dialectes occitans s’agrupen en tres blocs: nord-occità, occità meridional i aquitano-pirinenc (que correspon aproximadament al gascó). El principal tret que diferencia el nord-occità és la palatalització dels sons ca i ga llatins en cha i ja, mentre que l'occità meridional conserva els originals ca i ga (nota: cha es llegeix en occità com en català txa). Aquesta diferència entre els dos blocs és la continuació de les característiques de les llengües veïnes, ja

que el francès i el francoprovençal fan la palatalalització com el nord-occità, mentre que el català, i el castellà no la fan. Per exemple: llatí: cantat , oc.merid., cat, i cast.: canta, nord-oc: chanta, francès: chante. El gascó es diferencia de la resta de l'occità per nombrosos trets. Entre ells citem la transformació de la f en h aspirada (gascó: hilha, llenguadocià: filha, cat:filla) i la pèrdua de la n intervocàlica (gascó: lua, llenguadocià: luna, cat:lluna).

Geografia supradialectal de l'occità

Dialectes de l'Occità, amb els seus noms occitans

L'occità presenta diversos dialectes:

Nord-occità

Llemosí

Alt llemosí
Baix llemosí

Alvernès

Alt alvernès
Baix alvernès

Vivaro-alpí o gavot

Delfinès
Nord-vivarès
Transalpí

Occità meridional

Llenguadocià

Baix llenguadocià
Llenguadocià mitjà
Alt llenguadocià
Guienès

Provençal

Niçard
Marítim
Rodanenc
Shoadit o Judeoprovençal (extingit el 1977)

Gascó

Landès
Bearnès
Gascó oriental

Aranès

Història de la llengua

Orígens de l'occità

L'occità és la llengua més central de les llengües romàniques; a conseqüència d'això, mentre les influències exteriors han anat incidint sobre la perifèria lingüística romànica, aquesta zona central ha anat rebent menys influències, i així ha nascut l'occità. Una altra hipòtesi sobre el naixement de l'occità pot ser que fou una llengua vehicular entre tota la gent de les àrees veïnes. En qualsevol cas l'occità deu haver estat influenciat per circumstàncies úniques (pel que fa a Europa) com són:

L'estructura orogràfica: l'occità és blocat a totes bandes per barreres naturals: la mar Mediterrània, l'oceà Atlàntic, els Pirineus, el Massís Central i els Alps.
Abundància de zones poc propenses a l'agricultura, la qual cosa va influir decididament en el no-establiment de colònies estrangeres en l'antiguitat.
La immobilitat dels pobles prehistòrics de la zona, la qual cosa va generar un substrat bastant homogeni.
Una menor celtització que les regions veïnes.
Una antiga i llarga romanització.
Una feble germanització.

L'occità a l'Edat Mitjana

L'esplendor de la civilització occitana fou des del segle XI fins al XIII. Durant aquest període, l'occità era una llengua unificada, i no sols era una llengua vehicular, sinó que també era una llengua jurídica i administrativa, utilitzada en un immens territori. Fins i tot, hui en dia es desconeix com va poder ser que una llengua estigués tan normalitzada en aquella època.

L'occità havia estat la llengua de la lírica dels trobadors a l'Edat Mitjana, i durant un temps va ser considerada la llengua més apta per a la poesia en molts llocs d'Europa. De fet, els primers poetes catalans també escrivien en occità, o en un català amb fortes influències occitanes.

Finalment, quan Occitània va passar sota el domini francès (vegeu l'article sobre el catarisme per a més informació sobre aquest fet), l'occità va perdre protagonisme en la llengua escrita en favor del francès.

La decadència

La decadència de l'occità com a llengua administrativa i literària va des del final del segle XV fins al XIX, en què l'occità va anar perdent el seu estatut de llengua útil (fet accentuat per l'ordenança de Villers-Cotterêts). Pèire Bec precisa que en 1500 la pronunciació i la grafia encara es corresponien, però ja en 1550 el divorci era patent.

El francès acabarà per imposar-se a nivell oral en antigues províncies occitanòfones com el Poitou, la Saintonge o les Charenta, la Marca i la Baixa Alvèrnia, així com una part de l'actual regió de Roine-Alps. I sols s'imposa als escrits administratius i jurídics en les regions actualment occitanòfones.

La Revolució Francesa empitjorarà la situació de l'occità, car els jacobins, sota el pretext de la unitat nacional, imposen el francès com l'única llengua oficial. La contradicció arriba quan, a l'hora que la literatura occitana va decaient i sols es va utilitzant en el nivell oral, l'occità s'utilitza com a llengua vehicular per a la propaganda revolucionària, a fi i efecte que fos ben entesa pel poble.

La llengua, malgrat algunes temptatives literàries del segle XVI (Pèir de Garròs, Isaac Despuech Sage), no s'utilitza més que per a usos populars, rarament escrits, fins al segle XIX, amb l'arribada del ressorgiment del Felibritge.

Per a una gran majoria, l'occità era l'única llengua parlada fins al començament del segle XX, fins que l'escola republicana francesa comença amb una campanya de denigració i culpabilitat cap als occitanòfons.

Les renaixences

Primera Renaixença

Mentre que la llengua estava fortament atacada, van anar apareixent diferents moviments de defensa de la literatura occitana. Durant el període 1650-1850 la llengua va renàixer. Van aparèixer diferents corrents literaris que intentaven retornar el prestigi a l'occità. El reconeixement de la literatura occitana pot ser atribuït, notablement, a Jacques Boé (Jasmin) i a Jean Reboul. Aquesta primera renaixença va preparar l'adveniment del Felibritge. Es pot distingir entre:

El moviment dels savis

Després de l'oblit dels trobadors, sorgeix un grup d'erudits a la segona meitat del segle XVIII, en els cercles aristocràtics meridionals. Aquest grup es dedica a la recerca lingüística i literària de l'Edat Mitjana, el folklore, les novelles i els contes campestres, la croada dels albigesos i la història del Migdia francès.

El moviment obrer

"Apelavam ma lenga una lenga romana". Aquest vers és la unió de dos corrents de l'occità renaixent. Els lemes d'aquests dos corrents eren, l'un, la "llengua": el seu patuès quotidià; i l'altre: la "llengua romana", que és una marca d'erudició. El patuès (cal fer notar que alguns aragonesos diuen patués a l'aragonès) és vist com una llengua d'un rang bastant alt. Víctor Gelu era un cantant representant d'aquest moviment.

El moviment burgès i esteta

Al contrari que els "savis", que es varen dedicar al passat en un sentit de recerca erudita, i dels "obrers", que usen el

seu dinamisme de proletaris, els poetes burgesos (o de la xicoteta noblesa) es van situar entre aquests dos. És un moviment amateur, però amb una gran passió per la llengua.

El moviment utilitari

El Dr. Simon Honnorat va comprendre la necessitat de més realisme lingüístic. La llengua havia perdut la codificació ortogràfica i morfològica, i la indisciplina en la gramàtica o la grafia també era reivindicada en el moviment obrer. Així doncs, Honnorat va publicar el seu diccionari provençal-francès el 1840. Actualment se'l considera un percussor que va dotar l'occità de coherència.

Segona Renaixença

La segona renaixença literària de l'occità va tenir lloc al segle XIX, sota el lideratge de Frederic Mistral i el Felibritge (Loïs Romieu, Teodòr Aubanèl, Josèp Romanilha) . En aquesta època, la llengua era utilitzada essencialment per la gent rural. Mistral i els seus contemporanis van retornar el prestigi perdut, van dotar l'occità d'una normativa i d'obres literàries. Llur acció va estar barrejada, a vegades, amb una voluntat política. Els felibres van dir: «una nació que solament té una literatura, una nació que destrueix les llengües perifèriques, és una nació indigna del seu destí de nació». L'occità, sota la forma del provençal i la grafia avinyonesa, va ser difós més enllà de les fronteres de l'antiga Occitània, i encara, hui en dia, la literatura mistraliana és estudiada als països escandinaus i al Japó.

Mistral ha estat l'únic autor occitanòfon recompensat al més alt nivell per la seua obra. Li va ser atorgat el premi Nobel de Literatura en 1904, compartit amb el dramaturg madrileny José Echegaray y Eizaguirre. La reforma lingüística mistraliana trobà el seu millor activista en August Fourès (1848-1891), el qual, en els seus múltiples reculls poètics, aclimatà la reforma al Llenguadoc. Més tard, altres escriptors del Llenguadoc i del Llemosí, com Antonin Perbòsc (1861), Prospèr Estieu (1860) i Josèp Ros (1834-1905), intenten unificar la llengua. Van restaurar la grafia clàssica i van purgar l'occità de gallicismes. El sistema Perbòsc-Estieu va esdevenir la base de la grafia de l'occità modern. Més tard Loïs Alibert va publicar en 1935, a Barcelona, la Gramàtica occitana segon los parlars lengadocians, on perfecciona la grafia.

Època contemporània

Al començament del segle XX, l'escola republicana va jugar un gran paper en la desaparició de l'ús de la llengua oral. De fet, es va tendir a culpabilitzar els parlants occitans i fer-los entendre que per anar per la vida havien de parlar en francès. La repressió de l'ús de la llengua en el si de l'escola va ser molt intens, fins i tot amb càstigs físics i humiliacions. En aquesta època, es deia: «Està prohibit escopir a terra i parlar patuès». El terme patuès és des d'aleshores despectiu i pejoratiu. La finalitat de tot plegat era fer oblidar que l'occità era una llengua, i fer creure que l'ús de l'occità era obscur, car no era pas el mateix d'un poble a l'altre.

Els canvis socials del començament de segle són també l'origen del menyscabament de la llengua. Amb la Revolució Industrial i la urbanització, l'occità era un obstacle per accedir als llocs de treball, per tant, nombrosos pares van prendre la decisió de parlar en francès als seus fills.

Però, malgrat aquest període de forta desvalorització de la llengua, van aparèixer nombrosos autors:

Fèlix-Marcel Castan (1923-2001), aquest filòsof va esdevenir el dirigent de les reflexions sobre l'occitanisme i la descentralització cultural. Ell va ser el primer a establir:

L'antinarcissisme històric de la gent del Llenguadoc.
La lògica antiunitarista.
Va donar als trobadors un paper, literàriament parlant, ineludible.
Va recordar la importància d'Olympe de Gouges (1748-1793), pionera en el feminisme.

Bernat Manciet (1927), aquest diplomàtic i empresari gascó és un dels poetes paradoxals més ben considerats.
Robèrt Lafont, lingüista, historiador de la literatura occitana, poeta, novel·lista, i dramaturg.
Pèire Bec, especialista de la llengua i la literatura d'oc i escriptor. Va publicar, el 1997, Le Siècle d'or de la poésie gasconne (1550-1650).
Francés Fontan, fundador dels principis de l'etnicisme.
Altres joves valors occitans, com Rotland Pecot, Silvia Berger, Jacme Landier (1952), Amarillis Fernandez i Joan-Frederic Brun

Entre 1931 i 1936 l'autonomia adquirida per Catalunya, que donava suport a l'occitanisme, va revifar i dinamitzar aquest moviment social. Alhora, la tasca de destacats lingüistes com Jùli Rounjat o Loïs Alibert permeteren la normalització lingüística, si més no, de les parles provençal i llenguadociana.

L'Institut d'Estudis Occitans (IEO) es va establir el 1945 per a la defensa i la promoció de la llengua occitana. La seua acció és responsable en gran part de la salvaguarda i el desenvolupament de l'occità. Promou la recerca, estudis, colloquis, publicacions i l'ensenyament de l'occità, a més de moltes altres activitats, totes orientades al mateix fi. També cal mencionar les calandretas, que són unes escoles bressol des d'on s'està introduint la llengua als més joves.

Placa de carrer a Tolosa de Llenguadoc en francés i en occità

Situació actual de la llengua

On més es parla de manera proporcional és als territoris occitans que no formen part de l'estat francès: la Vall d'Aran (Catalunya) i el Piemont (Itàlia). A la Comunitat Autònoma de Catalunya (des de l'aplicació d'un nou estatut el 9 d'agost del 2006) l'occità té l'estatus de llengua cooficial. Al Piemont s'està preparant la seua cooficialitat i s'espera obtenir prompte. A França, l'occità no és cooficial i és bastant complicat que algun dia ho arribe a ser, car l'estat francès no té ni tan sols la intenció de ratificar la carta europea de les llengües regionals o minoritàries.

Com ja s'ha dit en la introducció, a França encara hi ha de 2 a 10 milions de parlants nadius[cal citació], però majoritàriament en generacions majors, i 7 milions[cal citació] que l'entenen però no el parlen. El seu nombre de parlants a l'Occitània sota jurisdicció francesa, segons una enquesta publicada per Baldit el 1980, era:[cal citació]

1.500.000 (13%) en són parlants habituals.
3.500.000 (30%) el parlen sovint.
4.500.000 (38%) el parlen rarament.
6.000.000 (50%) no el parlen mai.

Això mostra una llengua en franca recessió i en vies de lenta desaparició, ja que dades més recents indiquen que només el parlen un 28%, un 9% l'usa quotidianament, un 13 % el pot llegir, i l'escriuen un 6 %, tot i que entre el 40 i el 50% l'entenen.[cal citació]

L'Alt Consell Nacional de Llengües de França va fer una enquesta el 1994, de la qual es desprèn que el 77% dels francesos eren partidaris d'adoptar una llei que reconegués i protegís les parles regionals, i el 68% creia que els llengües regionals afavorien els intercanvis fronterers.[cal citació]

Pel que fa a la Vall d'Aran, l'aïllament tradicional ha estat la causa principal de la forta solidaritat interna i del sentiment remarcable d'identitat autònoma que caracteritzen la seva comunitat. No són catalans ni tampoc ciutadans francesos, i els és totalment desconegut el procés de substitució lingüística característic de França. Mentre que a Occitània la reculada de l'occità es deu a l'abandonament de la llengua pels seus parlants, si a la Vall una part de la població no coneix l'aranès només és conseqüència de la presència d'un nombre important de forasters. Segons una enquesta efectuada el 1984, d'un total de 5.297 habitants de més de 5 anys, dels quals només el 61,18 % ha nascut a la vall, el 79,19% són capaços de parlar aranès, el 60,44 % el parlava habitualment amb els veïns i un 13,94 % més l'entenia. Ací s'observaria una regressió de la llengua que va dels habitants de més de 70 anys (88,2 % occitanòfons) als compresos

entre els 11 i els 20 anys (59,5 % occitanòfons), però amb un augment de la tendència entre els més joves entre 5 i 10 anys (65,7 % occitanòfons). Endemés, hi ha un augment dels parlants que han adquirit l'aranès com a segona llengua a partir del grup d'edats comprès entre els 11 i 20 anys (12%) en contrast amb el grup comprès entre els 21 i 30 anys (10,4%).

Aquesta recuperació es pot atribuir tant al moviment d'opinió que va precedir les normes lingüístiques del 1982, la capacitat socialitzadora de la llengua i que el 72 % dels més joves són nascuts a la Vall. Segons les enquestes fetes per la Generalitat de Catalunya el 1993, la parla principal dels habitants era:

64 % Aranès
28 % Castellà
8 % Català

Notícies recents sobre l´occtià

El 17 de març té lloc a Besièrs la manifestació per la llengua occitana. La policia dóna una xifra d'uns 18.000 manifestants i l'organització uns 21.000.
El 27 de gener del 2007 te lloc a diverses ciutats occitanes i a Barcelona la Dictada Occitana.
Convocada la manifestació d'enguany per demanar la reconeixença de la llengua a Besiers, el 17 de Març del 2007, amb el mateix lema "Anem, òc, per la lenga occitana!".
El 22 d'octubre del 2005 a Carcassona, manifestació de més de 12.000 persones demanant la reconeixença de la llengua.
El govern francès redueix el nombre d'escoles on s'ensenya l'occità (febrer 2004): per problemes en la reducció dels pressupostos en l'ensenyament, es passa de 13 escoles a 4. La reacció adversa de diferents col·lectius, polítics i acadèmics, deixa indiferent el govern francès.
Occità, llengua olímpica (març de 2004): els Jocs Olímpics d'Hivern del 2006 se celebraren a valls italianes de parla occitana (Val Pelis, Val Cluson i Val Susa, a la província de Torí). L'occità hi fou "llengua olímpica", però no pas oficial.
L'Institut d'Estudis Catalans i l'Institut d'Estudis Occitans comencen a col·laborar (juliol de 2004): aquests dos centres d'estudis es posen a treballar junts amb l'objectiu de publicar, al 2005, quatre lèxics de vocabulari en occità, en els dominis de biologia, matemàtiques, ecologia i Internet i telefonia mòbil.

Música i dansa

La Talvera

menestrers gascons JFTisnèr Verd e Blu
Nadau
Claudi Martí
Massilia Sound System
Parpalhon
Fabulous Trobadors
Carlos Gardel toulousain inventeur du tango
Lou Dalfin
Lou Seriol
Goulamas'k
Rosina de Pèira
Manufactures Verbales

Moussu T e lei Jovents
Lucia de la Val d'Aran
Jan dau Melhau, du Limousin
joanda de Montpelhièr
Ténarèze
lo grope ÒC
Joan-Pau Verdier
les niçois de Nux Vomica
Marilis Orionaa
Peiraguda
Lo cor de la plana
Bernat Combi, cantant i music "hors du commun du Limousin"
Aiga linda (música popular de les Cevenes)

Font: http://ca.wikipedia.org